

Jihočeská univerzita České Budějovice

Filozofická fakulta

Historický ústav

Eva Járová

Poslední lancknecht a faccioso

**(Reflexe Španělska během první karlistické
války v cestovním deníku Bedřicha ze
Schwarzenbergu)**

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Zdeněk Bezecný Ph. D.

České Budějovice 2007

Anotace

Práce podává analýzu cestovního deníku Bedřicha ze Schwarzenbergu, přezdívaného Poslední lancknecht, který se v roce 1838 zúčastnil první karlistické války ve Španělsku. Je tak především příspěvkem k dějinám mentalit ve třicátých letech devatenáctého století. V první část práce je věnována dobrodružnému životu Posledního lancknechta, dále popisu politické, hospodářské situace a karlistickým válkám na Iberském poloostrově a Lancknechtově osobité reflexi první karlistické války. Další část práce je zaměřena na účast evropských dobrovolníků, především německých a rakouských důstojníků Felixe Lichnowského, barona Wilhelma von Rahdena, Adolfa Loninga a Augusta Karla von Goebena v karlistické armádě a na komparaci jejich zajímavých svědectví o Španělsku se vzpomínkami Posledního lancknechta.

Annotation

The aim of my master diploma work is the analysis of travel diary by Bedřich zu Schwanzenberg nicknamed "The Last Lancknecht" who fought in the First Carlist War in Spain. This master diploma work represents a contribution to the history of mentality in the thirties of the 19th century. The first part of my study is dedicated to the description of Bedřich zu Schwanzenberg's adventurous life as well as to the political, economic situation in Spain and history of the Carlist Wars on the Iberian Peninsula. The notable part of the first part of my master diploma work is Bedřich zu Schwanzenberg's individual reflexion of the First Carlist War. The following chapters deal with the European in particular German and Austrian officers' such as Felix Lichnowsky, Wilhelm von Rahden, Adolf Loning and August Karl von Goeben participation in the First Carlist War and confrontation of their interesting witnesses of Spain with the travel diary by Schwanzenberg .

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím archivních materiálů a titulů uvedených v závěrečném seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v plném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 19. listopadu 2007

Za cenné rady a vedení diplomové práce děkuji Mgr. Zdeňkovi Bezecnému Ph. D.

Obsah:

Úvod.....	8
1. Prameny	9
2. Literatura	10
3. Deník jako pramen. Formální podoba pramene.....	15
4. Lancknechtův deník.	16
5. Život posledního Lancknechta.....	18
6. Cesta do Španělska	
6.1. Hospodářská a politická situace ve Španělsku.....	29
6.2. Karlistické války.....	31
7. Pokus o analýzu Lancknechtova deníku	
7. 1. Motiv cesty.....	35
7. 2. Popis pobytu.....	35
7. 3. Lancknecht a velké osobnosti karlistické války.....	47
7. 4. Lancknechtův deník jako pramen k dějinám každodennosti.....	50
7. 4. 1. Karlistické vojsko.....	53
7. 5. Lancknechtův deník jako pramen k dějinám mentalit.....	57
7. 5. 1. Lancknecht a ženy.....	57
7. 5. 2. Lancknecht a Španělé.....	58
8. Evropští dobrovolníci a jejich účast v první karlistické válce.....	60
9. Reflexe Španělska v denících německých a rakouských vojáků.....	66
9. 1. Felix Lichnowsky.....	66
9. 1. 1. Popis pobytu v karlistickém vojsku.....	67
9. 1. 2. Lichnowského reflexe Cabrery, Marota a de Espagňy.....	69
9. 1. 3. Lichnowského reflexe cizí země a jejích obyvatel.....	73
9. 2. Adolf Loning.....	75
9. 2. 1. Loning a Zumalacarregui, Maroto a Dona Carlos	76
9. 2. 2. Loningova reflexe Španělska.....	77
9.3. Baron Wilhelm von Rahden.....	80
9. 3. 1. Rahden a velké osobnosti karlistické války.....	81

9. 4. August Karl von Goeben.....	85
9. 4. 1. Goebenova reflexe první karlistické války.....	85
Závěr.....	88
Seznam použitých pramenů a literatury.....	91
Seznam příloh.....	101
Přílohy.....	102

Úvod

Tuto práci lze chápat nejen jako příspěvek k dobrodružnému životu Bedřicha ze Schwarzenbergu a v české historiografii doposud málo známému tématu karlistických válek, ale především jako příspěvek k dějinám válečné každodennosti a k dějinám mentalit. Hlavní metodou, na které je práce založena, je analýza deníkových zápisků a kapitola s podobným názvem tvoří jádro celé práce. Abychom si ovšem mohli tyto zápisky dát do hlubších souvislostí, věnovala jsem prostor i obecnému pojednání o průběhu a závěrech karlistických válek a nastínila jsem zároveň pozadí hospodářské a politické situace ve Španělsku ve třicátých letech devatenáctého století. Základem pro analýzu pramene osobní povahy je znalost jeho autora. Je důležité vědět z jakého sociálního prostředí pocházel, jaké měl vzdělání, jaké byly jeho charakterové vlastnosti a další součásti jeho osobnosti, které mohly ovlivnit vznik pramene. Proto jsem část svého úsilí věnovala i zajímavému životu Bedřicha ze Schwanzenbegu, známého spíše pod přezdívkou Poslední lancknecht. V kapitole nazvané Evropští dobrovolníci jsem se se věnovala důvodům participace řady evropských vojáků, lékařů a novinářů sloužících nejen v karlistickém vojsku Dona Carlose ale také v armádě Marie Kristýny. Závěrečná část mé práce pojednává o slezském šlechtici a magnátovi Felixovi Lichnowském, německém důstojníkovi Adolfovi Loningovi, legendárním důstojníkovi Augustu Karlu Goebenovi a o německém baronovi Wilhelmu von Rahdenovi, přičemž jsem ve stručnosti zmínila jejich životní osudy a následně jsem části z jejich vzpomínkových knih týkajících se jejich působení v karlistickém vojsku konfrontovala s názory a dojmy Posledního lancknechta. Při práci jsem se opírala především o zahraniční literaturu německé, španělské, anglické a italské provenience, jejíž využití mi umožnily studijní pobyty v Itálii a Rakousku.

1. Prameny

Problematiku předloženého tématu jsem zpracovala na základě archivního materiálu z Rodinného archivu Schwarzenbergů, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Tento archiv zahrnuje písemnosti rozmanité povahy. Základ jeho struktury vytvořili orliční archiváři během první poloviny 20. století a v dalším období bylo toto dělení dodržováno a doplňováno.

Pozůstalost Bedřicha Schwarzenberga, Posledního lancknechta (1799-1870) tvoří část oddělení B. a sama je dále rozdělena do tří nižších jednotek podle povahy dokumentových oblastí: I. Osobní a majetkové záležitosti, členství ve spolcích a dobročinnost; II. vojenská a státní služba, vojenská a politická činnosti, korespondence, literární činnost; III. řády, vyznamenání a hodnocení činnosti.

Zásadní význam měly dva prameny: německy psaná *Autobiografie knížete Bedřicha*,¹ která nebyla doposud editována, a německy psaný deník, který reflektuje Lancknechtův pobyt ve Španělsku. Rozšířenou verzi deníku, doplněnou autorskými básněmi, vydal na vlastní náklady pro své přátele pod názvem *Fragmente aus dem Tagebuche eines Facciosos*.² Pomocí těchto dvou zcela unikátních pramenů jsem se pokusila rekonstruovat Lancknechtův pobyt a jeho osobitý pohled na Španělsko v první polovině devatenáctého století.

Během stipendijního pobytu jsem ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu prostudovala španělsky, německy a francouzsky psanou diplomatickou korespondenci týkající se první karlistické války mezi rakouským ministerským předsedou Klementem Lotharem Metternichem a Josém Avias Teijem, vévodou z Alcludia, který působil v hlavním stanu Dona Carlose. Tento fond se skládá z pěti částí: první část tvoří francouzsky psané dopisy, které poslal rakouský ministerský předseda Metternich jistému Reymondovi působícímu v hlavním stanu Dona Carlose, v další části nazvané Acta Don Carlos lze nalézt Donem Carlosem španělsky psané dopisy, vojenské depeše mezi Metternichem a Paulinem Ramitezem de la Piscinou, vévodou z Alcludia a dopisy španělského infanta Dona Sebastiana. Pátou část tvoří depeše mezi Metternichem a britským ministrem zahraničních věcí lordem Palmersonem a anglickým velvyslancem ve Vídni lordem Milbankem.³

¹ RA Schwarzenberg, sign. II-58/2, *Autobiografie knížete Bedřicha*, kart. 153.

² F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche eines Verabchiedeten Lanzknechts IV.*, Wien 1845.

³ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Spanien – Diplomatische Korrespondenz (1837-1840), č. 177, alt 204.

2. Literatura

Základní informace o šlechtickém rodu Schwarzenbergů a o Bedřichovi – Lancknechtovi podává heslo „ze Schwarzenbergu“ v Ottově slovníku naučném, sv. XXIII., autorem hesla je František Mareš. Nejúplnější přehled rodových dějin podává Antonín Markus,⁴ jehož kniha obsahuje i rodopisné tabulky a starší schwarzenberskou bibliografii. Další dějiny rodu napsal Karel Schwarzenberg,⁵ Petr Mašek⁶ a Jan Halada⁷ se ve svých publikacích věnují českým šlechtickým rodům obecně.

Život Posledního lancknechta se těšil zájmu řady badatelů. Karel Schwarzenberg vydal a přeložil část Lancknechtova španělského deníku, výběr Lancknechtových vzpomínek na Alžír, zlomek korespondence a rukopisných vzpomínek. Autorem předmluvy byl Josef Pekař.⁸ První souhrnný životopis a pokus o analýzu Lancknechtova literárního díla vydal roku 1901 ve Vídni Joseph Mühlendorfer.⁹ Jde o nepříliš kvalitní dizertační práci, ve které autor zcela opomenul poznámkový aparát. O Lancknechtovi se také zmiňuje biografický slovník Constanta von Wurzbacha, který vznikl v 19. století a tutíž mnohé osobnosti jsou tam vylíčeny očima současníků.¹⁰ O Lancknechtově životě dále vyšla studie Heleny Bettelheim-Gabillon¹¹ a článek Jana Bedřicha Nováka „Ze zápisů Posledního lancknechta.“¹² Analýzou jeho literárního díla se zabývá práce Horsta Belka *Autobiographie und Zeitkritik*.¹³

Karlícké války, politická a hospodářská situace na Iberském poloostrově v první polovině devatenáctého století jsou českými historiky stále opomíjeny. Výjimkou jsou knihy

⁴ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenbergu*, Třeboň 1936.

⁵ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I-II*, Neustadt an der Aisch 1963.

⁶ P. MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

⁷ J. HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992.

⁸ K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.

⁹ J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst von Schwarzenberg. Sein Leben und seine Werke*. Dissertation, Wien 1901.

¹⁰ C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, sv. 33, Wien 1876.

¹¹ H. BETTELHEIM-GABILLON, *Fürst Friedrich zu Schwarzenberg, der Lancknecht*, Österreichische Rundschau 1910, s. 125.

¹² J. B. NOVÁK, *Ze zápisů Posledního lancknechta*, ČČH 31, 1925, s. 1-23.

¹³ H. BELKE, *Autobiographie und Zeitkritik. Friedrich zu Schwarzenberg als Schriftsteller*, Düsseldorf 1971.

Josefa Polišíenského a Iva Bartečky *Dějiny Iberského poloostrova přelomu 19. a 20. století*¹⁴ a práce Lubomíra Bartoše.¹⁵ Z tohoto důvodu jsem pracovala především s cizojazyčnou literaturou španělské, německé, italské nebo anglické provenience.

O syntézu španělských dějin se pokusil historik Rafael Altamira¹⁶ a později skupina španělských historiků včele s Ubiertou Artolou.¹⁷ Na popis politické krize ve Španělsku mezi lety 1800-1840 se soustředil španělský historik Fernando Suaréz.¹⁸ O období mezi lety 1759-1834 pojednává práce Ramóna Menéndeze Pidal, ve které se zaměřil na politické, ekonomické a sociální problémy ve Španělsku.¹⁹ O období vlády Ferdinanda VII. pojednávají knihy španělských historiků Miguela Artoly,²⁰ Marquése Villa Urrutia²¹ a Juana Arzadúna.²² Osobnosti čtvrté manželky Ferdinanda VII. Marii Kristýně se věnoval španělský historik Marqués de Villa Urrutia.²³ O životě španělské královny Isabely II. a o demokratickém šestiletém trvajícím do roku 1879 píše Ramón Menéndez Pidal,²⁴ Pedro de Répide²⁵ a Carmen Llorca.²⁶ Španělský historik Miguel Puga se zabýval sňatkem neteře dona Carlose, Isabely II.²⁷ O druhé a třetí karlistické válce a o pádu Isabely II. pojednává dílo Ólivara Bertranda.²⁸

¹⁴ J. POLIŠENSKÝ - I. BARTEČKA, *Dějiny Iberského poloostrova přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2002.

¹⁵ L. BARTOŠ, *Dějiny a kultura Španělska*, Brno 1998.

¹⁶ R. ALTAMIRA, *History of Spanish Civilization*, London 1940.

¹⁷ A. UBIETO ARTETA – J. REGLÁ CAMPISTOL – J. M. JOVER ZAMORA – C. SECO SERRANO, *Dějiny Španělska*, Praha 1995.

¹⁸ F. SUARÉZ, *La crisis política del Antigua Régimen en España (1800-1840)*, Madrid 1950.

¹⁹ R. MENÉNDEZ PIDAL, *Historia de España. Las bases políticas, económicas y sociales, de un régimen en transformación (1759-1834)*, Madrid 1998. Vynikajícím úvodem ke španělským hospodářským a sociálním dějinám v 19. století je J. VICENS VIVES, *Historia social y economica de España y America*, Barcelona 1972. TÝŽ, *Manual de Historia Económica de España*, Barcelona 1959. A. ROBERT, *Perspectivas de la economía española 1800-1940*, Madrid 1954. J. HARRISON, *An Economic History of Modern Spain*, London 1978.

²⁰ M. ARTOLA, *La España de Fernando VII*, Madrid 1978.

²¹ M. DE VILLA URRUTIA, *Fernando VII., rey absoluto (1823-1833)*, Madrid 1931. TÝŽ, *Fernando VII. rey absoluto (1823-1933)*, Madrid 1931.

²² J. ARZADÚN, *Fernando VII y su tiempo*, Madrid 1924.

²³ M. DE VILLA URRUTIA, *La reina gobernadora, doña María Cristina de Borbón*, Madrid 1925.

²⁴ R. M. PIDAL, *Historia de España. La era Isabelina y el sexenio democrático (1834-1879)*, Madrid 1988.

²⁵ P. DE RÉPIDE, *Isabel II. reina de España*, Madrid 1932.

²⁶ C. LLORCA, *Isabel II. su tiempo*, Alcoy 1956.

²⁷ M. PUGA, *El matrimonio de Isabel II*, Pamplona 1964.

²⁸ O. BERTRAND, *Así cayó Isabel II*, Barcelona 1956.

Dalšími odbornými pracemi týkajícími se nejen karlistických válek, ale také dalšího vývoje na Iberském poloostrově jsou díla anglických historiků Raymonda Carra²⁹ a Michala Huma,³⁰ práce španělských historiků Ramóna Menendéze Pidala,³¹ Manuela Tuñóna de Lary,³² Sevilly Andrése,³³ dílo německého historika Hanse Baumgartena³⁴ a francouzských historiků Bruguera,³⁵ Pierra Vilara³⁶ a Gustava Hubbarda.³⁷ Během práce jsem také využila Slovník španělských králů a královen od Manuela Ríose Mazcarella.³⁸

První karlistickou válkou (1833-1840) se zabývalo pět španělských historiků Alfonso Mendoza de Bullón,³⁹ Jaime de Burgo,⁴⁰ José Extramiana,⁴¹ Carlos Seco⁴² a Santiago Galindo Herrero,⁴³ přičemž se v knihách zaměřili na průběh války na celém Iberském poloostrově. Josep Maria Mundet⁴⁴ a Ferrana de Sagarra⁴⁵ se ve svých pracích soustředili na popis první karlistické války pouze v Katalánsku. Americký historik John Coverdale se zabýval průběhem karlistické války na území Baskicka.⁴⁶ Roku 1973 byl vydán v reedici deník anglického vojáka Francisca Bacona, který se zúčastnil první karlistické války v Navaře a v provincii Vascongadas.⁴⁷ O příčinách a průběhu karlistických válek pojednávají knihy španělských

²⁹ R. CARR, *Spain 1808-1939*, Oxford 1966.

³⁰ M. HUME, *Modern Spain*, London 1906.

³¹ R. M. PIDAL, *Historia de España. Los fundamentos de la España liberal (1834-1900). La sociedad, la economía y las formas de vida*, Madrid 1997.

³² M. TUÑÓN DE LARA, *La España del siglo XIX.*, Madrid 1961.

³³ D. SEVILLA ANDRÉS, *Historia política de España 1800-1967*, Madrid 1974.

³⁴ H. BAUMGARTEN, *Geschichte Spaniens vom Ausbruch der französischen Revolution bis auf unsere Tage*, III. Teil, Leipzig 1870.

³⁵ F. G. BRUGUERA, *Histoire contemporaine d'Espagne 1789-1950*, Paris 1953.

³⁶ P. VILAR, *Spanien. Das Land und seine Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin 1954.

³⁷ G. HUBBARD, *Histoire contemporaine de l'Espagne (1814-1868)*, 6. vols., Paris 1869 – 1885.

³⁸ R. M. MAZCARELLE, *Diccionario de los Reyes de España*, Madrid 2003.

³⁹ A. M. BULLÓN, *La Primera Guerra Carlista*, Madrid 1992.

⁴⁰ J. DEL BURGO, *Para la historia de la Primera Guerra Carlista*, Pamplona 1981.

⁴¹ J. EXTRAMIANA, *Historia de las guerras carlistas*, San Sebastián 1987.

⁴² C. SECO, *Don Carlos y el carlismo*, Madrid, 1955.

⁴³ S. GALINDO HERRERO, *Primera Guerra Carlista*, Madrid 1954.

⁴⁴ J. M. MUNDET, *La Primera Guerra Carlista a Catalunya. Historia militar i política*, Barcelona 1990.

⁴⁵ F. DE SEGARRA, *La primera guerra carlina a Catalunya*, Madrid 1935.

⁴⁶ J. COVERDALE, *The Basque Phase of Spain's First Carlist War*, Princeton 1984.

⁴⁷ F. BACON, *Historia de la Revolucion de las Provincias Vascongadas y Navarra desde 1833 al 1837, con una reseña política y religiosa de España*, San Sebastian 1973.

historiků Jordiho Canala,⁴⁸ Oyarzuny Romána,⁴⁹ Antonia Pirala,⁵⁰ Josepa Carlese Clementa,⁵¹ Seca Serrana⁵² a německého historika Clementa von Rottecka.⁵³ Poměrně ucelenou bibliografii karlistických válek vydal španělský historik Jaime del Burgo.⁵⁴

O významném veliteli karlistické armády Tomásovi de Zumalacárregui y de Imaz pojednávají práce čtyř španělských historiků Josého M. Azcony,⁵⁵ Benjamina Jarnése,⁵⁶ Francisca de Paula Madrazy,⁵⁷ Antonia Zaratiegui⁵⁸ a autobiografická kniha anglického vojáka Henningsena,⁵⁹ který bojoval jako dobrovolník ve Zumalacárreguiově vojsku. Osobnosti Dona Carlose se věnují práce E. B. d'Auvergna,⁶⁰ G. Cardupuye⁶¹ a Isidora Maguése.⁶² O karlistickém generálovi Cabrerovi pojednávají knihy Julia Romana,⁶³ Tomase Wisdoma⁶⁴ a Encisa Flavia.⁶⁵

Problému evropského stranictví v první karlistické válce se ve svém článku věnuje historik Heinz Gollwitzer, který se zabýval důvody, proč se řada evropských států, zapojila do občanské války, přičemž pracoval především s německými, anglickými a francouzskými prameny a nevzal v potaz španělskou literaturu a prameny.⁶⁶ Závěrečná část mé práce patří

⁴⁸ J. CANAL, *El Carlismo*, Madrid 2000.

⁴⁹ O. ROMÁN, *Historia del carlismo*, Madrid 1969.

⁵⁰ A. PIRALA, *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista*, Madrid 1984.

⁵¹ J. C. CLEMENTE, *Las Guerras Carlistas*, Madrid 1986.

⁵² C. SECO SERRENO, *Tríptico carlista. Estudios sobre la historia del carlismo*, Madrid 1973.

⁵³ C. VON ROTTECK, *Spanien und Portugal*, Leipzig 1839.

⁵⁴ J. DEL BURGO, *Fuentes de Historia de España, Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX.*, Pamplona 1953-1960.

⁵⁵ J. M. AZCONA, *Zumalacárregui. Estudio crítico de las fuentes históricas de su tiempo*, Madrid 1946.

⁵⁶ B. JARNÉS, *Zumalacárregui. El caudillo romántico*, Madrid 1931.

⁵⁷ F. DE PAULA MADRAZO, *Historia militar y política de Zumalacárregui*, Valladolid 1941.

⁵⁸ A. ZARATIEGUI, *Vita e hechos de D. Tomás de Zumalacárregui*, San Sebastián 1946.

⁵⁹ C. F. HENNINGSSEN, *Campaña de doce meses en Navarra y las Provincias Vascongadas noc el General Zumalacárregui*, Madrid 1935.

⁶⁰ E. B. D'AUVERGNE, *Queen at bay: the story of Maria Cristina and Don Carlos*, Baltimore 1910.

⁶¹ G. CARDUPUY, *Don Carlos. La guerra civile en Espagne 1833-1840*, Paris 1938

⁶² I. MAGUÉS, *Don Carlos e i suoi Difensori*. Firenze 1837.

⁶³ J. ROMANO, *Cabrera, el tigre del Maestrazgo*, Madrid 1936.

⁶⁴ T. WISDOM, *Estudió histórico militar de Zumalacárregui y Cabrera*, Madrid 1890. TÝŽ, *El general Don Cabrera*, Barcelona 1928.

⁶⁵ E. FLAVIO, *Historia de Don Cabrera Ramón*, Madrid 1947.

⁶⁶ H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg und das Problem der internationalen Parteigängerschaft*, Historische Zeitschrift 176, Wien 1953.

autobiografickým dílům německých vojáků, kteří jako dobrovolníci bojovali v karlistickém vojsku. Německý baron Wilhelm von Rahden, jenž napsal na konci svého života třídílné autobiografické dílo,⁶⁷ legendární důstojník August Karl von Goeben,⁶⁸ slezský šlechtic a magnát Felix Lichnowsky⁶⁹ a Adolf Loning⁷⁰ zanechali osobitá svědectví Španělska v období první karlistické války, a která jsou cennými prameny k dějinám mentalit, dějinám každodennosti a k dějinám vojenství.

Španělské dějiny v devatenáctém století a první polovině dvacátého století jsou poznamenány nejrůznějšími válečnými konflikty, které byly nejen výsledkem neschopnosti bourbonského režimu udržet si v zemi moc, ale v pozadí mnohých ozbrojených střetů stála nová evropská myšlenková hnutí - liberalismus a nacionalismus, která se rozmáhala v dalších evropských zemích. Právě v karlistických válkách spatřovala řada španělských historiků střed dvou odlišných ideologií – boj konzervativních vrstev proti liberálnímu smýšlení příznivců Marie Kristíny. Karlistické války představují nedílnou součást španělských dějin v devatenáctém století, a tak se i této zajímavé kapitole věnují přední španělské historikové.

⁶⁷ W. VON RAHDEN, *Wanderung eines alten Soldaten. Befreiungskrieg von 1813, 1814 und 1815*, I. Theil, Berlin 1846. TÝŽ, *Wanderung eines alten Soldaten*, II. Theil, Berlin 1847. Popisu své účasti v první karlistické válce se věnuje ve svém třetím dílu *Wanderungen eines alten Soldaten. Aus Spaniens Bürgerkrieg 1833-1840*, Berlin 1851. Později vydal ještě dodatek TÝŽ, *Aus Spaniens Bürgerkrieg. 1833-1840, Miguel Gomez. Ein Lebenslichtbild*, Berlin 1859. Rahden napsal také knihu věnovanou osobnosti karlistického velitele Cabrery TÝŽ, *Cabrera. Erinnerungen aus dem spanischen Bürgerkriege*, Frankfurt am Main 1840.

⁶⁸ A. VON GOEBEN, *Vier Jahre in Spanien. Die Carlisten, ihre Erhebung, ihr Kampf und ihr Untergang*, Hannover 1841.

⁶⁹ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen aus den Jahren 1837, 1838 und 1839*, Frankfurt am Main 1841.

⁷⁰ A. LONING, *Das spanische Volk in seinen Ständen, Sitten und Gebräuchen, mit Episoden aus dem karlistischen Erbfolgekrieg*, Hannover, 1844.

3. Deník jako pramen. Formální podoba pramene.

Devatenácté století je nesmírně bohaté na cestovní literaturu. Snad každý cestovatel byl ovlivněn dobovými příručkami, a tak cítil potřebu své zážitky a dojmy z cest zachytit v cestovním deníku, který se později stal základem pro tištěné cestopisy, jež byly buď jejich převyprávěním nebo zachovávaly podobu deníku. Další oblíbenou formou mezi cestovateli byly fingované dopisy z cest.

Cestovní literatura vyvolává zájem celé řady vědců z nejrůznějších oborů, ať se již jedná o literární historiky, geografy či samotné historiky, pro které představuje zcela unikátní pramen pro poznání dějin mentalit, dějin každodennosti, pro sociální a hospodářské dějiny. Od sedmdesátých let proběhla řada vědeckých konferencí, jejichž ústředním tématem bylo cestování a v rámci těchto odborných kolokvií byly vydány četné publikace.⁷¹ V roce 1994 se na univerzitě v Ústí nad Labem konalo první setkání českých historiků, kteří se zabývají tématem cestování. V průběhu konference, jež nesla název: „*Cestování jako modernizační činitel od středověku po 19. století*“, zazněla řada příspěvků, které byly později vydány ve sborníku.⁷²

Zásadní rozdíl mezi českou a německou historiografií je v rozdílném sociálním původu autorů deníků. Zatímco v německém prostředí si cestovní deníky vedli také měšťané, umělci, obchodníci a vzdělanci, v českém prostoru byli pisateli převážně aristokraté. I přesto že tematicke cestování a cestovních deníků v devatenáctém prostředí nebyla v české historiografii věnována doposud dostatečná pozornost, můžeme v posledních letech najít několik vědeckých studií týkající se této problematiky.⁷³

⁷¹ Jako příklady lze jmenovat: B. I. KRASNOBAEV – G. ROBEL – H. ZEMAN (edd.), *Reisen und Reisebeschreibungen im 18. und 19. Jahrhundert als Quellen der Kulturbeziehungsforshung*, Essen 1987; W. GRIEP (edd.), *Sehen und Beschreiben. Europäische Reisen im 18. und frühen 19. Jahrhundert*. Erstes Eutiner Symposium vom 14. bis 17. Februar 1990 in der Eutiner Landesbibliothek, Heide 1991; H. - W. JÄGER, *Europäisches Reisen im Zeitalter der Aufklärung*, Heidelberg 1992; k období středověku a raného novověku například: X. von ERTZDORFF – D. NEUKIRCH (edd.), *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit. Vorträge eines interdisziplinären Symposiums vom 3. – 8. Juni 1991 an der Justus Liebig Universität Gießen*, Amsterdam – Atlanta 1992.

⁷² L. BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVÁ, *Cesty a cestování v životě společnosti*, (Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, Studia historica 2, 1995). Ústí nad Labem 1995.

⁷³ J. VYBÍRAL – M. SEKYRKOVÁ, *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu 1825*, Umění 66, 1998, s. 129 – 145; M. SEKYRKOVÁ – T. SEKYRKA, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997; Z. BEZECNÝ, *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859 – 1913)*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities. Supplement 3, 2000, s.

4. Lancknechtův cestovní deník

Existují celkem tři verze Schwanzenbergova cestovního deníku týkající se jeho pobytu Španělsku. Původní cestovní deník má podobu útlého sešitu o velikosti 25 x 8 cm a z velké části je psaný obyčejnou tužkou, což značně znesnadňuje jeho čitelnost. Lancknecht si do něj zapsal stručné poznámky a dojmy z cesty. Deník později přepsal a tato verze se stala základem pro jeho tištěnou podobu, jež kníže vydal roku 1838 na své vlastní náklady pod názvem *Fragmente aus dem Tagebuche eines Facciosos*.

Schwanzenbergův deník se svým charakterem podobá spíše beletrii než typickému cestovnímu deníku. Ačkoli kníže začínal popis jednotlivých dní zaznamenáním dne a místa, kde se právě nacházel, deník v žádném případě nemá podobu stručných a suchopárných poznámek prožitých událostí. Naopak, každý zápis představuje originální uzavřenou jednotu popisovaného zážitku či líčení, takže čtenáři nečiní potíže sledovat průběh Lancknechtovy cesty. Kníže v deníku nejen živě vylíčil své dojmy, zajímavé obrazce pestrého horizontu, ve kterém se pohyboval, ale také nové zážitky osobitým způsobem reflektoval a v mnohých případech si neodpustil slova ostré kritiky.

Co se týče stylu Schwanzenbergova psaní, můžeme říci, že psal v mnohých ohledech fejtonisticky, často se v deníku uchyloval k obraznosti a kontrastům, ale v žádném případě se za fejtonistu nepovažoval. Sám sebe označil sebeironicky za „hrdinu péra.“ Pro Lancknechta byl důležitější obsah sdělení než vytříbenost stylu, přičemž cílem textu byl nejen didakticko-moralistický, ale v první řadě mělo být podle knížete hlavním záměrem každého literáta čtenáře zaujmout a pobavit. V deníku můžeme najít nejrůznější aforismy, metafory, srovnání, výroky a sebeironické historky, kterými kníže čtenáře svého deníku zahltil, a dokonce se na čtenáře přímo obracel a oslovoval jej. Jeho vypravěčský temperament se projevil při vtipném líčení prožitých historek, jež mnohdy okomentoval pomocí osobitých a ironických glos.

Dominantním jazykem Lancknechtova deníka je němčina. Jedná se o hovorovou němčinu rakouské jazykové oblasti, což prozrazují některé výrazy používané právě pouze zde. Lancknecht používal ve svém deníku také francouzštinu, španělštinu a výjimečně i latinu, tyto cizojazyčné výrazy text oživily a propůjčily mu bezprostřední autentičnost.

Podívejme se nyní trochu blíže na to, v jakých situacích nebo pro jaké jevy volil Schwanzenberg jiný jazyk než němčinu. Zcela pochopitelné je to u vlastních jmen a u místních názvů. Další skupinou jsou slova, pro které autor zřejmě neznal nebo pro které

77 – 82; M. LENDEROVÁ, *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*, *Minulostí Západočeského kraje* 33, 1998, s. 161 – 197.

neexistoval německý ekvivalent. Jedná se například o plodiny, se kterými se na své cestě setkal poprvé, o názvy místních pokrmů a tak dále. Další část tvoří věty zaslechnuté ve španělské společnosti a v tom samém jazyce jsou proto podány také v deníku. K francouzštině se Lancknecht uchýlil, když popisoval cestu Francií a své zatčení francouzskou policií. Francouzštinu volí také pro výrazy, které nějak souvisejí se společenským životem.

Schwanzenberg se ve svém deníku projevil jako vtípný, okouzlující a všímavý pozorovatel, jehož originalita tkví mnohdy ve vědomém přerušení myšlenkové důslednosti v častých změnách vyprávění a v sarkastických glosách a v pichlavé sebeironii, jež měly čtenáře zaujmout a pobavit.⁷⁴

⁷⁴ H. BELKE, *Autobiographie*, s. 74.

5. Život posledního Lancknechta

„Bojoval jsem a trpěl za potlačené právo, za správný cit svého srdce.“

Život Bedřicha ze Schwarzenbergu připomíná v mnohém nespoutaný a dobrodružný život středověkého rytíře, který se s nadšením a s odvahou zúčastnil mnohých bitev a výprav nejen na evropském, ale také na africkém, a dokonce na asijském kontinentě. Hlavní motivací knížete bylo narozdíl od rytířů, kteří se vrhali střemhlav do bojů jen pro žold a pro kořist, zachování historického legitimního práva a ochrana slabých a utiskovaných. Želobu se mnohdy vracel se ztrátami veškerých iluzí, ale entuziasmus ho i poté neopustil. Na samém sklonku svého života si uvědomoval, že je jeden z mála romantických rytířů a hrdinných kavalírů, kteří podobně jako on bojovali za romantické ideály, a tak sám sebe nazýval smutně „posledním rytířem“ nebo podle svého statku u Prešpurku „posledním mnichem z Mariathalu.“

Kníže se narodil v době, kdy se Evropa začala třást před ambiciózním Korsičanem, Napoleonem Bonapartem. Kavalír, dobrodruh a poslední rytíř v jedné osobě spatřil světlo světa 30. srpna 1799 ve Vídni. Sám své narození v městě valčíků okomentoval slovy: *„Bohužel jsem se narodil ve Vídni, v tom hanebném hnízdě, které si získalo ve světových dějinách nesmrtelnou slávu podle lidské blbosti a podlého nevděku revolucí z roku 1848, jejíž přirozený vývoj zahnal císařský dům, kterému Vídeň vděčí za svůj lesk a blahobyt...“*⁷⁵

Lancknecht byl pojmenován po svém strýci Bedřichovi ze Schwarzenbergu, který padl jako jednadvacetiletý během první koaliční války.⁷⁶ Ve svém životopise líčil Bedřich své zážitky takto: *„Křestní jméno Bedřich jsem dostal jako vzpomínku na svého strýce Bedřicha. Jeho konec mi byl předkládán jako žádoucí cíl pozemské životní pouti a jeho smrtelnou kulkou proděravělý kabátec mi ukazovali jako relikvii zasluhující si úctu.“*⁷⁷

⁷⁵ „Ich bin im Jahre 1800, leider in Wien, diesem Schandneste, das sich den unsterblichen Ruhm untermenschlicher Stupidität und wiederträchtiger Undankbarkeit durch die Revolution von 1848, deren naturgemäße Entwicklung das Kaiserhaus, dem Wien seinen Glanz und Wohlfahrt lediglich zu danken hat.“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, sign. II-58/2, kart. 153.

⁷⁶ Bedřich Jan ze Schwarzenbergu (1774-1795) byl maltézským rytířem a padl u Mannheimu. Ottův slovník naučný, díl 23, s. 88.

⁷⁷ „Meinen Namen Friedrich, habe ich in Erinnerung an meinen Onkel Fritz. Sein Ende wurde mir stets als das wünschen wertheste Ziel der irdischen Laufbahn, sein von der tödlichen Kugel durchlöcherter Kollet als verehrungswürdige Reliquie vorgezeigt.“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

Bedřichovi rodiče byli potomci dvou významných evropských šlechtických rodů. Otec Karel I. Schwarzenberg, hrdinný vítěz nad Napoleonem, působil jako rakouský diplomat na řadě evropských dvorů. Otec Marie Anny, hrabě Ota František z Hohenfeldu, byl příslušníkem staré šlechty sídlící na hornorakouském vodním zámku Aistesheim, matka Marie Anna pocházela z rodu říšských svobodných pánů Steinů z Jettingenu. Bedřichovi rodiče žili v harmonickém manželství, které uzavřeli z opravdové lásky. Kníže svou manželku velice miloval, což dokládá četná korespondence, ve které ji láskyplně oslovoval „Nany.“⁷⁸ Marie Anna svého muže společně s dětmi doprovázela a malý „Fritz“ mohl nasáknout vojenskou atmosféru již od útlého dětství.

Polního maršála spojoval se synem až do jeho předčasné smrti roku 1820 velice blízký vztah. Důkazem toho je hojná korespondence, ve které otec prvorozenému Bedřichu a svým dvěma mladším synům Karlovi a Edmundovi připomínal základní principy šlechtického života a morálky. Otec se ke svým synům podle vzpomínek knížete Bedřicha choval velmi shovívavě a byl na ně hodný. *„Jen ve dvou případech byl na nás přísný a to: kvůli lhaní a nedostatečné poslušnosti a respektu vůči matce.“*⁷⁹

To ostatně nebylo třeba, protože jeho synové a zejména nejstarší syn Bedřich chovali k matce, Marii Anně, rozené hraběnce z Hohenfeldu a ovdovělé kněžně Esterházyové, velmi vroucí a oddaný vztah. Bedřich na ní i po její smrti s láskou vzpomínal: *„Moje matka byla vynikající žena, byla vždy nejen mojí věrnou a starostlivou matinkou, nýbrž také mojí největší přítelkyní, která mi vždy poradila.“*⁸⁰

Výchova synů byla zcela v rukou vzdělané vévodkyně, která kromě klasického vzdělání mladých šlechticů, kladla důraz na předměty jako například šerm, jízda na koni, které měly syny tělesně zocelit. První vychovatel knížecích synů byl starý a svérázný valonský důstojník de la Grange. *„Mluvil jsem tutíž dříve francouzky a česky než němčinou, kterou se tehdy vůbec nemluvílo u šlechty, a dokonce daleko méně než nyní u vojska. Protože*

⁷⁸ J.B. Novák, *Polní maršál Karel kníže ze Schwarzenberka. Historický portrét podle rodinné korespondence*, Praha 1913, s. 25. Týž vydal *Briefe des Feldmarschalls Fürsten Schwarzenberg an seine Frau*, Wien 1913.

5 *„Der Vater war sehr mild und gut für uns, nur in zwei Punkten war er streng, nämlich: wegen Lügen und Mangel an Gehorsam und Respekt gegen die Mutter.“* SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

⁸⁰ *„Die Mutter war eine sehr ausgezeichnete begabte Frau, sie war später nicht nur stets meine treue sorgsame Mutter, sondern meine rathgebende leitende Freundin.“* TAMTÉŽ.

jsem i později jsem svá studia vykonával v latinském jazyce, tedy jsem také nikdy neměl příležitost naučit se německému jazyku podle pravidel.“⁸¹

„*Svémi chůvami*“⁸² nazval dva vojáky sloužící v otcově domě. Jedním byl Fleury, jejich portýr a současně bývalý voják královské francouzskou-švýcarské gardy, který bojoval v srpnu roku 1792 při útoku na Tuileries.⁸³ Druhým byl bývalý hulán schwarzenberského regimentu, kterému velel Karel I. a ten učil Bedřicha jezdit na koni.⁸⁴

Synové polního maršálka byli předurčení k vojenské kariéře a všichni tři ji také nastoupili. Dětství prožili během napoleonských válek a rovněž v domácím prostředí se neustále setkávali s vojenstvím. „*Vyrostl jsem mezi vojáky,*“⁸⁵ napsal nejstarší Bedřich o svém dětství a pokračoval: „*náš hlavní personál tvořili z větší části staří Valoni, které s sebou otec přivedl, když sloužil u Dragounů.*“⁸⁶ Bedřich s nimi sedával v jejich pokoji, obdivoval jejich kaškety a napudrované lokny a copy. Občas ho postrašili nějakou historkou, například že se v pouzdrech na náboje dají najít děti. Bedřich poté pouzdrům věnoval zvýšenou pozornost a pokoušel se v nich najít kamarády.⁸⁷

Společnost přicházející do maršálkova domu tvořili často jeho spolubojovníci.⁸⁸ Synové tak vyrůstali v prostředí vojenských ctností, jež se i pro ně staly těmi nejvyššími. „*Neexistovala pro nás větší sláva a třpyt než zbraní, žádný člověk si podle nás nezasloužil větší soucit či úctu než voják.*“⁸⁹

⁸¹ „*Ich sprach daher früher französisch und böhmisch als deutsch welches damals überhaupt nicht viel beim Adel, und selbst weit weniger als jetzt im Heere gesprochen wurde. Da ich später auch meine Studien in lateinischer Sprache nach Regeln zu lernen.*“ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

⁸² „*meine Kinderwärterinnen*“ TAMTÉŽ.

⁸³ TAMTÉŽ.

⁸⁴ TAMTÉŽ.

⁸⁵ „*Ich wuchs unter Soldaten auf.*“ TAMTÉŽ.

⁸⁶ „*Unser Hauspersonale bestand größten teils aus alten Walonen, die mein Vater, der bei Dragonen gedient, mit sich genommen hat.*“ TAMTÉŽ.

⁸⁷ TAMTÉŽ.

⁸⁸ Bedřich uvedl např. knížete Morize Lichtensteina, plukovníka Schwarzenberských Hulánů, hraběte Hyeronima Colloreda, plukovníka Ferdinandovy pěchoty, Luise Lichtensteina označovaného za Bayarda rakouské armády. TAMTÉŽ.

⁸⁹ „*Für uns gab es keinen Ruhm, keinen Glanz als jenen der Waffen, kein Mensch schien uns Bemitleidung oder achtungswerth als der Soldat - ein Verwundeter aber vereinigte in unseren Augen alle Ansprüche zu einer an Bewunderung gränzenden Verehnung.*“ TAMTÉŽ.

Větší část dětství strávil Bedřich na Orlíku, schwarzenberském rodovém sídle, často společně s bratry navštěvovali matčinu příbuznou vévodkyni Grasilkovičovou, která žila v Maďarsku a v době, kdy Karel I. působil jako velvyslanec v Sankt Petěrburgu, pobývala rodina ve Vídni.⁹⁰

V roce 1810 byl Bedřichův otec jmenován rakouským velvyslancem na francouzském dvoře Napoleona I., a tak se celá rodina na krátký čas přestěhovala do země galského kohouta. V Paříži ve stejný den, kdy tragicky uhořela jejich teta kněžna Pavlína ze Schwarzenbergu, byl Bedřich společně s bratry Karlem a Edmundem představen Napoleonovi. „*V ten večer jsme byly všichni tři děti představeny císaři Napoleonovi. Můj bratr Edmund s korysem a s košilí jako korysník kníže Lichtenstein, Karel jako husar Radecký a já jako hulán.*“⁹¹

Brzy byl kníže Karel I. z Paříže odvolán a převzal vedení rakouského oddílu v Polsku, kteý se připojil k Napoleonově vojenskému tažení do Ruska. Bedřich v té době pobýval s matkou a sourozenci na Orlíku, ale již tehdy se projevila Lancknechtova touha po dobrodružství, protože jako dvanáctiletý chlapec požádal svého otce, zda by se Napoleonova tažení nemohl také zúčastnit. Jeho otec prosbu s ohledem na synův nízký věk a synovo nedostatečné vzdělání odmítl.⁹²

V roce 1815 byl Bedřich přijat do vojenské vídeňské školy a téhož roku byl uveden do rakouské vysoké společnosti a představen samotnému ruskému císaři Alexandrovi I. V roce 1817 vstoupil Bedřich jako kadet k hulánům knížete Schwarzenberga. Polní maršál doporučil svého syna pod zvláštní dohled hraběte Karla Clam-Martinice. Hrabě plnil svůj úkol velice odpovědně a držel svého chráněnce zkrátka, zaměstnával ho nejen plněním vojenských povinností, ale také četbou odborných děl. Kníže Bedřich označoval později tuto dobu jako vynikající školu, ve které se naučil smyslu pro pořádek a disciplínu.⁹³

Bedřich si už jako dítě zvykl na cestování, a tak jako voják zůstal zřídka se svým vojenským oddílem. V roce 1818 dělal Bedřich již jako poručík doprovod generálnímu polnímu maršálovi hraběti von Langenau do Frankfurtu, Mohuče a do severní Francie. Záhy byl však povolán svým nemocným otcem do Čech. Na podzim roku 1819 se na Orlíku setkal s celou svou rodinou a také s vévodkyní Zaháňskou, Wilhelminou von Biron. Doprovázela ji

⁹⁰ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

⁹¹ „*An diesem Abende wurden wir drei Kinder dem Kaiser Napoleon vorgestellt, - mein Bruder Edmund mit Kürass und Hemd als Kürahsier von Lichtenstein – Carl als Radezky Husar, - ich als Huhlan.*“ TAMTÉŽ.

⁹² TAMTÉŽ.

⁹³ C.WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 59.

její schovanka Emilie von Gerschau, později provdaná von Binzer, která se stala předobrazem Boženě Němcové pro postavu Hortenzie v románu *Babička*.

Emilie von Binzer se později provdala za jednu z nejzajímavějších postav německého romantismu – básníka Augustova Daniela von Binzer. Ve Vídni vedla salon, kde se scházeli přední rakouští klasikové a romantikové: Franz Grillparzer, Adalbert Stifter, Josef Eichendorff a Josef Zedlitz. Zpočátku společně se svým manželem otiskovala novely a povídky pod pseudonymem A.T. Beer, později samostatně pod trvalým krycím jménem Ernst Ritter.⁹⁴

Mezi Emilíí a Bedřichem došlo k malému flirtu, který náhle skončil. Emilie zmiňovala nevydařenou epizodu s Bedřichem v krátké novele *Nepodařený princ (Der ungerathene Prinz)*.⁹⁵ Děj se odehrával na zámku Wornin nad Labem, kde se oba zamilovaní Adelheide a Konstantin setkali. Zásahem Konstantinovy matky láska mladého páru skončila. Konstantin se oddal životu plném dobrodružství a výtržností. Dobrovolně vyhledával nebezpečí všeho druhu, aby se pomstil matce.

Novela o nevydařeném princovi skončila smířlivě. Po letech byl Konstantinův mladý synovec představen Adelheidě, nyní provdané paní z Hartenu, a měl dostat za ženu její dceru Konstancii. Ve svém memoárovém díle *Drei Sommer in Löbichau* potvrdila Emilie, že Wornin byl skutečně orlický zámek a princ v novele opravdu Bedřich.⁹⁶

O pravdivosti zápletky můžeme s úspěchem pochybovat. Emilie vzpomínala na skutečnou kněžnu Schwarzenberkovou: „*Dobrotou a ušlechtilou myslí rovnocenná, ale ještě duchaplnější než on, stála po boku svého muže. Drobná žena s hezkými antickými rysy, liberální v nejlepším slova smyslu, ale také v moderním, příslušníci jejího stavu nad ní ohrnovali nos a říkali, že je na půl blázen... Kněžna Nany byla neobyčejně rozumná, originální, nakloněna živým diskusím, někdy trochu hašteřivá, nikdy nepropásla příležitost k výměně názorů, přitom byla přímočará a nenáviděla okolky.*“⁹⁷

V roce 1820 sloužil Poslední lancknecht jako ordonanční důstojník u vévody Ferdinanda d'Este v Uhrách, kde obdržel zprávu o těžké nemoci svého otce. Urychleně se vrátil domů, ale s otcem se již nesetkal. Polní maršál skonal v Lipsku a Bedřich se v jedna

⁹⁴ H. ROKYTA, *Emilie von Binzer. Prototyp „komtesy Hortenzie“ „Babičce“ Boženy Němcové*, Časopis Společnosti přátel strožitností 65, 1957, s. 36.

⁹⁵ TÝŽ, *Orlík v literárním díle historické „komtesy Hortenzie“*, in: Orlík. Státní hrad a okolí, Praha 1967, s. 62.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 62.

⁹⁷ Citováno podle TÝŽ, *Emilie von Binzer*, s. 38.

dvaceti letech musel ujmout správy rodinných statků. Záhy poté v Petrohradě obdržel Bedřichův otec řád in memoriam od ruského cara.⁹⁸

Kníže Karel Schwarzenberg sice zvětšil své jmění koupí statků Bukovany, Zalužany a Zbenice, které se nacházely v okolí Orlíku, ale jeho výdaje v diplomatických službách byly tak značné, že se Bedřich ocitl v dlužích. Roku 1823 se dohodl s ruským dvorem na lhůtě, ve které budou dluhy zaplacený a zároveň prodal uherské statky. Tyto materiální obtíže byly pro Bedřicha důvodem, aby nadále zůstal ve vojenské službě.⁹⁹

Poslední lancknecht se snažil dělat čest jménu svého otce jako vynikajícího válečníka a tak se již roku 1822 účastnil tažení proti Neapoli po boku Ferdinanda d'Este a vybojoval si u St. Germana své první vyznamenání – rytířský kříž sicilského řádu sjednocení.¹⁰⁰

V roce 1824 byl převelen do Uher, kde až do roku 1828 převzal vedení eskadrony. Pobýval převážně v městečku Sárospatak a nudný život vojáka v době míru umocňovala jeho touha po hrdinnských činech. Jak sám vyprávěl, po mnoho dlouhých dní neměl na práci nic jiného než drezírovat mladého medvěda, který pak v hostinci strašil lidi. Roce 1827 mu generál Fettenborn navrhl, aby se zúčastnil jako dobrovolník ruské vojenské výpravy do Persie.¹⁰¹

Po nevydařené výpravě do Persie se Bedřichovi naskytla nová atraktivní nabídka – účast ve francouzské výpravě do Alžíru. Před odjezdem předal svá dědická práva mladšímu bratru Karlovi. U vojska si vymohl neurčitou dovolenou a od všemocného Metternicha, „který řídí nádhernou loď Austria u kormidla,“ souhlas, že se směl připojit k francouzskému tažení.¹⁰²

Ve svých vzpomínkách na tuto výpravu, které sepsal v roce 1834 pod názvem „*Rückblicke auf Algier und dessen Eroberung*,“¹⁰³ líčil poutavě boje s alžírským panovníkem, krásu africké krajiny, špinavá města a pro Evropany exoticky vyhlížející africké obyvatele. O sobě mluvil jen málo a dokonce nezmínil rozhovor s hlavním představitelem země dejem Husseinem Bartillatem. O tomto rozhovoru nám podal zprávu jeho spolubojovník, plukovník

⁹⁸ J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst*, s. 22.

⁹⁹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 287.

¹⁰⁰ J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst*, s. 21.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 22.

¹⁰² H. BETTELHEIM-GABILLON, *Fürst Friedrich*, s. 125.

¹⁰³ F. SCHWARZENBERG, *Rückblicke auf Algier und dessen Eroberung durch die königlich-französischen Truppen im Jahre 1830. Von einem Offizier aus dem Gefolge des Marschall Grafen Bourmont*, Wien 1837.

Bartillat.¹⁰⁴ S těžkým srdcem musel hlavní stan maršála Bourmonta opustit kvůli zdravotním obtížím. V Toulonu strávil šest týdnů v lazaretu a poté se přes Marseille vydal do Paříže. Jako bývalý pobočník maršála Bourmonta, který bojoval pod bílou vlajkou, se musel převléct za námořníka a pod falešným jménem Jacques Reiter putoval mnohdy i pěšky.¹⁰⁵

Před návratem do Vídně na konci roku 1831 uskutečnil krátký výlet do Londýna a do Skotska. Poté se vzdal aktivní vojenské služby a odpočíval. V Teplicích se v roce 1831 zamiloval do půvabné princezny Elisy Radziwillové, dcery uměnilovného litevského vévody, jejíž matka pocházela z pruského rodu Hohenzollernů. Slovo, které jí dal, však musel vzít zpět po zvážení svého životního stylu i finančních potíží rodiny. Princezna Elisa pak zemřela mladá a svobodná v roce 1834 na souchotiny.¹⁰⁶

Kníže Bedřich nedokázal nečinně sedět a spravovat svá panství, a tak se v roce 1835 vydal na další exotickou vonící cestu, tentokrát do Orientu, Malé Asie, Turecka a Řecka. Zážitky z cest opět zaznamenal ve svém cestovním deníku.¹⁰⁷

Po návratu se věnoval literární činnosti a spolu s bratry a s matkou se pokoušeli realizovat myšlenky na odhalení pomníku přemožiteli Napoleona, knížeti Karlu Schwarzenbergovi.

Po uskutečnění této ideje procestoval roku 1837 Helgoland, Německo a navštívil pobřeží Švédska a Norska. O této cestě se zmiňoval ve svém deníku: „...*tato velkolepá příroda a život v ní posílil moje tělo a duši.*“¹⁰⁸ Při cestách do Lipska navázal dvě přátelství. První s Rakušanem Herlosssohnem, se kterým udržoval po celý svůj život písemný styk a kterému věnoval satirický román „*Můj cestovní deník*“ („*Mein Wanderbuch*“).¹⁰⁹ Druhým přítelem byl básník Gustav Kühn,¹¹⁰ jeden ze členů Mladého Německa. Z Německa odcestoval do

¹⁰⁴ M. F. THIELEN, *Erinnerungen aus dem Feldzug in Afrika im Jahre 1830 von dem Obersten Bartillat*, Wien 1837.

¹⁰⁵ H. BETTELHEIM-GABILLON, *Fürst Friedrich*, s. 127.

¹⁰⁶ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 289.

¹⁰⁷ F. SCHWARZENBERG, *Fragmente aus dem Tagebuche während einer Reise in die Levante I-II*, Wien 1856.

¹⁰⁸ „...*diese kräftige großartige Natur und das Leben in derselben stärkte mich an Leib und Seele.*“ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153

¹⁰⁹ J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst*, s. 98.

¹¹⁰ Ferdinand Gustav Kühne (1806-1888) byl německý spisovatel, psal básně, novely, romány adramata. Soubor jeho prací vyšel v Lipsku v letech 1862-1867 ve dvanácti svazcích. Napsal autobiografické dílo *Mein Tagebuch in bewegter Zeit. Ottův slovník naučný*, 15. díl, Praha 1900, s. 330. Více o této osobnosti H. PIERSON, *Gustav Kühne, sein Lebensbild und Briefwechsel*, Dresden 1890.

Londýna, který již krátce navštívil roku 1830, nyní ho chtěl blíže poznat. Anglické velkoměsto ho ale hluboce zklamalo, jak si poznamenal ve svém deníku: „*Co mám ještě říci? Pára, pára a znovu pára! Parní lodě, parní vozy, zanedlouho budeme mít parní šibenice a parní kanóny a lidi budeme hromadně expedovat.*“¹¹¹

V touze uniknout nudnému salonnímu životu ve Vídni, kde jak řekl: „*Pro mnohé osoby vysoce postavené jsem byl „persona ingrata“ a k tomu jsem neměl dostatek peněz, abych mohl žít tak jak to odpovídá mému postavení,*“¹¹² se na jaře roku 1838 Lancknecht odebral bojovat s romantickými ideály do Španělska, kde vypukl boj o trůn. „*Měl jsem hloupou náklonnost držeti se spíše slabých, čímž ovšem člověk má vyhlídku na největší bití. Mimo to se mi zdálo, že vlastní národní živel poetického Španělska a věc práva a víry jsou zastoupeny u vojsk Zumalacárreguye a Cabrery, a když došla zpráva o popravě jeho matky, nepochyboval jsem více.*“¹¹³ *Kromě toho musím spatřit zem, kde je možné stále milovat, doufat a věřit... Ano, tam musím, chci se modlit, střílet a tančit, chci cítit zápach střelného prachu, jasmínu, chci slyšet varhany, muškety a kytaru.*“¹¹⁴

Lancknecht se postavil za dona Carlose, který neuznal zrušení tzv. salického zákona a byl prohlášen za krále jako Karel V. Don Carlos ho uvítal přátelsky u svého generálního štábu a přidělil ho ke generálu Marotovi, se kterým se pak účastnil mnohých tažení. Po mnoha hádkách mezi různými skupinami v hlavním stanu dona Carlose a poté, co utrpěl poranění kolena, se Lancknecht odebral do Cabrera. Byl ale zatčen a převezen do Bordeaux, kde po slibu, že se nikdy nevrátí do Španělska, byl propuštěn. Poté pokračoval do Paříže a odtud do Vídně, kde ho zastihla zpráva o Marotově zradě a útěku dona Carlose do Francie.¹¹⁵

¹¹¹ „*Was soll ich weiter von hier sagen? Dampf und Dampf und wieder Dampf! Dampfschiffe, Dampfwagen bald werden wir Dampfgalgen und Dampfkanonen haben und die Menschen en masse expedieren!*“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

¹¹² „*Vielen Hochstehenden war ich eine persona ingrata geworden, dazu hatte ich wenig Vermögen, um in Wien meiner Stellung gemäß leben zu können.*“ TAMTÉŽ.

¹¹³ „*Ich habe immer die dumme Neigung gehabt, es vorzugsweise mi den Schwachen zu halten, wodurch man allerdings die Aussicht auf die meisten Schläge hat. Nebstbei schien mir das eigentlich nationale Element des poetischen Spaniens, die Sache des Rechtes und des Glaubens bei den Zumala-Carregui und Cabreras vertreten, und als die Nachricht von der Hinrichtung der Mutter des Letztern eintraf, zweifelte ich nicht mehr.*“ TAMTÉŽ.

¹¹⁴ „*Nebstbei möchte ich ein Land sehen, wo man noch zu lieben, zu hoffen und zu glauben versteht. ...Ja, da muss ich hin, - will mitbethen, mitschiessen und mittatzen, will Pulver und Jasmin riechen, Orfeln, Musketen und Guitarre hören.*“ TAMTÉŽ.

¹¹⁵ K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha*, s. 52.

Po návratu ze Španělska skončila Bedřichova toulavá léta. V roce 1838 zakoupil kníže statek Mariathal u Prešpurku, bývalý klášter zrušený za císaře Josefa II. Nechal ho opravit a uchyloval se sem, když si potřeboval odpočinout a načerpat nových sil k boji za romantické ideály.¹¹⁶ „*Ve starém klášteře jsem žil jako poslední mnich se svými vzpomínkami. Z části jsem se věnoval literární činnosti, z části lovu, v Marienthalu nebo v horách v horním Rakousku jsem trávil svůj čas. Moje knihovna, stáj, les a hory mi poskytovaly dost příležitostí k pokojnému životu.*“¹¹⁷ V roce 1842 Mariathal opustil a zúčastnil se vojenského tažení pruské armády a poté odcestoval do Verony. V této době se věnoval především literární činnosti a připravoval k vydání své cestovní deníky, které byly nejdříve určeny pro přátele. Roku 1844 a 1845 vyšel „*Cestovní deník Lancknechta*“ („*Wanderbuch des verabschiedeten Lanzknechts*“).

V porovnání s předchozími léty se kníže aktivněji účastnil vídeňského salónního života. Pravidelně docházel do vídeňského literárního salónu, baronky von Prokesch nebo hraběte Mailáthyho. V salónu Otýlie Goethe poznal kníže básnířku Betty Paoli, která právě na počátku čtyřicátých let sklízela své první vavříny.¹¹⁸ Betty si získala jeho důvěru, proto ji pozval, aby dělala společnici jeho matce. V dobách dlouhých a častých odloučení podávala knížeti zprávy o matce a postupem času přerostl jejich vztah v trvalé přátelství. Po smrti jeho matky ji kníže finančně podporoval a zůstal s ní v písemném kontaktu až do smrti. Jejeho přátelství ale i názorů si nesmírně cenil, což ostatně dokládá poznámka v jeho deníku: „*Ze styku s touto vsutku mimořádnou ženou jsem získal mnoho. Jmenovitě jsem získal jak duševní nadhled a pochopení pro lidi a pro věci, tak vnitřní oporu.*“¹¹⁹

Na podzim roku 1847 dostal kníže od švýcarských katolických kantonů pozvání k válečné poradě. Před odjezdem z Rakouska byl navržen jako vrchní velitel oddílů Sonderbundu. Ale podmínka, kterou Bedřich na jednání se státním kancléřem podmiňoval přijetí tohoto velení - dodání určitého množství zbraní a děl a dvou milionů guldenů, narazila

¹¹⁶ C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 62.

¹¹⁷ „*In dem alten Klostergebäude hauste ich als letzter Mönch mit meinen Erinnerungen. Theils miteinigen literarischen Unternehmung, theils mit der Jagd beschäftigt, brachte ich in Marienthal oder in Oberösterreichs Gebirge meine Zeit zu. Meine Bibliothek, mein Stall, Wald und Berg geben mitr Stoff genug zu stillen ruhigen Leben.*“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

¹¹⁸ Betty Paoli, vlastním jménem Barbara Elizabeth Glück (1814-1894), vychovatelka, spisovatelka, od roku 1843 společnice Marie Anny Schwarzenberkové, po její smrti v roce 1848 cestovala po Německu a Francii, od roku 1852 žila ve Vídni, psala básně, povídky, kritické práce. *Ottův slovník naučný*, 10. díl, s. 212.

¹¹⁹ „*Groß war der Gewinn, den ich aus dem Verkehr mit dieser wahrhaft ausserordentlichen Frau zog. Ich gewann namentlich an geistigen Überblick ind Verständnis der Menschen und Dinge, wie an inneren Halt.*“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

na odpor. Tak se rozhodl cestovat jako dobrovolník. S jeho rozhodnutím nesouhlasila řada jeho přátel a v novinách se objevily články o „prodejném lancknechtovi.“¹²⁰

V listopadu roku 1847 se zúčastnil výpravy proti Airole a jako pobočník generála Solis Saglia bojoval u Gislikonu. „*Pro svou nešťastnou vášeň pomoci slabým jsem se opět aktivně zúčastnil bojů v malých kantonech, které byly nespravedlivě napadeny, v kolébce hrdinného Švýcarska. Nejen samotný zájem o utlačované „prašvýcarsko“ v boji, který mi byl cenný a svatý. Ne, věděl jsem dobře, že boj u jezera Vierwaldstätensee a u Gotthardu byl věcí a osudem Rakouska, neboť boj ve Švýcarsku nebyl bojem na lokální úrovni, nýbrž velkou revolucí...*“¹²¹ Katolické kantony však byly záhy poraženy a Lancknecht opouštěl Švýcarsko zklamaný.

Do Vídně se vrátil počátkem roku 1848. Jako přesvědčený konzervativec obávající se všeho nového varoval před vypuknutím revoluce, která pro něj představovala potopu. Více než hrozící revoluce knížete bolestně zasáhla smrt jeho milované matky, která zemřela druhého dubna roku 1848 a byla pohřbena na Orlíku vedle svého muže. Kníže si po pohřbu zapsal do svého deníku: „*Pohřbil jsem jí v dubnu roku 1848, v roce, který byl nabitý událostmi. Ve svých padesáti letech jsem se cítil sirotkem tak jako mladičká dívka.*“¹²²

Revoluci z roku 1848 posuzoval velmi přísně, jako legitimista a konzervativec ji zásadně neschvaloval. Zcela přehlédl fakt, že revolucionáři bojovali o základní lidská práva. V celém hnutí viděl porušení disciplíny a do deníku si poznamenal: „*Viděl jsem hořet Miláno, byl jsem přítomen scénám nářku v Uhrách a s krvácejícím srdcem ve Vídni, ale to hnízdo hanby s jeho podlými a hloupými obyvateli patří do zcela jiné kategorie. Obyvatelstvo, které se nechá od přivandrovalých cizích tlučhubů svést k proradnosti a nevděku, dokonce proti svým vlastním zájmům, nezaslouží žádné slitování a soucit.*“¹²³

¹²⁰ Doslova „feil Lanzknecht“, J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst*, s. 58.

¹²¹ „*Nach meiner unglücklichen Pasion für die angegriffenen Schwächen nahm ich wieder lebhaften Abtheil an den kleinem so ungerecht angegriffenen Cantonen, der Wiege der alten Heldenschweiz. Aber nicht allein das Interesse für die bedrängte Urschweiz machte mir den bevorstehenden Kampf werth und heilig. Nein ich wusste sehr wohl, daß am Vierwaldstätensee und am Gotthardt die Sache Oesterreich, das Schicksal des Ostereichs bekämpft und verfochten wurde, denn der Kampf in der Schweiz war kein Localkampf, sondern die große Revolution...*“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

¹²² „*Ich begrub sie in den Apriltagen des verhängnißvollen 1848 Jahres, füllte ich trotz meines nahe an den 50. stehende Alters, mich ebenso verweiet, als es ein junges Mädchen sein könnte.*“ TAMTÉŽ.

¹²³ „*Ich habe Mailand brennen sehen, mancher Jammerszene in Ungarn beigewohnt und gewiss mit blutendem Herzen. Wien aber, das Schandnest mit seinen ebenso niederträchtigen als stupiden Bewohnern, gehört in eine ganz andere Kategorie. Eine Bevölkerung von einer halben Million, welche sich von einigen hergelaufenen,*

Poté odjel kníže do Tyrol, kde se dal k dispozici výboru na obranu země a zapojil se jako obyčejný voják do boje. Z Tyrol se vydal do horní Itálie, kde působil jako štábní důstojník v Radeckého vojsku a potlačil benátské a lombardské povstání. Poté bojoval jako ordonanční důstojník po boku generála Hayna v Uhrách. Po skončení bojů byl prohlášen jedním z nejhrdinnějších obránců pevnosti Karlova Hradu. Podzim roku 1849 ho zastihl opět v Tyrolsku, později doprovázel svého bratra Karla, který byl guvernérem v Miláně.

Bedřichova účast na potlačení povstání v Uhrách byla posledním válečným tažením, do kterého se kníže aktivně zapojil, ačkoli ještě v roce 1854 sloužil v Uhrách a ve Štýrsku. V roce 1852 obdržel za své zásluhy hodnost generálmajora a poté se odebral na svůj statek Marienthal. V roce 1858 zemřel jeho drahý bratr, kníže Edmund Schwarzenberg, a rok na to jeho velký přítel, sedmihradský dvorní kancléř baron Samuel Josika.

V roce 1861 odmítl volbu za poslance do českého zemského sněmu a v dopise voličům, který byl otištěn 13. dubna 1861 ve Vaterlandu, jim poděkoval za projevenou důvěru a vysvětlil důvody svého rozhodnutí: Necítil se být fyzicky a morálně schopen vykonávat mandát podle povinnosti a svědomí. Pokládal se za příliš starého, než aby se dokázal vpravit do nových poměrů. Za velkou překážku považoval nedostatečnou zběhlost v jazyce, způsobenou dlouhým pobytem v cizině. Nikdy nepřestal milovat svou vlast a nedokázal přenést tuto lásku na jakýsi komplex zemí, oktrojovaný mu za vlast, proto měli nechat starého muže sedět na zříceninách, ať se mládeži podaří založit novou stavbu, v níž těm, jejichž kolébka je rozbita, zůstane alespoň naděje na hrob v rodné půdě.¹²⁴

V říjnu roku 1867 se konalo slavnostní odhalení pomníku knížeti Karlu I. Schwarzenbergovi ve Vídni, na které nebyl pozván. Lancknecht se cítil dotčen a postěžoval si: „*Být tak zapomenut, jako bych byl nevhodným synem oslavovaného otce, to bolí, nesmírně bolí.*“¹²⁵

Když umíral, nechal si zavolat všechny úředníky a služebníky ke své posteli, poprosil je za odpuštění, v případě, že jim někdy ublížil. Pak na ně přátelsky pohlédl a zvolal hlasitě: „*A teď, moji přátelé, běžte a pozdravujte ještě toho – Giskru!*“¹²⁶

Kníže Bedřich zemřel před vypuknutím německo – francouzské války 6. března 1870 a byl pohřben v rodové hrobce na Orlíku.

fremden Schwätzern zum Treubruch und Undank sogar gegen sein eigenes Interesse verleiten lässt, verdient keine Schonung und Mitleid.“ SOA Třeboň, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 153.

¹²⁴ J. B. NOVÁK, *Ze zápisků*, s. 21.

¹²⁵ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 293.

¹²⁶ „*Nun meine Freunde, geht und grüßt mir noch den Giskra!*“ J. MÜHLENDORFER, *Friedrich Fürst*, s. 67.

6. Cesta do Španělska

6.1. Hospodářská a politická situace ve Španělsku

Devatenácté století můžeme rozdělit na dobu nástupu liberalismu a karlistických válek (1834-1839), léta Esparterova režimu (1840-1843), desetiletí umírněných liberálů (1844-1854), pokrokové dvouletí (1854-1856), léta vzestupu liberální Unie (1856-1868), pádu monarchie a období republiky (1868-1874).¹²⁷

Smlouva uzavřená mezi Napoleonem a Ferdinandem VII. podepsaná ve Valençay (11. prosinec 1813) ukončila neúspěšné obsazení Španělska Napoleonovými oddíly. Na španělský trůn nastoupil legitimní panovník Ferdinand VII, který záhy prohlásil konstituci z roku 1812 za neplatnou a zahájil období absolutistické vlády.¹²⁸ Souběžně s etapou absolutistické vlády se rozvíjelo liberální hnutí.

V roce 1829 uzavřel španělský král Ferdinand VII. čtvrtý sňatek se svou neteří Marií Kristýnou Bourbonskou, dcerou Františka I., krále obojí Sicílie. V této chvíli byl dědicem Ferdinanda, který z předešlých tří manželství neměl potomky, jeho bratr Carlos María Isidro (1788-1855), kolem něhož se shromáždili „čistí royalisté“ nespokojení s relativní umírněností vládního seskupení, kterému Ferdinand VII. svěřil po roce 1826 řízení země. Marie Kristýna porodila dvě dcery, Isabelu a Luisu Fernandu. Vzhledem k bourbonské legislativě, která jasně neupravovala nárok žen na dědictví trůnu, tím vznikl dynastický problém. Na jedné straně existoval nejvyšší výnos (Auto acordado) z roku 1713, který ve Španělsku zavedl tzv. francouzský salický zákon, podle něhož byly ženy z následnictví vyloučeny. Na straně druhé stála celá kastilská tradice, pragmatická sankce z roku 1789 rušící zmíněný výnos a dokonce samotná konstituce 1812.¹²⁹

Prostý právní a dynastický problém byl zatlačen do pozadí politickým problémem. Royalisté se přikláněli k donu Carlosovi a liberálové ke královně Marii Kristýně. Ferdinand VII. v roce 1830 zveřejnil starou pragmatickou sankci rušící nejvyšší státní výnos. V září

¹²⁷ J. POLIŠENSKÝ – I. BARTEČKA, *Dějiny Iberského poloostrova*, s. 135.

¹²⁸ Blíže o tomto tématu CH. W. CRAWLEY, *Storia del mondo moderno IX. Le guerre Napoleoniche e la restaurazione 1793-1830*, Garzanti 1969. R. CARR, *Spain 1808-1939*, Oxford 1966. O období vlády Ferdinanda VII. pojednává G. H. LOVETT, *Napoleon and the birth of modern Spain, I-II*, New York 1965, F. SUARÉZ, *La crisis política del Antigua Régimen en España (1800-1840)*, Madrid 1950. H. ZOEPFL, *Die spanische Sukzessionsfrage*, Heidelberg 1839.

¹²⁹ A. UBIETO ARTETA, *Dějiny Španělska*, s. 409.

1832 své rozhodnutí opravil podpisem dekretu, který pragmatickou sankci anulovalo. Udělil tedy následnictví svému bratru Carlosovi. Tato oprava byla lividována zásahem Marie Kristýny a umírněných ferdinandovců nakloněných liberálům, kteří tzv. převratem z La Granjy rozhodli o řešení dynastického sporu ve prospěch princezny Isabely. Od 1. října 1832 probíhal pod záštitou Marie Kristýny přechod k liberálnímu režimu, který byl definitivně potvrzen smrtí Ferdinanda VII. v září 1833.¹³⁰

Až do roku 1837 platila ve Španělsku cádizská konstituce z roku 1812, ve které královský statut postrádal suverenitu národa a záruky individuálních svobod. Obojí mělo pro liberální hnutí klíčový význam. Radikální liberálové, tzv. progresisté, se zasadili o vznik přesnější a konciznější ústavy, tzv. Královské ústavy (Estatuto Real), vyhlášené roku 1837. Nová konstituce zavedla princip dvou komor, posílila pravomoci panovníka, výslovně uznávala určitá individuální práva, změnila volební systém zavedený v roce 1812 a přeměnila Španělsko v konstituční monarchii.

V rámci liberální revoluce došlo k zásadním reformám. Nejrevolučnější opatření nového liberálního vedení představovaly pozemkové reformy. Největšími vlastníky pozemků byla šlechta a duchovenstvo. Transformace pozemkového vlastnictví spočívala především v zabavení těchto pozemků prostřednictvím vhodných legislativních opatření a jejich uvolnění k prodeji, převedení nebo rozdělení. V důsledku těchto reforem došlo k oslabení starých stavů a k definitivnímu nahrazení starých stavovských vrstev společností novou. Zároveň byla státem poskytnuta půda zemědělským bezzemkům.

Transformace byla ovšem provedena špatně, a tak si nejmocnější rody i přes uvolnění majetkových vinkulací své rodové majetky uchovaly. Mnohé církevní statky nepřešly do rukou bezzemků, ale do rukou střední společenské třídy. Na příkaz ministra financí a prezidenta ministerské rady Mendizábala byl roku 1836 zrušen církevní desátek, znárodněn veškerý majetek klášterů a o rok později se konala veřejná dražba nemovitostí všech kostelů a klášterů, které zkoupila převážně bohatá vrstva podnikatelů, která v pozdějších letech sehrála rozhodující úlohu ve španělské ekonomice a politice.¹³¹

V zemi i nadále existoval silný rozpor mezi cíli reformátorů a skutečnou duchovní a sociální strukturou země, ve které převažoval počet rolníků, kteří se nechtěli vzdát tradičního

¹³⁰ A. UBIETO ARTETA, *Dějiny Španělska*, s. 409.

¹³¹ M. BERNATH, *Europa von der Französischen Revolution zu den nationalstaatlichen Bewegungen des 19. Jahrhunderts*, Stuttgart 1981, s. 911.

způsobu života, nad nepočtenou a slabou buržoazií. Tento rozpor byl jednou z příčin k propuknutí první karlistické války.

6.2. Karlistické války¹³²

První karlistická válka (1833-1840) byla složitým vojensko-politickým konfliktem, jehož hospodářsko-politické kořeny musíme hledat v letech 1820-1823, kdy liberálové zcela zklamali v řešení agrární otázky. První karlistická válka propukla v době, kdy se královna vdova Marie Kristýna ujala vlády místo své tříleté dcery Isabely II. Tehdy povstali v severovýchodní části země, především v Baskicku, Navaře a Valencii, stoupenci jejího strýce dona Carlose pod heslem boje za „Boha, vlast a krále,“ později bylo přidáno další heslo „fueros.“¹³³ Karlistické hnutí nebylo homogenní a v různých částech Španělska mělo odlišné společenské pozadí. V Baskicku, postiženém důsledky technologické revoluce železářství, šlo stejně o fueros jako o fierros¹³⁴ (čili o domácí železářství ohrožené politikou volného trhu, stejně jako o jistou samosprávu), v Aragonsku šlo o hnutí vyvolané v život fiskálním útlakem venkovského lidu, hladem a nejistotou.¹³⁵

Na stranu Marie Kristýny se přidali liberálové, tzv. cristinos (realistas), podporovaní francouzskou a britskou vládou.¹³⁶ Většina liberálů byla proti privilegiím církve, ale současně zůstávala katolíky. Od roku 1820 se dělili na umírněné (moderatos) a radikální (exaltados). První zastávali zájmy majetné buržoazie, druhí městských buržoazních vrstev. Přestože byli v menšině, rozhodovali ve vládě především majetní průmyslníci z Barcelony a Bilbaa a

¹³² E. HOLT, *The Carlist Wars in Spain*, London 1967. A. PIRALA, *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista, escrita noc presencia de memorias y documentos ineditos*, Madrid 1853. P. ZABALA Y SERA, *España bajo los Borbones*, Barcelona 1853. R. OYARZUN, *Historia del carlismo*, Madrid 1939. F. SUAREZ, *La intervención extranjera en los comienzos del regimen liberal español*, Madrid 1943. TÝŽ, *La crisis politica del Antiguo Regimen en España 1800-1840*, Madrid 1950. H. BAUMGARTEN, *Geschichte Spaniens vom Ausbruch der französischen Revolution bis auf unsere Tage*, Leipzig 1870. M. HUME, *Modern Spain*, London 1907. CH. WEBSTER, *The Foreign Policy of Palmerston*, London 1951.

¹³³ Doslova „fueros“ znamená místní práva a výsady, R. W. KERN, *Historical dictionary of modern Spain 1700-1988*, Westport 1990, s. 108.

¹³⁴ Doslova „fierros“ znamená železo, J. POLIŠENSKÝ - I. BARTEČKA, *Dějiny Iberského poloostrova*, s. 135.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 135.

¹³⁶ Velká Británie poskytla královně Marii Kristíně největší materiální a finanční podporu ca. 540 000 liber šterlingů. H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg und das Problem der internationalen Parteigängerschaft*, Historische Zeitschrift 176, Wien 1953, s. 486.

obchodníci z Cádizu požadující od liberální vlády, aby jim zaručila základní občanská práva, zrušení feudálních práv a ochranu majetkových práv. Liberálové nebyli podobně jako karlisté jednotní, ve svých názorech na řešení podílu státu a církve na moci se zásadně lišili.

V oficiálním karlistickém věstníku bylo uvedeno, že hlavním úkolem karlistického hnutí je odstranit veškeré novoty, zlepšit veřejné zvyky podle zásad křesťanské morálky, přičemž se nesmělo zničit prosté a ctnostné nevědomí obyčejných lidí, spíše se karlisté měli pokusit lid udržet v prospěšné nevědomosti.¹³⁷ Již od samého počátku první karlistické války existovaly uvnitř kalistického tábora nejrůznější mocenské kliky a strany, které mezi sebou vzájemně soupeřily a které zcela postrádaly pravý politický profil. Na dvoře Dona Carlose lze rozlišit umírněné a extrémně legitimistické, tzv. čisté apoštolce, kteří disponovali větším vlivem v karlistické armádě, než měl samotný Dona Carlos.¹³⁸

S vojskem dona Carlose se spojili mocnosti Svaté aliance – Prusko, Rakousko a Rusko, přál mu také Vatikán, Holandsko, Sardínie, Neapol a Modena. První karlistická válka probíhala ve třech fázích a převážně se omezila na území Katalánska, Navary a Valencie. Samotný Madrid byl ohrožen jen v roce 1838. V první fázi se se zorganizovaly armády obou stran, vyčistily svá území od nepřátel a opevnily se. Od 1. října 1833, kdy infant don Carlos přijal titul španělského krále a jeho přívrženci se vrhli do boje, až do 23. července 1835, kdy zemřel generál Zumalacárregui, velký organizátor karlistické armády.¹³⁹

Během druhé fáze (od října roku 1837) se konflikt přenesl z regionálního rámce prvního období na území celého státu. K tomuto zvratu došlo kolem června 1835, kdy Martíneze de la Rosu nahradil v čele madridské vlády hrabě de Toreno, velení Isabelských vojsk bylo svěřeno Luisi Fernándezovi de Córdoba a don Carlos veden mimorodinnými motivy potřeboval dosáhnout mezinárodně uznávaného politického úspěchu, který vyžadoval dobytí velkého města, podnikl první obléhání Bilbaa. Boj kolem Bilbaa a „expedice,“ neboli nájezdy se staly typickou formou boje tohoto období.

15. října 1837, kdy překročil don Carlos Ebro, se rozvinula závěrečná fáze první karlistické války. Již od samého počátku první karlistické války existovaly uvnitř kalistického tábora nejrůznější mocenské kliky a strany, které mezi sebou vzájemně soupeřily a které zcela postrádaly pravý politický profil.¹⁴⁰

¹³⁷ M. BERNATH, *Europa*, s. 910.

¹³⁸ H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg*, s. 483.

¹³⁹ F. BACON, *Historia de la revolución de las provincias Vascongadas y Navarra desde 1833 al 1837, con una reseña política y religiosa de España*, San Sebastian 1973.

¹⁴⁰ M. BERNATH, *Europa*, s. 911.

Názorové rozpory a finanční problémy jak uvnitř karlistického vojska, tak v armádě královny Marie Kristíny zapříčinily konec první karlistické války dohodou mezi oběma stranami, z nichž se žádné nepodařilo rozhodným způsobem porazit protivníka. Dohoda z Vergary 31. srpna 1839 uzavřená generály liberálem Esparterem a karlistou Marotem ukončila konflikt Esparterovým slibem, že budou uznána zařazení, hodnosti a vyznamenání karlistických vojáků a vládě bude určeno, aby kortesům navrhla udělení nebo úpravu výsad.

Karlistické krutosti vyvolaly v letech 1834 až 1835 vlnu antiklerikalismu, která vedla k útokům na duchovní a na kláštery¹⁴¹ a byla zastavena až v roce 1836 ministerským předsedou Mendizábalem.¹⁴²

V letech 1836-1837 probíhal pod vedením pokrokového liberála Mendizábala program znárodnování, tzv. *deasamortización* („zrušení úmoru“),¹⁴³ ve kterém byl pozemkový majetek církve přesunut do rukou hospodářsky vládnoucích skupin velkostatkářů, aristokratů a velké buržoazie.¹⁴⁴

Po skončení první karlistické války se stal oblíbený pokrokový liberál generál Espartero podruhé ministerským předsedou a donutil Marii Kristinu, aby se vzdala vlády a odešla do exilu. Jeho regentství trvalo do roku 1843, kdy ho, umírnění generálové, Narváez a Prim donutili k rezignaci a odchodu do vyhnanství.

Po Esparterově pádu byla třináctiletá Isabela II. prohlášena zletilou a začala její vlastní vláda. Roku 1846 se Isabela provdala za Francisca de Asíse, který byl synovcem Ferdinanda VII. Karlisté, kteří chtěli, aby si Isabela vzala za manžela syna dona Carlose, pretendenta Karla VI., zahájili proto druhou karlistickou válku (1847-1848), která zachvátila pouze Katalánsko.

Roku 1854 došlo k dalšímu pronunciamientu, v jehož čele stanul generál Leopoldo. V roce 1856 se Isabela obou předáků liberálních stran zbavila a v následujících dvanácti letech se u moci střídali Narváez a O'Donnell jako hlava Liberální unie. V roce 1868 proběhla

¹⁴¹ Během cholery epidemie v roce 1835 vypuklo v Madridu lidové povstání proti mnichům a jezuitům, kteří byli obviněni z přivlečení cholery do města, tím že otrávil studně. P. VILAR, *Spanien*, s. 80.

¹⁴² TAMTÉŽ.

¹⁴³ F. SIMÓN SEGURRA, *Contribución al estudio de la desamortización en España*, Madrid 1969. Dále S. DE MOXÓ, *La disolución del régimen señorial en España*, Madrid 1969. J. PORRES MARTÍN – CLETO, *La desamortización del siglo XIX en Toledo*, Toledo 1965. A. LAZO DÍAZ, *La desamortización de las tierras de la Iglesia en la provincia de Sevilla 1835-1845*, Madrid 1970.

¹⁴⁴ R. MENÉNDEZ PIDAL, *Historia de España. Los fundamentos de la España liberal (1834-1900). La sociedad, la economía y las formas de vida*, Madrid 1997.

„zářijová revoluce“ pod vedením generálů Serrena a Prima. Královna Isabela společně se synem Alfonsem uprchla do Francie a regentskou funkcí byl pověřen generál Francisco Serreno y Domínguez.

Po roce 1808 se Španělsko podruhé ocitlo bez panovníka v roce 1868. Ministerský předseda Prima našel vhodného kandidáta v mladším synu italského krále Viktora Emanuela, Amadeovi Savojském. Proti každému monarchistickému kandidátovi byli republikáni, kteří volby sabotovali, a také karlisté, kteří se vzbouřili v Katalánsku už roku 1860, se nyní vzbouřili v Navaře a v Baskitsku (1872). Proti Amadeovi se stavěli katolíci i monarchisté, stoupenci infanta Alfonse.

V dubnu roku 1872 propukla na severu třetí karlistická válka, vyvolaná Karlem VII. vnukem Carlose Maríi Isidra, prvního karlistického uchazeče o trůn. Karlistům se podařilo porazit Amadeova vojska a zcela ovládli baskické provincie, Navarru a některé horské oblasti Katalánska. Nehumánní a nediplomatický způsob vedení války přispěl k tomu, že mimo své přirozené území ztratil karlismus veškeré sympatie. Roku 1873 španělský král Amadeus abdikoval a téhož roku byla vyhlášena první španělská republika trvající až do roku 1874, kdy na trůně stanul syn Isabely II. jako španělský král Alfons XII. Třetí karlistická válka skončila definitivně roku 1876, kdy Karel VII. odešel do exilu.¹⁴⁵

¹⁴⁵ M. BERNATH, *Europa*, s. 912.

7. Pokus o analýzu Lancknechtova deníku

7. 1. Motiv cesty

Důvodem pro cestu do Španělska v září roku 1838 nebyla jen Lancknechtova touha uniknout nudnému salonnímu životu ve Vídni, kde byl pro mnohé osoby „persona ingrata,“ a nedostatek finančních prostředků pro život na odpovídající společenské úrovni ve shodě s aristokratickým původem. Hlavní pohnutkou se stalo Bedřichovo odhodlání bojovat za romantické ideály. Lancknecht chtěl hájit práva slabých a utiskovaných po boku karlistických vojáků, kteří vyznávali heslo: „*Bůh, vlast a král*“.¹⁴⁶

Na Pyrenejský poloostrov se vydal dychtící po dobrodružství, po objevování něčeho nového, v touze poznávat, pozorovat a charakterizovat jemu neznámé Španělsko a jeho obyvatele. V Lancknechtovi se snoubilo přání navštívit neznámou zemi s nadšením středověkého rytíře, který chce bojovat za čest a pravdu na straně trpících a utiskovaných. Ačkoli se potýkal s řadou finančních problémů, zúčastnil se bojů ze zcela nezištných důvodů, čímž se lišil od mnohých žoldnérů z různých částí Evropy, kteří bojovali pro peníze v armádách obou zneprátených stran.

Lancknecht se postavil za dona Carlose, který neuznal zrušení tzv. salického zákona a byl prohlášen za krále jako Karel V. V severním Španělsku, konkrétně v Baskicku a Navaře, strávil Bedřich tři měsíce a po celou dobu svého pobytu i po návratu domů pevně věřil ve vítězství karlistů, jejichž odhodlání obdivoval.¹⁴⁷

7. 2. Popis pobytu

Lancknecht se na počátku září roku 1838 po čtyřech dnech strávených v Paříži, „*kerá je pokryta nahoře zlatem a stříbrem, ale vespod je jen špinavé bláto*,“¹⁴⁸ vydal kočárem do Bordeaux. Následující den dorazil do Orleans a poté pokračoval kraji Champagne a Pikardií ležících v jižní Francii až do Tours a poté do Touraine.

V kočáře s ním cestovaly dvě herečky směřující do Marsailles, student, který se vracel z Paříže, kněz jedoucí do Bordeaux a obchodník z Havre, který jel vyzvednout náklad tabáku. Poté co se zdrželi přes oběd v Angouleme, přijeli sedmého září do deštivého Bordeaux.

¹⁴⁶ R. W. KERN, *Historical dictionary*, s. 108.

¹⁴⁷ „*Vůle a výdrž zmůžou vše. Píle a dobrá vůle vynahradí ty místa, na kterých se nedostává zkušeností a instrukcí.*“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 63.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 12.

Poslední lancknecht byl tímto městem okouzlen a do deníku si poznamenal: „*Město má velkolepou obchodní fyziognomii. Velké budovy, krásné památky, hezká burza, divadla, široká místa dávají městu velkolepý vzhled.*“¹⁴⁹ Krásná architektura města přímo vybízela k procházkám a k nejrůznějším městským radovánkám, ale Lancknecht se jich musel vzdát, protože ještě před příjezdem do Bordeaux si v deníku velmi často stěžoval na odlišné klima a na nevolnosti, kterými trpěl.¹⁵⁰

Lancknecht cestoval pod falešným jménem J. B. Wolf, jenž byl obchodníkem s vínem z Prešpurku. V Bordeaux byl zadržen francouzskou policií, protože ho považovali za knížete Lichnowského, jenž cestoval pod stejným jménem jako Lancknecht. Díky své výřečnosti a přesvědčivosti unikl jen o vlásek zatčení.¹⁵¹

Lancknecht byl do města Bayonne, kam dorazil 11. září, doprovázen poslem, který převzal jeho zavazadla a kníže si v deníku postěžoval, že se musel vzdát svých elegantních obleků a na místo nich byl přinucen obléknout cestovní plášť, rajtky a jezdecké boty.¹⁵²

V blízkosti Bayonne využil průvodce skupiny, jejíž součástí Lancknecht byl, nepozornosti ostatních a ukryl Lancknechta ve křoví, kde měl počkat do doby, než si pro něj přišel jiný průvodce s Lancknechtovým sluhou Jeanem. Všichni tři poté strávili noc na statku

¹⁴⁹ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 14.

¹⁵⁰ „*Klima působí na cizince rozličně. Když jsem přijel do Bordeaux, přepadla mě nevolnost, ze které jsem se díky Bohu vyléčil.*“ TAMTĚŽ, s. 15.

¹⁵¹ „*Prefekt mne přijal a zeptal se dosti ostře na jméno a povolání. Wolf, obchodník s vínem z Prešpurku. – „Neznáte-li náhodou pána z vašeho kraje, jenž slouží jako generál ve vojsku nápadníka? Teď jsem se začal trochu obávat. Má uherské, nebo polské jméno, ale zde cestuje vždycky pod jménem „Wolf“, a vy jste označen stejným jménem!“ To mi byla věc jasnější. Kníže Lichnowský, brigádník ve službách nápadníkových, náhodou užil jména mnou zvoleného! „Nejste to na příklad vy?“ vyrazil nyní se svým podezřením! – S úsměvem jsem se odvolal na popis knížete Lichnowského. „Stár: pětadvacet let.“ Pohleďte, pane prefekte, ač si lichotím, že jsem dost dobře zachován, přiznám sám, že nárok na dvacátý pátý rok byl by spíše odvážný! Prefekt s úsměvem četl dále: „Jizva na tváři.“ Šrámy, jež nosím, nejsou na tváři, pan prefekt mi dovolí, abych mu je ukázal, tím, že se zbavím šatstva, a tím jsem se chystal uvést se ve stav adamitského parádníkova roucha. – „Ne, obličej mi stačí,“ mínil onen, „postava štíhlá a vznosná,“ já poukázal na svou ramenatou, tělnatou figuru, jež se nepředstavovala jako rusalka – vlasy kučeravé – malý černý knírek“ kroutil jsem svůj rudý knír mezi prsty! „Nepříliš povznešen poněkud nejasnými názory úředníkovy, jsem se spokojil s pasem, nyní řádně vyřízeným a vzdálil se se svým vzácným pokladem. A brzy jsem se v roklích Pyrenejí posmíval nástrahám francouzské policie.“ TAMTĚŽ, s. 18.*

¹⁵² „*Odložil jsem elegantní oděvy, frak, barevné vesty, bílé košile, parfémované rukavice, všechno zmizelo. Zůstal jen Lancknecht, těžké vysoké boty, kožené jezdecké kalhoty, plášť a nápis na mé šavli: „Vivat Marie Terezie.“*“ TAMTĚŽ, s. 21.

dvou starších venkovanů, kde byli velmi srdečně přijati a ochutnali místní specialitu - ragú.¹⁵³ Při svítání dorazil na statek mladý Bask jménem Adrien, který se tříčlenné skupiny ujmul a dovedl ji do města Saint Esprito.

Třináctého září opustil brzy ráno Lancknecht v doprovodu dvou mužů Saint Esprito a zamířili do Cambon, lázeňského městečka v Pyrenejích. Lancknecht byl během cesty okouzlen podzimní krajinou¹⁵⁴ a s nadšením ji v deníku popisuje. V Cambonu se setkal s kontrabandierem panem R., který byl podle Lancknechta „pravým románovým hrdinou.“¹⁵⁵ Skupina se zastavila na oběd v malém městečku Espaletu a potom dále pokračovala do poslední příhraniční vesnice Ainhoa, kde se Lancknecht musel znovu převléknout, tentokrát do tradiční baskického kroje.¹⁵⁶ V noci čtyřčlenná skupina překročila španělské hranice a poté se rozdělila. Lancknecht dorazil až do Saint Estebanu, kde byl shodou okolností ubytován v místnosti, ve které byli na schodišti před třemi roky zabiti dva karlističtí vojáci a šestnáctiletá dívka, která jim přinesla dopis.¹⁵⁷

Dvacátého osmého září se Lancknecht vydal společně se svým oddílem na nebezpečný pochod ze Saint Estebanu do Tolosy. Kníže se rozloučil se svým průvodcem a velícím důstojníkem, místo nichž se k rotě připojili dva vojáci – poloinvalidé, kteří byli původně rozvědčíky u generála Zumalacarreguie.¹⁵⁸ Ještě než opustili Saint Esteban vypálil někdo na zadní voj dva výstřely, což vylekalo dva mezky, kteří schodili veškerý náklad. Po malém zdržení pokračoval konvoj v pochodu směrem na Leizu a v podvečer se utábořil v opuštěném mlýně. Večer si skupina důstojníků krátila povídáním válečných historek. Mladý voják s přezdívkou „Kulhavý“ (Zoppo) vyprávěl Lancknechtovi a ostatním vojákům příběhy o legendárním karlistickém veliteli Zumalacárreguiovi, kterého Španělé důvěrně nazývali „strýčkem Tomášem.“ Lancknecht byl fascinován nejen vyprávěním mladého Baska, ale také jeho zjevem, jak si ve svém deníku poznamenal. Charismatický Bask měl kolem hlavy

¹⁵³ „Byli jsme vlídně přijati starými venkovany, kteří spolu žili jako Filemon a Baucis. Záhy mi oznámili, že musím až do večera být v půdním pokoji. Potom jsme ochutnali ragú, které se skládalo z kuřete, z oleje a česneku, silně okořeněném pepřem a šafránem.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 22.

¹⁵⁴ „Cesta do Cambonu je úžasná. Vegetace je v plném květu, a když člověk projíždí údolím, tak se mu jako kaleidoskop na každém kroku odhalují nové krásy.“ TAMTÉŽ, s. 26.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 26.

¹⁵⁶ ¹⁵⁶ „Zde jsem si musel svléci svojí sukni, odložit klobouk a oblékl jsem si baskickou kazajku a čapku. Zahalil jsem se do pláště a sedl jsem si na mezka, který se jmenoval pan R.“ TAMTÉŽ, s. 26.

¹⁵⁷ Lancknecht si o této tragické události do deníku poznamenal: „Kuriozní způsob šíření liberálních zásad.“ TAMTÉŽ, s. 43

¹⁵⁸ „...Byli čilejší a vytrvalejší než leckterý nováček, dobří znalci krajiny a poměrů.“ TAMTÉŽ, s. 43.

ovinutý barevný kus látky, blýskavé hnědé oči mu jen zářily, v puse měl cigaretu, v opasku ostrý nůž a vedle sebe opřený buben. Když vyprávěl o „strýci Tomášovi“ všechno se na něm lesklo, blýskalo, svítilo - oči, cigareta i zbraně.¹⁵⁹

Další den okolo poledne přijeli do Saint Estabanu, hezkého a živého města, které bylo vedle Estelly a Duranga jednou ze základen karlistických oddílů v Baskicku. Lancknecht se seznámil a navázal přátelství s řadou mladých důstojníků, z nichž někteří sloužili v oddílu generála Cabrery.¹⁶⁰ V Lancknechtově oddílu bojovali převážně neprofesionální vojáci – venkované, kteří „*se chovali prostě, byli slušní a morální.*“¹⁶¹ Lancknecht je nazval skutečnými „rytíři“ (caballeros), přestože mnozí měli místo uniformy jen ovčí kabát a sandály.¹⁶²

Do Saint Estebanu přivezl pašerák přezdívaný „*tatka R.*“¹⁶³ Lancknechtova zavazadla, které kníže s radostí uvítal, protože mu již došly veškeré čisté šaty.¹⁶⁴ Před odjezdem stihl ještě koupit andaluzského hřebce, bělouše, jednoho mezka, ale záhy mu nastaly problémy s potravou pro koně.¹⁶⁵

Oddíl karlistických vojáků dále pokračoval do městečka Alpezzia, rodiště Ignáce z Loyoly, ve kterém navštívil Lancknecht klášterní školu. Zdejší chovanci mu zahráli na klavír, předvedli různá gymnastická cvičení a souboje v šermu. Kníže se v deníku velmi pochvalně zmínil o jejich výkonech a neodpustil si osobní poznámku, že považoval šerm a hru na klavír za potřebnější než metafyziku a scholastiku.¹⁶⁶ Jezuitské školství, a nebylo to

¹⁵⁹ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 45.

¹⁶⁰ „*Jeden španělský plukovník, D. Jose Arrospide, velmi hezký a zajímavý mladý muž s nádhernýma očima, který přišel z Cabrerova oddílu a včera u nás strávil den, ale dnes už odjel. Popsal mi velmi zajímavě Cabreru, který je prý mladý, milý, statečný a hezký.*“ TAMTÉŽ s. 38.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 38.

¹⁶² Lancknecht doslova napsal: „*I přesto že měli jen sandále a ovčí kabát, byli většími gentlemany než sbor důstojníků Národní gardy.*“ TAMTÉŽ, s. 38

¹⁶³ TAMTÉŽ, s. 38.

¹⁶⁴ „*Byl jsem v nejvyšší tísní nedostatku šatů.*“ TAMTÉŽ, s. 39

¹⁶⁵ „*Potrava pro koně je čertovina. Oves se nemůže sehnat a ječmen je jen někdy. A tak musí člověk krmit koně řezankou nebo kukuřicí, přičemž když není člověk opatrný, dostanou koně snadno koliku.*“ TAMTÉŽ, s. 39.

¹⁶⁶ „*Mladí muži šermovali velmi dobře a hráli krásně na klavír. Tyto talenty by byly v německé škole, kde vyučují duchovní, považovány za zbytečné a časově náročné, v životě jsou ale potřebnější než metafyzika a scholastika.*“ TAMTÉŽ, s. 51.

dáno jen vynikající osobností opata Gila, ale také ostatními profesory učícími v klášterní škole, ostatně kníže považoval za mnohem praktičtější zaměřené než v Německu.¹⁶⁷

Třicátého září se Lancknecht vydal společně s hrabětem do města Ellorio, kde sídlil královský hlavní stan. Lancknecht byl postupně představen všem ministrům, biskupovi z Leony a vévodovi z Cabandera, večer byl na audienci u Dona Carlose a infanta Dona Sebastiana, kteří ho velmi srdečně přijali a jako plukovník byl přeložen do armády generála Marota, která se nacházela blízko Balmaceby.¹⁶⁸ Na královské dvoře se také setkal s mocným ministrem zahraničních věcí Tejeirem, u kterého si vyzvedl svou osobní korespondenci.¹⁶⁹ Lancknecht nešetřil slova obdivu a chvály na faráře Merina, kterému byl v táboře představen.¹⁷⁰ Kníže dokázal být i uštěpačný. V táboře potkal mimo jiné také žluté hulány z královnina oddílu, kteří měli žluté sukne, a tak připomínali, jak kníže sarkasticky poznamenal, spíše kanáry než vojáky.¹⁷¹

Následující dny strávil Lancknecht v královském hlavním stanu a byl velmi komfortně ubytován v nádherném paláci, který patřil hraběti sympatizujícím s královnou Marií Kristýnou.¹⁷² Čtvrtého října byl Lancknecht představen arcibiskupovi z Kuby¹⁷³ a plukovníkovi Merrymu, který byl původem Ir, ale ve Španělsku se již plně naturalizoval a působil také jako pobočník dona Sebastiana.“¹⁷⁴

¹⁶⁷ „Opat, páter Gil, mi nepřipadá jen jako nesmírně vědecky vzdělaný, ale také jako jemný a milý muž, jeho způsob chování je přitažlivý a zajímavý, jeho názory na světa na lidi jsou shovívavé a praktické, a také způsob jakým vede výuku svých svěřenců, je zaměřen na skutečný život a na jeho potřeby...“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 51.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 56.

¹⁶⁹ „U ministra zahraničních věcí, pana Tejeiry, jsem si vyzvedl balík dopisů, které byly opravdovým osvěžením.“ TAMTÉŽ, s. 55.

¹⁷⁰ „Uprostřed kozáckých, červených jezdců, obklopen dobrodružně vypadajícím hlavním štábem, jel starý mužík s kulatým, voskovým kloboukem, v ruce měl jezdecký bičik, jel zcela beze zbraně, jen na sedle znamenitého andaluského hřebce visel puškový granátomet, měl krátký, obnošený ovčí kožich, blýskavé a bodavé oči, žlutou, mumiovitou tvář.“ TAMTÉŽ, s. 56

¹⁷¹ TAMTÉŽ, s. 55.

¹⁷² „Bydlím zde v nádherném paláci s velkými sloupy, s širokými kamennými schodišti, velkými erby, mramorovými stoly, ale s rozbitými okenními rámy a vytrhanou podlahou, který patřil vyhnanému hraběti. Na podlaze byly pokrývky, vedle položené pistole, okna a dveře byly zavřené okenicemi, pečlivě zamčené. Dobrou noc.“ TAMTÉŽ, s. 57.

¹⁷³ „Laskavý muž s hezkou, působivou fyziognomií.“ TAMTÉŽ, s. 57.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 57.

O dva dny později se ve městě Durango, kam kníže jel nakupovat, setkal s generálem Marotem, který mu nabídl, ať se připojí k jeho oddílu.¹⁷⁵ Kníže neváhal ani minutu, sbalil si jen pár nejnnutnějších věcí, osedlal svého ryzáka, kterému dal poněkud kuriozní jméno „Četník“ a zamířil ještě téhož dne do Estelly, kde se nacházel Marotův oddíl, který byl pestrá směs nejrozličnějších důstojníků, vojenských úředníků, duchovních, ordonančních důstojníků a ozbrojených vůdců geril. Oblečení těchto vojáků bylo stejně nesourodé jako složení karlistické armády. Někteří měli uniformu, jiní byli oblečeni v civilu, ale všichni měli na hlavách typickou baskickou čapku - boinu, červenou, bílou se zlatými, stříbrnými nebo černými střapci. Bílé čapky s černými střapci patřily bataliónu bílých čepic tzv. „chapelgerrisů.“¹⁷⁶ Vojáci, kteří nosili červené čapky, nevytvořili žádný oddíl. Mnoho cizích vojáků nosilo tyto bílé čapky a také Cabrera si zvolil stejnou barvu. Maroto a většina generálů nosili červenou čapku se zlatými střapci.¹⁷⁷

Marotův oddíl se vydal z Estelly na pochod do nedalekého Mondragonu a Lancknechtovi představil francouzský poručík Duffau všechny významné důstojníky působící v jeho armádě, se kterými kníže později navázal cenná přátelství.¹⁷⁸

V Mondragonu se Lancknechtovi přihodila trapná věc, obzvláště pro vojáka, a to že zaspal a celý hlavní stan se bez jeho účasti přesunul na jiné místo.¹⁷⁹ Lancknechtovi se podařilo dohnat oddíl až v Oňanu, kde mu byli představeni dva generálové, bratři Montenegro, kteří během bojů prokázali obdivuhodnou statečnost. Jeden byl vůdcem karlistického dělostřelectva a pod jeho důstojnickým vedením bylo nejen skladiště dělostřelectva, ale také

¹⁷⁵ „Impozantní, vojenská postava s orlím nosem, s ohromným knírem a se zvířecíma, sametovými očima, které můžou lychotit a potom také znovu žnou. Zpočátku mě přijal suše a hrdě, potom ale nasadil přátelský tón a sdělil mi, že si myslel, že Estella nepadne do hodiny do rukou nepřítel. Strávil se mnou notnou chvíli, poté jsem ho doprovodil a on mi nabídl, že kdybych chtěl, mohl bych se vrátit do královského hlavního stanu v Elloriu, ovšem musel bych se tam uskutečnit několik obchodů. Nabídku jsem přijal.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 59.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 59

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 59.

¹⁷⁸ „Reyna, jehož bratr byl před čtyřmi lety vyznamenán jako štábní oficír, byl prototypem rytířského oficíra. Jeho statečnost a odvaha byly příslovečné. V důsledku střelného zranění se nemohl účastnit bojů, a tak byl jmenován státním sekretářem (u nás odpovídá tato funkce generálnímu pobočníku)... Dále jsem se spřátelil s navarským generálem Carmanem. Můj průvodce, který mě seznámil se všemi těmito pány, byl starý Francouz, důstojnický poručík, Duffau, který se ke mně připojil a později mi zůstal přidělen.“ TAMTÉŽ, s. 61.

¹⁷⁹ „Asi před hodinou všichni odešli, nikdo nevěděl kam, proto pochopíte moje rozpaky.“ TAMTÉŽ, s. 62.

mnozí talentovaní a schopní generálové, kteří si vybudovali svou existenci právě díky dělostřelectvu.¹⁸⁰

Sedmého října jel Lancknecht z Oñate společně s oddílem do města Cegamy, kde zemřel proslulý generál Zumalacarragui, odtud vojsko pokračovalo přes pohoří d'Urbanza do Estelly, protože se Maroto chtěl vyhnout útokům na obsazení Pampeluny. Vojáci museli s koňmi a s mezky procházet nehostinnou krajinou a nebezpečnými průsmyky i zkušené horalové trpěli mnohdy závratí.¹⁸¹

Na cestě do Lerinu se oddíl střetl s nepřátelskou hlídkou a Lancknecht byl šťastný, že měl po ruce svou šavli, které přezdíval Marie Terezie, a seděl na rychlém koni, takže se mu podařilo uniknout nepřátelským hulánům v kanárkově žlutých uniformách.¹⁸²

Po návratu z Moretina si Lancknecht musel koupit dalšího andaluzského koně, kterého nazval Mouřenín, protože dva zbývající byli pomalí a neměli velkou výdrž.¹⁸³ Na konci října začala v severní části Španělska zima, a tak Lancknecht vzal zavděk ovčím kožichem a teplou čepicí.¹⁸⁴

Čtrnáctého října se Lancknecht vrátil z Estelly do Moretina a ohlásil se u generála, od něhož dostal přidělený byt ve vesnici Aberin, kde bydlel společně s poddůstojníkem Duffaunem. Ve vesnici pobývaly kromě Marotova oddílu také tři roty faráře Merina. Mezi městy Laragou a Lerinem se rozkládal nepřátelský tábor generála Espartera,¹⁸⁵ který se

¹⁸⁰ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 63.

¹⁸¹ „Ačkoli jsem na hory zvyklý, lovím v nich často kamzíky, při přechodech propastí jsem nejdnou trpěl závratí.“ TAMTÉŽ, s. 69.

¹⁸² TAMTÉŽ, s. 80.

¹⁸³ „Můj vraník je docela dobrý, ale pomalý, můj malý ryzák je výborný a rychlý, ale příliš nevydrží.“ TAMTÉŽ, s. 81.

¹⁸⁴ „Začalo být chladno a ovčí kožich se mi hodí. Večer jsem byl v kuchyni, a bych se zahřál, měl jsem kabát a na hlavě čepici, a i přesto jsem se klepal zimou...“ TAMTÉŽ, s. 81.

¹⁸⁵ Baldomero Espartero (1792 – 1879) byl hrabě z Luchany, vévoda z Victorie, španělský vojevůdce a politik. Původně byl předurčen k duchovnímu stavu, ale jako seminarista vstoupil v roce 1808 v době francouzského pádu do „svatého pluku“ vytvořeného z kněží a seminaristů, a pak do vojenské školy, ve které získal hodnost podporučíka. 1815 se zúčastnil Morillovy výpravy, která měla potlačit pokusy jihoamerických kolonií o osamostatnění. Espartero vynikl svou odvahou a hrdinstvím a po vzdání se Ayacucha v roce 1824 se vrátil do Španělska jako důstojník a boháč. Po smrti Ferdinanda VII. se přidal na stranu Marie Kristýny. Jako vizcayský velitel bojoval s neúspěchem proti Zumalacarraguyovi. V roce 1836 se stal hlavním velitelem karlistické armády, v srpnu téhož roku zachránil Madrid, v září byl jmenován navarrským místokrálem, generálním kapitánem baskických provincií a vrchním velitelem severní armády. V září 1838 znovu zachránil Madrid před Donem Carlosem, kterého zahnal za Ebro a zmocnil se Luchanských výšin, poté byl odměněn titulem hraběte

připravoval na útok na karlistické oddíly. Lancknecht byl pozván na oběd ke generálovi Marotovi, s nímž pozorovali nepřátelské ležení, jež proti očekávání stále neútočilo.

Následující den navštívil Lancknecht v blízkosti Estelly vojenskou nemocnici, a tak měl příležitost poznat válku z jiného úhlu pohledu než jen z pozice vojáka na bojovém poli. Návštěva vojenského špitálu jím v deníku viditelně otfásla, protože se zmínil o otřesných podmínkách, které v nemocnici panovaly, vychvaloval zdejší lékaře, zdravotní a řádové sestry, jichž bylo ve válce nedostatek, pro jejich pracovní nasazení a obětavou péči o nemocné.¹⁸⁶

Po vizitaci špitálu si jel Lancknecht společně s generálem prohlédnout devátý a desátý kastilský prapor a jezdeckou eskadronu složenou z mnohem schopnějších důstojníků, než měl navarský prapor.¹⁸⁷ Kníže v deníku zmínil osud čtrnáctiletého bubeníka z desátého praporu, jenž byl při jejich návštěvě vyznamenán Ferdinandovým křížem.¹⁸⁸

Luchanského. Diplomatsky využil rozporů uvnitř karlistické armády a uzavřel s Rafaelem Marotem dohodu ve Vergaře. Roku 1840 se Marie Kristýna vzdala vlády ve prospěch své dcery Isabely a obě komory parlamentu svěřily dočasně vládu Esparterovi. Ve Španělsku propukla řada povstání. V Pampeluně potlačil povstání generála O'Donnella a v Madridu podobnou vzpouru generála Diega de León a Conchy. Roku 1842 uzavřel nevýhodnou obchodní smlouvu s Anglií, téhož roku propuklo povstání v Barceloně, které Espartero potlačil se surovou násilností, která vzbudila odpor proti němu a způsobila, že se proti němu spojili progresisté a umírnění, a přivodili pád vlády. V červenci 1843 uprchl Espartero do Anglie, odkud se vrátil teprve roku 1848. V roce 1854 mu Isabela svěřila sestavení kabinetu, která trvala pouze dva roky a v červenci 1856 kabinet odstoupil. Ve Španělsku vypukla občanská válka a Espartero se úplně vzdal politiky. *Brockhaus Enzyklopädie*, 6. vydání, Mannheim 1991, s. 584. O Esparterovi dále pojednávají E. FLOREZ, *Espartero de su vida militar y política*, Madrid 1843. A DE FIGUEROA Y TORRES, *Espartero, el general del pueblo*, Madrid 1932.

¹⁸⁶ „*Je srdceryvné vidět tyto chudé zraněné. Je zde nedostatek lékařů a chirurgického materiálu a některé amputace a operace se provádí za pomoci kuchyňských nožů a tupých pil. Je zde také nedostatek obvaziva. Péče mnohých jepišek a milosrdných sester, kterou věnují pacientům, je obdivuhodná. Přesto že poskytují dokonalou péči z větší části mladým zraněným a nemocným, nezavdalo jejich jednání žádných příčin ke skandálu, což by se v takovém společenství očekávalo. Našel jsem zde také hodně zraněných zajatců z armády královny Kristíny, kteří byli ošetřeni se stejnou pečlivostí jako naši vlastní dobrovolníci.*“ ¹⁸⁶ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 83.

¹⁸⁷ „*Tyto oddíly mají mnohem lepší chování a obratnější důstojníky než navarský prapor, který jsem měl již příležitost vidět.*“ TAMTÉŽ, s. 85.

¹⁸⁸ „*Tomu malému chlapci roztránila kulka jeho buben, a tak běhal po bitevním poli, dokud nenašel jiný buben a pak se vrátil ke svému praporu právě v době, když začal útok, ačkoli byl lehce zraněn na boku, přesto se po ošetření znovu vrátil na bojiště, kde jeho oddíl ustupoval. Malý hrdina ale zůstal stát a bubnoval k nástupu a k útoku, ustupující vojáci se kolem něho shromáždili a zvítězili nad nepřítelem. Ten malý hrdina si vyznamenání, které dostal, zasloužil víc než nejlepší salonní hrdina. A chtěl bych vědět, zda byl jako gymnazista vyznamenán jeho eminencí první třídou? Určitě, ne!*“ ¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 86.

Nepřátelské vojsko pod vedením generála Espartera na karlisty nezaútočilo a vrátilo se zpět na své původní pozice do Bilbaa. Patnáctého října dostal Lancknecht rozkaz doprovázet faráře Merina, který měl podniknout s třemi kastilskými prapory a asi dvěma sty koní výpad do levého boku Esparterova vojska, jež tábořilo v blízkosti Mirandy. Lancknecht byl Merinem nadšen a nešetřil slova chvály na jeho osobu.¹⁸⁹ Merino jel na zavalitém hřebci, měl modrý kabát – zamarru, na hlavě kulatý voskem potažený klobouk. Na sedle mu visela řádná kulovnice. Merinovy holé a kostnaté ruce podle Lancknechta svědčily o síle jeho svalů a o schopnosti chytit nepřítele za límec. Lancknecht společně s vojskem přešel Argu, minul město Miranda a táhl směrem na Lerin. Při cestě měl jedinečnou příležitost poznat blíže faráře Merina, který byl zkušeným válečníkem a výborným znalcem místních poměrů, avšak pochyboval o úspěchu jejich výpravy a spíše myslel na co nejrychlejší návrat domů.¹⁹⁰

Lancknechtova válečná výprava trvala tři dny a již druhý den narazila u města Laragy na přední hlídky složené z karabinierů, které proti nim vyslal Don Diego de Leon. Lancknechtovi se podařilo uniknout a část jeho pěchoty čítající po rychlém pochodu asi šest set mužů, přebrodila ještě v noci dravou řeku Argo, v níž se utopilo asi dvanáct karlistických vojáků.¹⁹¹ Sám Lancknecht se zapojil do záchranných prací a zhotovil zábradlí, ve kterém vojáci našli směr a oporu při brodění v dravé vodě.¹⁹²

Po dobrodružné výpravě se Lancknecht vrátil do vesnice Aberin. Tam strávil pár klidných, všedních dní narušených popravou dobrovolníka sloužícího v karlistické armádě, který zavraždil místního notáře. Král mu chtěl zmírnit trest na doživotí na galejích, ovšem jen v případě, že vdova zavražděného bude souhlasit. Žena však královi nabídku odmítla, a tak byl vrah ještě téhož dne zastřelen. Podobné příhody byly v karlistickém táboře na denním pořádku a přísné tresty a časté popravy byly nezbytné k zachování morálky v armádě.¹⁹³

¹⁸⁹ „Nalezl jsem pozoruhodného náčelníka, sedmdesátiletého, ale čínorodého a živého starce, jak pochodoval v čele vojska. Tři prapory, složené z mladých sotva zařazených lidí, skoro chlapců, měly asi tisíc bodáků...“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 87.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 87.

¹⁹¹ „Naše jízda hned zpočátku projela brodem, poté následovala pěchota. Ale dravá Arga si vyžádala mnohé oběti a byl to srdcervoucí pohled i za tmy vidět bílou nebo červenou boinu, která plavala ve vlnách, zatímco výkřiky tonoucího, jež mizel a byl stržen přívalem a tmou, doznívávaly v bouřlivé noci.“ TAMTÉŽ, s. 88.

¹⁹² „Konečně mě napadlo z mých provazů, umístěných podle rakouského předpisu na nabaleném sedle a z lana, které bylo na jednom mezku, udělat dlouhý provaz. Ten byl připevněn ke kolíku a druhým koncem za Argou a vytvořil jakési zábradlí, ve kterém brodicí našli směr a oporu. Toto zdánlivě nepatrné opatření zachránilo mnohým život... Celkově se utopilo asi dvanáct mužů...“ TAMTÉŽ, s. 89.

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 89.

Lancknecht si krátil čas psaním dopisů domů a stěžoval si na špatné a nespolehlivé poštovní spojení. Dopisy posílané knížetem domů a přijaté byly doručovány s velkým zpožděním, přestože se vesnice Aberin nacházela asi jen dvanáct kilometrů od hranic. Sarkasticky si v deníku poznamenal, že by rychleji došly dopisy poslané z New Yorku do Liverpoolu.¹⁹⁴

Dvacátého druhého října Lancknechtův oddíl opustil vesnici Aberin a vydal se na pochod pohořím d'Urbanza do města Maesta u Alavy. Po čtyřhodinové náročné cestě se oddíl zastavil v Acedu, kde se k nim přidal devátý a desátý prapor, v němž působilo mnoho francouzských důstojníků. Lancknecht byl rozčarován stavem karlistické armády a ve svém deníku si poznamenal: „*Dospěl jsem k definitivnímu závěru: život povstalce je psí život, a jen pudlík Florián si to mohl vyzkoušet...*“¹⁹⁵ Lancknecht si těžko zvykal na neustále přesuny oddílů, a proto uvažoval o návratu domů.¹⁹⁶

Dvacátého šestého října v šest hodin ráno opustil Lancknechtův oddíl malé městečko Galina a pochodoval přes Mondragon a Ellorio do Duranga, kde na něj čekal generál Maroto. Z Duranga pochodovali dále až k Bilbao, v jehož blízkosti byl Lancknecht pověřen speciálním úkolem. Maroto nařídil Lancknechtovi prozkoumat pevnost ležící u Bilbao, jež byla obsazena nepřátelskými oddíly. Lancknecht se vydal na nebezpečnou výpravu společně v doprovodu hraběte Boose. „*Obhlédli jsme pozice a zřetelně jsme rozpoznali naše nepřátele, kteří měli bílé kalhoty a čepice. Můj ordonanc dělal všelijaká, neslušná gesta, za což sklídl potlesk u našich hlídek a trvalo dlouho než nás poctili prvním výstřelem z děla, které rozehnalou houfy ptáků nad našimi hlavami a které spadlo sto kroků vedle mě.*“¹⁹⁷

Za svítání pokračovalo Marotovo vojsko v pochodu, večer se utábořili v malém městečku Balmaceda. Třicátého prvního října opustil Lancknecht Balmacedu, protože byl generálem pověřen doručit depeši do králova hlavního stanu. Provázeli ho kapitán Servent, Švýcar, jehož otec sloužil také ve španělském vojsku, kapitán D. Manuel Ibañez, starý,

¹⁹⁴ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 93.

¹⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 99.

¹⁹⁶ „*Naše pochody si neidealizují. Je to skutečný loupežnický život. Generál nám neřekne přesnou hodinu, kdy odtáhneme a často mění směry pochodů... A tak není divu, že se chci vrátit do Vídně.*“ TAMTÉŽ, s. 95.

¹⁹⁷ „*Generál mi řekl, že mám blíže prozkoumat pevnosti obklopující město, ale hrozilo mi, že na mě nepřítel vystřelí z děla, kterými nešetřili vždy, když se přiblížili skupiny vojáků nebo jednotliví jezdci. Takové přijetí jsem samozřejmě nechtěl zopakovat. Jel jsem v doprovodu hraběte Boose k nepřátelským hlídkám. Obhlédli jsme pozice a zřetelně jsme rozpoznali naše nepřátele, kteří měli bílé kalhoty a čepice. Můj ordonanc dělal všelijaká, neslušná gesta, za což sklídl potlesk u našich hlídek a trvalo dlouho než nás poctili prvním výstřelem z děla, které rozehnalou houfy ptáků nad našimi hlavami a které spadlo sto kroků vedle mě.*“ TAMTÉŽ, s. 101.

zkušený válečník, který se v době míru živil jako pašerák a který znal velice dobře místní poměry, a čtyři sluhové na mezcích.¹⁹⁸

Druhého listopadu opustil Lancknecht společně s baronem Los Ballesem a Küstinem Durango a přes Abybar, kde přenocovali u místního faráře Dona Blase, jehož kaplanem byl františkánský mnich, který byl „*kolosálním typem mnišství a který se hodil spíš na život na koni než v sákrstii.*“¹⁹⁹ Skupina pokračovala až do královského hlavního stanu, kde byli velmi srdečně přijati královským párem. V deníku Lancknecht zmínil pozoruhodnou historku, jež mu královna svěřila a která se týkala jejího příjezdu do Španělska.²⁰⁰

Den poté byl na audienci u infanta dona Sebastiana. Toho Lancknecht popsal jako mladého, milého muže, jemuž se dostalo výborného vzdělání, ačkoli francouzsky mluvil velmi obtížně. Španělský infant věnoval Lancknechtovu společníkovi hraběti Küstinovi pár hezkých pistolí jako odměnu za převedení jeho matky přes francouzské hranice a napsal mu také velmi hezký a procítěný dopis.²⁰¹

Téhož dne se u společného stolu setkal s Donem Guiseppem Amrou, Donem Ramirezem a s kanovníkem Tristanou. Toho se Lancknecht zeptal, koho Katalánci nenávidí víc, zda Angličana, nebo Francouze? Přátelský a sympatický kanovník, jenž byl krátký čas ve francouzském zajetí, odpověděl: „*Katalonec by za unci zabil Francouze, ale unce by se rád vzdal, jen kdyby mohl vyhnat Angličana.*“²⁰² Lancknecht se také seznámil s dalšími karlistickými vůdci, které přirovnal k dravcům, se kterými musel člověk jednat velmi opatrně. Lancknecht si poznamenal, že mnozí z nich byli v civilním oblečení a ostatní měli vojenskou uniformu. Největší dojem na něj udělali dva bojovníci: statečný Balmaseda, který se těšil mezi vojáky vážené pověsti, a farář z Alia.²⁰³

¹⁹⁸ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 111.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 116.

²⁰⁰ „*Okolnosti královnina přechodu hranic byly velice romantické a zajímavé. Společně s dvorní dámou Pylar byly oblečené jako venkovanky, a tak unikly francouzské policii, která vypsala odměnu na jejich dopadení ve výši dvaceti tisíc franků. Málem by je ovšem prozradily bílé ruce dvorní dámy.*“ TAMTÉŽ, s. 117.

²⁰¹ „*Okolnosti královnina přechodu hranic byly velice romantické a zajímavé. Společně s dvorní dámou Pylar byly oblečené jako venkovanky, a tak unikly francouzské policii, která vypsala odměnu na jejich dopadení ve výši dvaceti tisíc franků. Málem by je ovšem prozradily bílé ruce dvorní dámy.*“ TAMTÉŽ, s. 117.

²⁰² TAMTÉŽ, s. 119.

²⁰³ TAMTÉŽ, s. 119.

Lancknechtovi připomínali Španělé velké děti, které využily každé příležitosti ke hře.²⁰⁴ Vzhledem k příjezdu krále a královny byl čtvrtého listopadu dodržen dvorský ceremoniál. Lancknecht se zúčastnil královské audience, při němž poddaní políbili králi ruku, večer se konaly býčí zápasy a Baskové královskému páru zatančili lidové tance. Lancknecht byl nadšen a pochvalně se vyjádřil o královnině kráse a králově přátelské povaze.²⁰⁵ V noci se v Azcoitiu konal velký ohňostroj, město bylo plno lidí, kteří tančili a radovali se.²⁰⁶ O den později se královský dvůr přesunul do Estelly a Lancknechtovi se podařilo vyprosit na ministrovi války markýzi Baldespinovi pár dní volna v Tolose.

Dvanáctého listopadu odjel Lancknecht v doprovodu několika důstojníků z městečka Azcoitia. Výprava směřovala do Aragonie, kde se měla připojit ke Cabrerově a Espagňově vojsku. Během cesty z Andoinu do Goyzaety byl Lancknecht představen neteři generála Zumalacarreguie a v blízkosti San Sebastianu a Hernaninu se mu naskytl nevídaný pohled na několik orlů, kteří se nebáli lidí a kteří ohlodávali nepohřbené ostatky anglických vojáků, které poznal podle zbytků jejich uniforem. Lancknecht měl jedinečnou příležitost si exotické dravce detailně prohlédnout, ale v momentě, kdy se ocitl v jejich těsné blízkosti, vzletli s chraplavým krákáním.²⁰⁷

Na cestě do Very se Lancknechtův konvoj střetl s nepřátelskými oddíly kristýnů. Vzhledem k malému počtu karlistických vojáků v konvoji se Lancknecht rozhodl k ústupu, při němž spadl Lancknecht i se svým koněm do potoka.²⁰⁸ Zpočátku bylo, jak sám napsal: „*Všechno v pořádku, jen pravá noha a koleno byly silně nateklé a bolestivé.*“²⁰⁹ Následující noc přijel Lancknecht do Very, kde se setkal se svými spolobojovníky, s Jeanem a se svým mezkem. Další den se vydal i s vojskem do Zugarramurdi, kde se ho ujal farář Don Basilio.

²⁰⁴ „*Lidé jsou a zůstanou velkými dětmi. Dokonce si hrají i pod Damoklovým mečem. V případě nouze se zřeknou všeho jen svoje hračky si nenechají vzít.*“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 123.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 124.

²⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 125.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 128.

²⁰⁸ „*Že jsem si nepolámal kosti na kaši, je mi hádankou! Já a kůň jsme leželi dole v potoce a husté roští způsobilo, že nás kristínové nemohli spatřit. Dlouho jsem tam ležel nehnutě. Kůň se vydrapal vzhůru. Dlouho jsem se neodvážil hnout, protože jsem se obával, že budu vyrazen kolem jedoucimi kristíny. Noha mě velice bolela, ale čerstvá voda potoka, do kterého jsem své zraněné koleno ponořil, mi trochu ulehčila. Konečně jsem slyšel hlasy, protože ale byla tma, nemohl jsem postřehnout, zda to byli karlisté, nebo kristíni, a tak jsem se přitiskl hlouběji do křoví, když se však přiblížili, slyšel jsem, že mluví baskicky... Byli to lidé, kteří mě hledali a byli velmi rádi, že mě našli.*“ TAMTÉŽ, s. 130.

²⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 130.

Ten mu pomohl již na Lancknechtově cestě do Španělska. Po třech měsících Lancknechta, který byl oblečen v povstaleckém kroji, stěží poznal.²¹⁰

V Zugarramurdi strávil den, pak se se značnou námahou dostal do Sarré a odtud v podvečer dorazil do města Bayonnnne, kde potmě, v dešti a vichru prošel bez problémů městskou branou. V Bayonne se ubytoval v hotelu U svatého Evžena a po dlouhé době si vychutnal luxus teplé postele a dobrého jídla. *„Ani nevíte, jaké je potěšení po dlouhých dnech, které jsem strávil v mokrých šatech a holínkách, ležet v suché, teplé a široké posteli. Člověk musel během tažení jíst jen čokoládu, cibuli, špek, uzenky, česnek a pít z kozího měchu. Konečně žiju jako každý jiný člověk! Večer už nemusím přikládat pistolu a šavli k posteli, ale přece teskním po životě plném vzrušení a emocí!“*²¹¹

7. 3. Lancknecht a velké osobnosti karlistické války

Na začátku října se Lancknecht poprvé setkal s generálem karlistické armády Rafelem Marotem. Kníže byl již informován o Marotových zásluhách na bitevním poli nejen v karlistické válce, ale také ve válkách v Jižní Americe, a velice ho ctil a vážil si ho.²¹²

Maroto si zpočátku držel od Lancknechtova odstup, ale po počáteční nedůvěře si Schwarzenberga oblíbil.²¹³ Sedmého října 1838 byl plukovník Reyna, pobočník plukovníka Duffau a Lancknecht pozván poprvé na večeři ke generálovi Marotovi, na níž generál hostům vyprávěl příběhy z válek, kterých se zúčastnil. Lancknecht byl jeho vyprávěním nadšen a v deníku nešetřil slova chvály na generálovu osobu.²¹⁴

Schwanzenberg měl mnoho příležitostí poznat generála blíže, a to nejen z ryze profesní stránky. Mocný generál měl charisma a zvláštní kouzlo, které působilo zejména na

²¹⁰ „Človče! zvolal Don Basilio, když mě viděl a jen stěží mě oblečeného v povstaleckém mundúru poznal.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 131.

²¹¹ TAMTÉŽ, s. 133.

²¹² „Maroto je vynikající muž. Plně důvěřuji jeho ráznosti, odvaze a názoru.“ TAMTÉŽ, s. 57.

²¹³ „Postupně se mi zde podařilo obstát a generálem a ostatní se ke mně chovají laskavě.“ TAMTÉŽ, s. 75.

²¹⁴ „Bylo to poprvé, co jsem si s ním mohl důvěrněji promluvit a nebudu lhát, když řeknu, že ho považuji za významnou, vojenskou osobnost. Generál nám vyprávěl zážitky z americké války, ve které bojoval spolu se svými kamarády, Esparterem, Quirogem, Rodilem a Quefadou. Ti dohromady vytvořili významnou, vojenskou notabilitu, tzv. ayacuchas, která v bojích sehrála významnou roli. Krvavě a vášnivě vedená válka na druhé straně oceánu připravila prakticky tyto muže na jejich současnou roli.“ TAMTÉŽ, s. 68.

ženy, ke kterým dokázal být nesmírně galantní, ale jen tehdy když chtěl.²¹⁵ Generál měl slabost nejen pro ženy, ale také pro psy a koně, jimiž věnoval zvláštní péči.²¹⁶

Generál Maroto prokázal několikrát během Lancknechtova pobytu svou příslovečnou chladnokrevnost a krutost, kterou sám považoval za nezbytnou pro zachování morálky vojska. Lancknecht byl mnohokrát přítomen popravám, které Maroto nařídil zcela chladnokrevně, aniž by s popravenými soucítit a milost uděloval zcela výjimečně.²¹⁷

Lancknecht se při popisu Marota neomezil jen na výčet jeho vojenských schopností a úspěchů, kterých během své dlouhé vojenské kariéry dosáhl. Maroto se proslavil svou krutostí a nelítostností. Také Lancknecht zmínil v deníku časté popravy zběhů, které se uskutečnily z Marotova příkazu. Ovšem Lancknecht generálovy činy omlouval, protože byly podle jeho názoru nezbytné pro zachování morálky v armádě.

Jakkoli si Marota vážil, Lancknechtovým nejoblíbenějším karlistickým hrdinou zůstal Ramón Cabrera.²¹⁸ Schwanzenberg velice toužil dojet až do Katalánska a setkat se s ním. Jak

²¹⁵ „Generál Maroto je zajímavá osobnost, jeho pohled má zvláštní kouzlo, je přísný, ale záhy lichotivě příjemný, je v něm něco z tygra, něco rozkošnický krvelačného. Tento muž musel být v mládí pro ženy neodolatelný. Ještě teď je velice miluje.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 74.

²¹⁶ „Co se mi velice líbí na generálovi, je jeho záliba v koních a psech. Ve své stáji je nejspokojenější a nejhovornější. Našel jsem ho dnes, jak svému andaluskému hřebci „Gitano“ sám vystřihával uši a bábě, která mu přinesla nůžky, vzdával nejkrásnější díky. Přesto jeho chování je kavalírské a generálské, jen když se mu chce.“ TAMTÉŽ, s. 77.

²¹⁷ „Včera nechal generál zastřelit špiona a jednoho dobrovolníka, který zranil našeho seržanta, a navíc chtěl dotyčný přejít k nepříteli. Generál se dloubal v zubech a chladnokrevně řekl: „Přiveďte jim zpovědníka!“ Potom klidně diskutoval. Bohužel jsou podobná opatření nezbytná a generál je na ně zvyklý už z doby, kdy bojoval v americké válce, ve které nechal jedno dopoledne popravit tři sta zajatců.“ TAMTÉŽ, s. 110.

²¹⁸ Ramón Cabrera y Griño (1810-1877) studoval původně teologii. Roku 1833 vstoupil jako dobrovolník do karlistické armády. Roku 1835 byl donem Carlosem jmenován generálem karlistických oddílů v Aragónu a ve Valencii. Po porážce u Rincon del Soto v roce 1837 se znovu objevil na bojišti a zvítězil nad vojskem královny Marie Kristýny u Boñolu a Buryasotu. Po dobytí pevnosti Morella v roce 1838 byl jmenován hlavním místodržícím a guvernérem ve Valencii, Murcii a Aragonii, dále získal titul hraběte z Morelly. Cabrera založil v Morelle malý stát, který se stal centrem karlistického hnutí. V roce 1839 odmítl uznat příměří ve Vergaře a stáhl se i s vojskem do Katalánska, kde pokračoval v boji až do roku 1840, kdy byl donucen uprchnout do Francie. Mezitím se nepohodl s Donem Carlosem, který ho zbavil všech hodností a přidal se k hraběti Montemolinovi, Carlosovu synu, za kterým se roku 1846 odebral do Anglie. V roce 1848 se pokusil podnítit povstání ve Španělsku, které bylo ale poraženo u Pastoralu. Na sklonku svého života se „věrný karlista“ nakonec usmířil se španělským králem Alfonsem XII. *Ottův slovník naučný*, 5. díl, 1892, s. 8. O Cabrerovi dále pojednávají E. FLAVIO, *Historia de Don Cabrera Ramón*, Madrid 1947. J. ROMANO, *Cabrera, el tigre del*

si poznamenal na prvních stránkách svého deníku, jedním z motivů k cestě do Španělska byla zpráva o popravě Cabrerovy matky.²¹⁹ Cabrera sám financoval četné karlistické oddíly a byl svou statečností a odhodláním vzorem pro ostatní vojáky.²²⁰ Lancknecht ho přirovnával k druhému Valdštejnovi, jenž byl také nesmírně schopný voják a organizátor a prožil podobně jako Cabrera hvězdnou kariéru. Bohužel Lancknecht musel Španělsko kvůli bolestivému zranění opustit dříve, než se s Cabrerou osobně setkal.

Lancknecht se také setkával na každém kroku s historkami o legendárním karlistickém generálovu Zumalacarregruiovi,²²¹ kterého Španělé důvěrně nazývali „strýčkem Tomášem“ a který se díky své odvaze, chrabrosti a neporazitelnosti během první karlistické války stal lidovým hrdinou.

Bedřich se Schwarzenbergu nebyl jediným cizincem bojujícím v první karlistické válce. Před jeho příjezdem do Španělska bojoval v karlistické armádě kníže Felix Lichnowský.²²² Lancknecht cestující do Španělska pod falešným jménem J. B. Wolf byl v Bordeaux zadržen francouzskou policií, protože ho považovala právě za knížete Lichnowského, který používal stejné falešné jméno. Díky své výřečnosti a přesvědčivosti unikl Lancknecht internaci. Během svého pobytu v Baskicku a v Navaře se s Lichnowským, jenž působil v diplomatické misii v Katalánsku v útvaru hraběte de Espagñy, osobně nesetkal. Velice toho litoval, protože si ho cenil jako duchaplného spisovatele.²²³

Maestrazgo, Madrid 1936. T. WISDOM, *Estudio histórico militar de Zumalacarregrui y Cabrera*, Madrid 1890. TÝŽ, *El general Don Cabrera*, Barcelona 1928.

²¹⁹ Cabrerova matka, Anna María Griño, byla popravena roku 1836 na příkaz generála Noguerase. Poprava byla pomstou za smrt dvou radních z měst Valdeagorfa a Torrecilla. A. MENDOZA DE BULLÓN, *La Primera Guerra*, s. 77.

²²⁰ Cabrerovy vojenské a organizační schopnosti přesáhly hranice Španělska a nezvyklé popularity se těšil také v zemích střední Evropy. V italských Tyrolech se ještě v revolučním roce 1848 nosil klobouk s pérem à la Cabrera jako znak sympatií s revolucí. M. MAYR, *Der italienische Irredentismus*, Innsbruck 1917.

²²¹ Tomás Zumalacarregrui y de Imaz (1788-1835) pocházel z chudé a neurozené rodiny. Opustil studium práv a v letech 1808-1814 se zúčastnil se gerilských bojů proti Napoleonské armádě. V roce 1834 byl hlavním velitelem karlistické armády. Během jeho vedení sklízela karlistická armáda jeden úspěch za druhým. Zemřel roku 1835 po vítězství u Bilbao. Po jeho smrti se hlavním velitelem stal Rafael Maroto. B. JARNÉS, *Zumalacarregrui. El caudillo romántico*, Madrid 1972.

²²² Felix Lichnowský (1814-1848) byl německý politik. V první karlistické válce působil v diplomatické misii v Katalánsku v útvaru hraběte d'España. O svém pobytu ve Španělsku vydal deník. F. LICHNOWSKÝ, *Erinnerungen aus den Jahren 1837-1839*, Frankfurt am Main 1841-1842.

²²³ „Velice lituji, že jsem se nesetkal s knížetem Felixem Lichnowským, který byl jak významný důstojník, tak významný a duchaplný spisovatel. Bylo by to velice zajímavé, ale bohužel jsem se s ním setkal až později. Kníže

Osobně se setkal s baronem Wilhelmem von Rahdenem²²⁴ a s řadou dalších vojáků z různých částí Evropy. S mnohými navázal užší kontakty a cenil si jich nejen pro vojenské zásluhy, ale i pro jejich charakter.

7. 4. Lancknechtův deník jako pramen k dějinám každodennosti

Cestovní deník Bedřicha ze Schwarzenbergu je poměrně bohatým pramenem pro válečnou každodennost ve třicátých letech devatenáctého století. Lancknechtův pobyt se neskládl jen z audiencí na královském dvoře u dona Carlose nebo z recepcí španělských aristokratů, naopak. Většinou zažíval rutinu vojenské každodennosti, která byla někdy přerušena nevšedními situacemi. Ve španělské armádě s ním nejednali jako s urozeným aristokratem, ale musel poslouchat příkazy nadřízených a účastnit se vojenských výprav jako každý řadový voják.

Deník není v žádném případě suchým popisem bojových akcí a vojenských přesunů. Lancknecht si všímal i uniforem vojáků, krásy žen a popsal, s kým se setkal, co jedl a kde přespával. „Poslední rytíř“ se v deníku objevuje ve zcela lidské podobě, často si stěžoval na špatnou stravu, stýskal si na neustále přesuny Marotova vojska a se sobě vlastní ironií a sarkasmem komentoval mnohdy tragikomické historky.

Poslední lancknecht se musel během cesty po Španělsku v mnohém uskrovnit. Každý voják se musel řídit příkazem generála Marota a měl mít u sebe pouze malý tlumok a torbu. V deníku Lancknecht generálův rozkaz sebeironicky okomentoval: „*Následkem toho jsem teď sám omezen na jedny kalhoty, a protože je právě spravuju, sedím u tohoto stolu v bílém rouchu nevinnosti.*“²²⁵

Během bojů si často musel sám připravovat jídlo a stěžoval si, že se naučil mnoha věcem, které nikdy nepotřeboval a to co by často potřeboval, neuměl, např. přišíť si knoflík,

Lichnovský zaujímal důležité postavení, měl hodnost velitele brigády, byl vyznamenán velkým vojenským křížem řádu Ferdinanda, který se ve Španělsku udílí zřídka. Před mým příjezdem opustil v diplomatické misii provincie a v době mého pobytu ve Španělsku byl v Katalánsku členem útvaru hraběte d'Espagñy.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 105.

²²⁴ Wilhelm von Rahden (1793-1860) byl německý baron. O své účasti v první karlistické válce v oddílech generála Marota vydal deník. W. VON RAHDEN, *Aus Spaniens Bürgerkrieg (1833-1840)*, Berlin 1851.

²²⁵ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 76.

uvařit si polévku a okovat si sám koně.²²⁶ Mnohdy se také musel sám postarat o svého koně a tehdy v duchu děkoval svému učiteli, jenž ho jako kadeta naučil práci ve stáji.²²⁷

Nejen díky své urozenosti, ale také chrabrosti, za níž si vysloužil u karlistické armády uznání, byl zván na opulentní recepce španělských šlechticů, kteří sympatizovali s Donem Carlosem, nebo přijímal pozvání předních karlistických vůdců. Během těchto setkání měl vzácnou příležitost se po dlouhé době dobře najíst.²²⁸ Častěji se však musel Lancknecht přizpůsobit spartánskému životu plnému odříkání. V žádném případě si ale nestěžoval a mnohé situace komentoval s nadhledem a sarkasmem.²²⁹

Lancknecht byl pravděpodobně velký gurmán, protože na stránkách svého deníku velmi často popsal nejrůznější speciality, které ochutnal. Již první týden jeho pobytu ve Španělsku si stěžoval na nedostatečnou stravu, jež se skládala z vajec na špeku a z vína, které sice páchlo po kozím měchu, ale jinak bylo dobré a velmi silné. Naopak doslova chválu pěl na vynikající španělskou čokoládu.²³⁰ Většinou se Lancknecht stravoval společně s ostatními důstojníky a občas se o jídlo postaral jeho sluha Jean.²³¹

Jednou z příčin porážky karlistických oddílů byl nedostatek peněz na žold pro vojáky, uniformy a jídlo. Lancknecht, který byl náruživým kuřákem, trpěl nedostatkem kvalitního

²²⁶ „Včera jsem si musel vařit oběd, půl libry masa, trochu cibule a kapusty. Mnoha věcem jsem se naučil, které mi nikdy nebyly nic platné, a co bych byl často potřeboval, to neumím, např. 1. přišít si knoflík 2. uvařit si polévku 3. okovat si sám koně. Co je mi platné vědět, že Peršané porazili Asyřany a byli poraženi od Makedoňanů, že jakýsi Psametich byl egyptským faraonem a Kroisos králem v Lýdii. Co je mi platné vědět, za jak dlouho oběhne rychleji Slunce Saturn než Merkur. S tím mohu jako Botokud nosit kalhoty v ruce, když se mi utrhl knoflík, a nechci se představit jako Sansculotte čili bezkalhotník. Mohu zemřít hladu, když si neumím uvařit nic k jídlu, mohu pobíhat pěšky vedle koně, když kulhá a nepotkám zrovna kováře.“ ²²⁶ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 79.

²²⁷ TAMTÉŽ, s. 61.

²²⁸ „Byl jsem pozván na oběd k donu Giuseppu Amorovi. Pro některé labužníky byl skromný, chutnalo znamenitě, než nejlepší oběd u ctihodného pána Wunsche U Labutě.“ TAMTÉŽ, s. 116.

²²⁹ „V jiné válce by bylo neslýchané se dvě míle před nepřítelem svléci a lehnout si do postele. To se zde ale dělá běžně, jen se zabarikádují dveře a okna, a tak je potom každý dům a vesnice pevností. Ale už jsem si zvykl. Večer jako dáma, která si vždy natáčí vlasy, si i já nabiji pistoli a položím si ji vedle postele.“ TAMTÉŽ, s. 82.

²³⁰ „Jinak tady není veselo. Mým jídlem jsou vejce na špeku (máslo tady není), Víno, které se skladuje v zatracených kozích měších, je docela dobré, ale velmi silné. Jen čokoláda je vynikající.“ TAMTÉŽ, s. 43.

²³¹ „Jako lahůdku nám včera Jean uvařil kuře v rýži.“ TAMTÉŽ, s. 43. „Jean mi nakonec uvařil požitelný oběd, který mi po třídním stravování v Moretinu chutnal víc než oběd u Bretona.“ TAMTÉŽ, s. 81.

tabáku a byl přinucen kouřit obyčejné papírové cigarety. Problémem byl i nedostatek jídla a jednostrannost vojenské stravy.²³²

Lancknecht si pravděpodobně potrpěl na oblečení, protože si mnohokrát stěžoval na svůj ubohý, neelegantní oblek a v deníku obšírně popsal uniformy karlistických²³³ i nepřátelských vojáků, které se od sebe lišily barvou vojenské čapky.²³⁴

Již při přechodu Pyrenejí musel svléknout uniformu rakouské armády a oblékl si modrý kabát s distinktivními znaky na rukávech, dále zamarru²³⁵ a červenou čapku se zlatými střapci, která byla typická pro karlistické vojáky. Peníze a veškeré cennosti si schoval pod oblečení na holé tělo.²³⁶

Poté co Lancknecht vstoupil do Marotova vojska, naučil se celé řadě lidovým španělským pořekadlům a popěvkům povstalých krajů. Jednu píseň, která byla mezi karlistickými vojáky velmi populární, si poznamenal i do svého deníku:

„Pojd, můj důstojníku,
at´ žije král!
A sedni si ke mně,
potom společně zvoláme:
at´ žije král!

Když jsme ve válečné nouzi,
at´ žije král!
Poslouchám dobře tvoji prosbu,
následuji tě ve smrti,

²³² „Kávu jsem neviděl už čtrnáct dní. Tabák už dávno nemám, kromě papírových cigaret, které zdejší lidé kouří a na které jsem si konečně zvykl. Na pečená kuřata, dobrou hovězí pečení nebo na sladkosti se moje paměť neodvažuje ani pomyslet. Moje přání jsou fantasmy z Pohádek tisíce a jedné noci.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 92.

²³³ „Většina důstojníků nosí krátkou černou zamarru, někdy červené, většinou ale lněné kalhoty.“ TAMTÉŽ, s. 36.

²³⁴ „Batalión „Guypozcoaner“ se nazývá podle bílých čepic, které vojáci nosí, „chapel churris“ (bílá čepice). Oddíl královny Kristíny se jmenuje „chapelgorris“ (červená čepice). „Chapel churris“ je vysoce ceněný oddíl, je proslavený jak svou statečností, tak i ceněný pro vysokou disciplínu.“ TAMTÉŽ, s. 126.

²³⁵ Zamarra je kožich z ovčí vlny.

²³⁶ „Všechny svoje peníze jsem dal do peněženky, kterou jsem nosil na holém těle, dvě menší pistole, peníze pro zdejšího faráře Dona Basilia jsem skryl do rukávu košile.“ TAMTÉŽ, s. 27.

at'žije král!

I když jsem otrhán,

at'žije král!

U kristýnů najdem koně a šat,

vše co chcem,

at'žije král!

Nebojíme se kristýnů,

At'žije král!

Bojí se mé tváře,

zbabělý ničema,

At'žije král!²³⁷

7. 4. 1. Karlistické vojsko

V karlistické armádě bojovali nejen rodilí Španělé, ale také řada vojáků z nejrůznějších evropských zemí. Lancknecht se setkal s francouzskými, pruskými, švýcarskými, italskými a německými vojáky, kteří byli vynikajícími vojenskými odborníky a byli karlistické věci zcela oddáni.²³⁸ S mnohými vojáky se spřátelil a cenil si je nejen pro jejich vojenskou zásluhu, ale také si vážil jejich lidských stránek.²³⁹ Společně věřili ve vítězství karlistů a byli Donu Carlosovi naprosto oddáni.²⁴⁰

²³⁷ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 32.

²³⁸ „V artillerii, kterou vedou dva generálové Montenegro velmi rozumně a šikovně, slouží podplukovník vikomt Barrés, pánové Laborde, Lalande, La Cour, Coetlagen, dále již zmíněný důstojník Sabathie, hrabě D'Hespenne, který dříve působil v lehkém jezdeckém pluku císaře Ferdinanda, jsou všichni Francouzi, dále důstojníci Rahden a Strauß, podplukovník Roth, kapitáni Keltich, von Swiedensky, Linden, byli Prusové nebo Němci, dva Švýcaři Serventové, několik Piemontánů, z nichž stojí za zmínku jmenovat statečný důstojník Inchisa, tito všichni jsou vynikající cizinci, které jsem měl příležitost poznat. Mnozí obětovali svou krev a život karlistické věci, obzvláště Francouz Aubry, jehož smělá odvaha ho vehnala do nepřátelských řad, poté byl zajat a na příkaz Miny byl v Billarealu de Zumarrga zastřelen, podobný osud mělo více mladých pruských důstojníků.“ TAMTÉŽ, s. 104. „Mnozí talentovaní a schopní generálové, kteří si vybudovali svou existenci díky dělostřelectvu... V tomto ohledu si zaslouží karlistická strana zejména její velitelé v provinciích obdiv. Tato výdrž a všeobecně pevná vůle obyvatel sympatizujících s karlisty umožňují tak silný odpor.“ TAMTÉŽ, s. 63.

²³⁹ „Generální pobočník krále hrabě Lós Balles se ke mně během mého pobytu choval velice hezky. Začal jsem si zde zvykat a nalezl jsem několik výborných lidí, důstojníky Reyna, Bera, O'Donnella, atd.“ TAMTÉŽ, s. 102

V první karlistické válce se do bojů poprvé zapojila nově vzniklá cizinecká legie čítající šest tisíc mužů pod vedením brigádního generála Bernelleho, která byla založena v Alžírsku a tvořili ji z větší části Poláci, kteří ze své vlasti uprchli po Rusy potlačeném povstání v roce 1830, a z německých studentů, kteří byli členy burschenschaftů.²⁴¹ Cizinecká legie bojovala na straně královny Marie Kristýny a Lancknecht si ve svém deníku poznamenal, že právě z alžírské cizinecké legie měli karlisté největší obavy.²⁴²

V deníku je zřetelně vidět, jak Lancknecht postupně procitl z prvopočátečního okouzlení karlistickou armádou. Zatímco ještě v září pěl ódy na bojovnost, věrnost a statečnost karlistické armády,²⁴³ v říjnu si už stěžoval na upadající disciplínu karlistických oddílů, ačkoli se ji generál Maroto snažil všemožně povzbudit.²⁴⁴

V jednotlivých oddílech propukaly mnohdy hádky i mezi rodilými Španěly.²⁴⁵ Ale spory a nízká disciplína nebyly jedinými problémy, se kterým se museli velitelé potýkat. Obyčejní i elitní vojáci nedostávali plat, neměli pořádné oblečení a dostatek munice, přesto

*„Dnes jsem se setkal s podplukovníkem Rothem z Badenu, podplukovníkem Swiedeskym kapitánem Keltschem, oba dva jsou Průšáci, dále s podplukovníkem Lindem, se dvěma bratry Serventy ze Švýcarska. Musím také zmínit dva důstojníky z generálního štábu, barona Rahdena a vikomta Barrése.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 71.*

²⁴⁰ „Vůle a výdrž zmůžou vše. Píle a dobrá vůle vynahradí ty místa, na kterých se nedostává zkušeností a instrukcí.“ TAMTÉŽ, s. 63.

²⁴¹ W. ROSENWALD, *Der 1. Karlistenkrieg von 1834-1840 in Spanien (1. Teil)*, Zeitschrift für Heereskunde, Berlin 1990, s. 153 -156.

²⁴² „Nejvíce karlistům imponuje alžírská legie, která prokázala svou divokou statečnost v boji proti beduínům. Ostatní oddíly se k legii chovaly špatně, a tak vojáci legie často dezertovali. Když byli chyceni, byli postaveni čelem k sobě a měli se navzájem zabít. Tento oddíl tvořili Němci, Poláci a Piemontané. Od té doby se již karlisté legie nebáli.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 126.

²⁴³ „Po dlouhé měsíce nedostávali vojáci žádné peníze... Ze třinácti důstojníků je sedm v rekonvalescenci, ale i přes vleklé potíže a strádání je vojsko veselé a šťastné. Neexistují takřka žádné dizertace, ačkoli jsme blízko hranic. Když si člověk prohlédne nervově silné postavy, podívá se do opálených, výrazných tváří, tak tyto vojáky posuzuje jinak. Pochodují jako žádný jiný oddíl na světě, potřebují jen málo potravin, nemají žádné nebo jen malé požadavky, jsou vynalézaví a chytří, stateční a skromní a to jsou vlastnosti, které jsou důležitější než hezká uniforma a vzorné chování.“ TAMTÉŽ, s. 36.

²⁴⁴ „Všechno by bylo dobré, až na nedisciplinovanost oddílů, především navarského, ačkoli se generál Maroto snaží podpořit mocně své vedení.“ TAMTÉŽ, s. 111.

²⁴⁵ „Není žádná maličkost překonat předsudky a nenávisť, kterou vzbuzují v místních lidech cizinci, a dokonce i Kastilci, Navaři, Katalánci a Andalusané se mezi sebou vzájemně nenávidí. Včera musel generál Marotto přemístit velkou část posádky jedné eskadrony, kterou tvořili Kastilci, do jiné, protože jejich hádky nebraly konce.“ TAMTÉŽ, s. 106.

některé oddíly neopouštělo odhodlání pokračovat v boji.²⁴⁶ Kromě materiálních nedostatků knížete znepokojoval nedostatek vojenských odborníků.²⁴⁷

Propastný rozdíl v dostatku finančních prostředků byl zřetelně vidět ve vybavení dvou nepřátelých armád. Lancknecht poznamenal, že oddíly královny Kristíny byly mnohem lépe vybavené.²⁴⁸ Doufal však, že peníze nebyly to hlavní, proč vojáci na straně dona Carlose bojovali, a že většina věřila ve vítězství karlistických myšlenek.²⁴⁹

Lancknecht byl za svého působení u Marotova vojska pověřen průzkumem nepřátelského území nebo doručováním vojenských depeší. Během těchto nebezpečných akcí, při nichž mohl být nejen chycen, ale také zabit, prokázal kníže svou statečnost a chladnokrevnost. Ačkoli se pokoušel mnohé vážné věci zlehčit, velice dobře si uvědomoval destruktivní sílu války, která ničila celou zemi²⁵⁰ a krutosti karlistických vůdců, kterých se dopouštěli na civilním obyvatelstvu.²⁵¹

²⁴⁶ „Třetí navarský batalión a dvě kompanie tvořily brigádu, kterou měl Zumalacárregui stále u sebe a která mu dopomohla k jeho prvnímu vítězství. Obě kompanie se skládaly jen z vojáků vybraných osobně Zumalacárreguim. Tato brigáda strávila celou zimu v roztrhaných hadrech, a když defilovali před králem, bylo jednomyslně schváleno, že musí dostat nové uniformy. Když jim to král řekl, křičeli tiito stateční muži: „Dej nám raději patrony!“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 76.

²⁴⁷ „Chybí šikovní techničtí důstojníci, Rahden a Strauß jsou jediní odborní důstojníci na zbraně, ale jsou velice málo respektováni a zachází se s nimi špatně...“ TAMTÉŽ, s. 102.

²⁴⁸ „Kavalérie královny Kristíny je výborná a statečná a v počtu vojáků mnohem větší. Obzvláště má vynikající kyrysnyky a také má početnější a lepší dělostřelecké důstojníky.“ TAMTÉŽ, s. 95.

²⁴⁹ „Většinou každý den přichází mnoho dezertérů bojujících na straně královny Kristíny. Je neuvěřitelné, že karlistická strana pro ně představuje tak velkou, morální superioritu. Tato autorita se zřetelně ukazuje během dezerce, ačkoli naši vojáci nedostávají týdenní plat, nemají uniformy, často jsou oblečeni do cárů, v zimě nosí plátěnky...“ TAMTÉŽ, s. 77.

²⁵⁰ „Krvavé represálie jsou tragickým výsledkem občanské války, kde jen krev se usmíří s další krví a konečně z ní nevyjde žádný živý člověk, který teprve z obou nepřátelých stran zaseje osivo dalších vražd, které bujně vyklíčí.“ TAMTÉŽ, s. 87.

²⁵¹ „To v žádném případě neplatilo dříve, neboť jak Mina, tak Rodil nechávali zastřelit při vojenských razích v Navaře a v Biscayi nejen zraněné královské dobrovolníky, hlavně oficíry, kteří jim padli do rukou, ale také si vylévali zlost na venkovanech a na měšťanech, kteří jim nabídli ubytování a postarali se o ně. Ti museli za svou lidskost a štedrost pykat tím, že vojáci jim ničili majetek, týrali je a zabíjeli. Svou krvelačností a krutostí vynikal zejména gerilský vůdce Martin Barrea, zvaný Zurbano.“ TAMTÉŽ, s. 84.

7. 5. Lancknechtův deník jako pramen k dějinám mentalit

Cestovní deníky jsou pramenem osobní povahy a jako takové musí nutně odrážet i něco z myšlenkového světa jejich pisatele. Platí to i pro deník Posledního lancknechta, jenž vypovídá mnohé o svém autorovi a v obecnější rovině pak i o myšlenkových kategoriích příslušníků aristokracie v první polovině devatenáctého století. Právě příslušnost k určité sociální skupině byla zároveň ale i určitým druhem handicapu ve vnímání, pisatel deníků posuzoval věci ze své společensky významnější pozice.

Samostatnou kapitolu v deníkových záznamech představuje Lancknechtovo vnímání jiného – krajiny, zvyklostí, odlišné mentality a temperamentu. Již na jihu Francie si musel jako Středoevropan zvykat na odlišné klima. Ačkoli byl zkušený vojenský „harcovník“ po severní Africe a Malé Asii, byl v Pyrenejích sužován počátečními nevolnostmi.²⁵² Také trpěl závratěmi při přechodech strmých horských průsmyků.²⁵³

Kníže přijel do Baskicka na počátku září, kdy Španělsko již nesužovala přílišná vedra a příroda byla v rozkvetu.²⁵⁴ Bujná vegetace a rozmanitá architektura vesnických domů okouzly Lancknechta stejně jako velká města s moderními bulváry a domy.²⁵⁵ Při návštěvě měst si rovněž všiml, jak jsou města rozlehlá, bohatá a živá. O bohatosti města vypovídal počet a velikost paláců, dláždění a osvětlení ulic.

Lancknecht neopomenul jako katolík navštívit baskické kostely, které jak s potěšením zjistil, byly plné lidí.²⁵⁶ Všiml si i španělského průmyslu, jenž byl v oblasti kolem Bilbao v úpadku, neboť musel čelit konkurenci Angličanů.²⁵⁷

²⁵² „Klíma působí na cizince rozličně. Když jsem přijel do Bordeaux, přepadla mě nevolnost, ze které jsem se díkybohu vyléčil.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 25.

²⁵³ „Nevěřili byste, po jakých cestách jsme museli jít s koňmi a s děly (ty nesli mezci). Jako lovec kamzíků jsem na horské výšky zvyklý, ale přesto jsem mnohdy trpěl závratěmi.“ TAMTÉŽ, s. 56.

²⁵⁴ „Cesta z Cambonu je nádherná. Vegetace bujně kvete, jedu v údolí, které rozvíjí nové krásy jako kaleidoskop na každém kroku.“ TAMTÉŽ, s. 26.

²⁵⁵ „Město má velkolepou obchodní fyziognomii. Velké budovy, krásné památky, hezká burza, divadla, široká místa dávají městu velkolepý vzhled.“²⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 14.

²⁵⁶ „Kostely mají v sobě něco zvláštního. Ženy se posadí dovnitř chrámové lodě, zatímco muži naplní tři galerie, které obtáčí interiér kostela. Kostelní dvory jsou vesměs porostlé růžemi, což se mi líbí.“ TAMTÉŽ, s. 26.

²⁵⁷ „...v Bilbao bydlí mnoho anglických žen. Ostatně krajina je zaplavena anglickými produkty všeho druhu. Papírem, sukrem, sýry a dokonce i anglickými továrnami. Je pochopitelné, že ostrovanům záleží na tom, aby se současný stav věcí zachoval a pro to dělají vše možné. Z anglických produktů a továren mají velké peníze, což ale přispělo k úpadku zdejšího průmyslu...“ TAMTÉŽ, s. 100.

7. 5. 1. Lancknecht a ženy

Lancknecht nebyl v žádném případě chladný vůči něžnému pohlaví. Již na prvních stránkách deníku si poznamenal, že Španělky jsou krásné, mají velké černé oči a bohaté vlasy. Jako dobrý znalec si všímal jejich krásy, ať se jednalo o urozené aristokratky, či prosté venkovanky. Mnohdy srovnával přednosti a chování baskických žen s Němkami a s Francouzkami, přičemž vítězně z tohoto srovnání vyšly Španělky. Kníže si jich cenil nejen pro jejich krásu a ohnivý temperament, ale také proto, že se nezdřáhaly dělat domácí práce a nestyděly se za ně.²⁵⁸

Velkou část svého pobytu ve Španělsku strávil v nejrůznějších bytech, které pronajímaly většinou ženy, aby tak alespoň trochu zabezpečily svou rodinu. Jak Lancknecht s obdivem poznamenal, ženy se o vojáky zajímaly, vážily si jich a soucítily s nimi.²⁵⁹ Řada Španělek pečovala o nemocné a raněné vojáky bez ohledu na to, zda se jednalo o nepřátele, či nikoli. Lancknecht byl několikrát pověřen vizitacemi vojenských špitálů, jež trpěly nedostatkem zdravotního materiálu, lůžek a kvalifikovaného personálu. Tyto návštěvy v něm prohloubily jeho obdiv k milosrdným sestrám a jeptiškám, které se ve strašných podmínkách obětavě staraly o trpící.

Temperamentní a odvážné Španělky, které se také aktivně zapojily do bojů, byly nejen v armádě generála Marota, ale také sloužily jako vynikající vyzvědačky. Zpočátku byly ženy, které nepřátele chytily zastřeleny. Později bylo na příkaz generála Zumalacarreguie přijato jiné opatření. Chycená vyzvědačka byla svlečena donaha, byly jí ostříhány vlasy, poté ji natřely dehtem a posadily ji pozpátku na osla, vedly ji s hudbou táborem a nakonec byla žena zmrskána. Lancknecht byl jedné takové exhibici přítomen a jak správně poznamenal, byl pro Španělky hrdé na své vlasy tento trest daleko horší než smrt zastřelením.

V deníku můžeme najít také jednu negativní poznámku o nevhodném chování jedné markýzy, v jejíž společnosti strávil kníže jeden večer. Krásná markýza N. s černýma očima se nepřestala smát, ani když důstojník Cabrera vyprávěl o smrti generála Pardiñase u Maelly a

²⁵⁸ „Hrabě B. se zná s neteří Zumalacarreguie, která je prý velice hezká. Viděl ji, když seděla na šimlu a louskala fazole. V Německu nebo ve Francii by byla žena přistižená při takové činnosti ve velkých rozpacích. Zde na venkově ovšem stále přetrvávají patriarchální zvyky a věčnost, a z toho důvodu se ženy nestydí za hospodářské a domácí práce.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 52.

²⁵⁹ „Naše paní domácí, která byla velice hezká s černýma očima, to nedalo, aby mi neupravila můj baret a nepřišla stuhu. Ženy se velmi zajímají o lidi, o kterých si nejsou jisti, zda je ještě znovu uvidí.“ TAMTÉŽ, s. 25.

o popravě řady nepřátelských vojáků. Ve svém deníku zhodnotil Lancknecht její smích jako dost nechutný a nevhodný.²⁶⁰

7. 5. 2. Lancknecht a Španělé

Lancknecht si vážil nejen španělských žen, ale obdivoval i Basky. Zaujaly ho statné postavy Basků a podobně jako Hannibal si také on Basků cenil pro jejich statečnost a vytrvalost, která se zřetelně projevila ve válce.²⁶¹ Do bojů se vrhali s nadšením připomínajícím děti.²⁶² O příslovečné baskické pohostinnosti se Lancknecht několikrát osobně přesvědčil. Mnohdy našel přístřeší u cizích lidí, kteří se o něj znamenitě postarali a měl tak vzácnou příležitost ochutnat tradiční španělskou kuchyni.²⁶³ Baskové byli veselí, nespoutaní, společenští a hudba byla nedílnou součástí jejich každodenního života. Mnohé oddíly doprovázely vojenské kapely.²⁶⁴

I přes všechny hrůzy války si Baskové dokázali užívat života a radovat se z něj. Schwanzenberg popsal v deníku nejružnější oslavy, které Baskové pořádali, snad proto aby alespoň na chvíli zapomněli na děsivou válku. Kníže se účastnil slavností, při nichž bylo osvětleno celé město, ulice byly plné lidí, kteří tančili a užívali si života. Během pobytu ve Španělsku se Lancknecht setkal s řadou odlišných zvyků, v Navaře se Lancknecht podíval nad místní hrou, která mu přišla zvláštní a trochu morbidní. Navaři hráli na hřbitově hru

²⁶⁰ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 123.

²⁶¹ „Podle mého názoru jsou Baskové vzorný národ. Duchovní, živý, chytrý, odvážný, činný, fyzicky silný, vytrvalý a hbitý. Tento znamenitý rod se vyznačuje vlastní fyzickou stavbou těla, živými očima, štíhlými, silnými údy mužů, malou nohou a hezkou rukou žen také z nejnižších tříd... Jejich zákony a instituce jsou téměř republikánské... Každý Baskičan si myslí, že je „*sangue puro*“, tzn. že nemá žádné arabské či židovské předky, a proto si myslí, že je vznešenější než lecjaký španělský grand. Skutečný šlechtic si z toho nic nedělá. Pochází z národa a je tedy vlastnictvím národa, a ne jednotlivce, ale o tom se zmíním ještě dále.“ TAMTÉŽ, s. 53.

²⁶² „Lidé zde jsou a zůstanou velkými dětmi. Hrají si i pod Damoklovým mečem. Dokáží se v případě nouze zříci všeho, ale svoji hračku si vzít nenechají.“ ²⁶² TAMTÉŽ, s. 123.

²⁶³ „Našli jsme přístřeší u starých venkovanů, kteří spolu žili jako Filemon a Baucis. Přijali nás velmi srdečně a pohostili nás ragú, což bylo silně kořeněné kuře naložené v česneku, oleji, červeným pepřem a šafránem.“ TAMTÉŽ, s. 16.

²⁶⁴ „Dnes jsem si prohlédl batalióny navarské divize. Mezi jinými byl také třetí navarský, zvaný „*Requeté*“. Tento název vlastně znamená tanec pastýřů z baskické provincie. Zumalacarregui napodobil vojsko královny Kristína, které je při svých taženích doprovázeno hudbou, a melodie tohoto tance, většinou dud a bubínků, když byl nedostatek hudebních nástrojů, doprovázela jeho oddíly, a tak unikly nepříteli.“ TAMTÉŽ, s. 104.

s míčem. Honili se okolo otevřeného hrobu, do kterého se mělo následující den pohřbívat. Lancknecht viděl ve hře skrytou symboliku, byla jakousi metaforou lidského života.²⁶⁵

Lancknecht byl mimořádně všímavý pozorovatel a podobně jako během svých cest po Alžírsku a Levantě, zaznamenával také ve Španělsku nejružnější lidové zvyky a zábavy. Jako každý rodilý Středoevropan byl mnohými španělskými zvyklostmi upřímně zděšen, například býčí zápasy považoval za velice nebezpečné. Kníže si ale i přes nadšení a touhu lidí po zábavě uvědomoval vždy mrazivou všudypřítomnost války.²⁶⁶

²⁶⁵ „Je snad úsilí a snaha všech lidí na zemi něco jiné než běh okolo otevřeného hrobu? Míč je jako štěstí a někteří než k nim míč přiletí, dělají kotrmelce.“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 39.

²⁶⁶ „Včera večer bylo město osvětleno a pořádali se ohňostroji, lidé tančili a radovali se z něj, v ulicích hrála hudba a bylo v nich mnoho lidí, lesk ohně se střídal s hlubokou tmou, nejružnější děvčata s dlouhými copy tančila s vojáky. Člověk tomu může těžko uvěřit, když si uvědomí, že nepřítel je od nás vzdálen dvě hodiny cesty a že ty samé dívky a ulice, ve kterých se tančí, se můžou změnit v několika hodinách v krvavé místo a znetvořená těla tanečníků budou muset být odklizeny.“ TAMTÉŽ, s. 125.

8. Evropští dobrovolníci a jejich účast v první karlistické válce

Poslední lancknecht nebyl jediným dobrovolníkem, který se s nadšením a romantickými ideály vydal bojovat na Iberský poloostrov. Spolu s ním sloužila jak v karlistické armádě, tak ve vojsku Marie Kristýny řada vojáků z nejrůznějších evropských zemí.

Sto let před španělskou občanskou válkou 1936-1939 se pozornost evropských států zaměřila na Iberský poloostrov, kde v roce 1833 propukla první karlistická válka, která vyvolala ohlas v řadě evropských zemích, v nichž byl zájem o španělské dějiny a kulturu způsoben vydáním Herderova Cida a řady romantických děl odehrávajících se na Pyrenejském poloostrově.²⁶⁷

Romantické představy, nacionalismus, liberalismus, sentimentalita ale také touha po dobrodružství²⁶⁸ a ctižádostivost byly hlavními důvody, proč se dobrovolníci z různých evropských států rozhodli bojovat v armádě Dona Carlose, nebo v oddílech Marie Kristýny. Pruský válečný korespondent Allgemeine Zeitung Gustav Höfken²⁶⁹ o své účasti v armádě Marie Kristýny napsal: „*Tento národ mě neodolatelně přitahuje ve svém úsilí a bojích. Hnutí na Pyrenejském poloostrově v tomto století je skvělým příkladem pro všechny trpící národy. Sjednocená despotie trůnu a církve nebyla s to zničit svobodného ducha Španělů. Mnoho mých starších přátel jsou přitahováni Španělskem, ale jejich sympatie patří karlistům. Na této straně pro ně vlaje rytířská vlajka. Především Baskové jsou statečným národem, který chce*

²⁶⁷ K dalším vydaným dílům převážně v Německu a ve Francii patří Z. B. AUFFENBERG, *Humoristische Pilgerfahrt nach Granada und Cordoba*, Stuttgart 1835. M. DE CUSTINE, *L'Espagne sous Ferdinand VII.*, Paris 1838. V. A. HUBER, *Skizzen aus Spanien*, Berlin 1833.

²⁶⁸ Mnozí vojáci bojující ve vojsku Marie Kristýny toužili podobně jako řada karlistických bojovníků po dobrodružství. Důkazem je autobiografické dílo Franze Raveauxe, pozdějšího říšského regenta, který byl k účasti na první karlistické válce obdobně motivován. F. RAVEAUX, *Sein Leben und Wirken*, Köln 1848.

²⁶⁹ Gustav Höfken byl synem pruského obchodníka. Jako přesvědčený liberál bojoval v kristiánské armádě, kde se spřátelil s řadou polských důstojníků. Důrazně se postavil proti Zeovu despotismu a v armádě se netěšil velké důvěře, protože v nepřátelské armádě bojovalo mnoho jeho přátel. Snad právě proto na stránkách své autobiografické knihy často sám sebe ujišťoval o svých principech, za které bojoval. V žádném případě ale nebyl snílkem, ale bystrým pozorovatelem, což ostatně dokazuje jeho *Tirocinium*. Po návratu ze Španělska pracoval jako novinář ve významných německých novinách a od roku 1848 působil na rakouském ministerstvu. G. HÖFKEN, *Tirocinium eines deutschen Offiziers in Spanien*, Stuttgart 1841.

bojovat za své dobré právo...Od prince obdrželi snadno doporučení a jsou přijati s otevřenou náručí.“²⁷⁰

Vojsko Marie Kristýny bylo podporováno dvěma evropskými mocnostmi Velkou Británií a Francií a k převaze kristýnů také značnou měrou přispěla nově vzniklá cizinecká legie, která původně bojovala v Alžíru. Legie se skládala převážně z Poláků, kteří uprchli ze země po nezdařeném povstání v roce 1830 a ze studentů německých burschenschaftů, kteří sympatizovali s liberalismem a patriotismem. Patrně nejznámějším příslušníkem legie byl hesenský právník Ernst Koch²⁷¹ známý spíše pod pseudonymem Eduard Helmer.

Zajímavé svědectví o situaci na Pyrenejském poloostrově během občanské války zanechal další německý důstojník Hamburčan August Jochmus,²⁷² který působil v anglické legii vytvořené na rozkaz britského ministerského předsedy Palmersona²⁷³ a byl podle velitele legie de Lacy-Evanse jeho nejschopnějším důstojníkem. V britském oddílu sloužil také hanoverský důstojník Stutterheim,²⁷⁴ pozdější velitel šlesvicko-holštýnských jednotek v jižní Africe, který ve svých pamětech napsal, že jeho motivací k boji nebyly pouze liberalistické myšlenky, ale také sympatie k anglické liberální straně: „*Bojoval jsem za věc svobody a proti toryům.*“²⁷⁵

²⁷⁰ G. HÖFKEN, *Tirocinium eines deutschen Offiziers*, s. 95. Höfkenovy příspěvky týkající se jeho působení ve Španělsku jsou uveřejněny v díle E. HEYCK, *Die Allgemeine Zeitung 1798-1898*, München 1898.

²⁷¹ Ernst Koch (1803-1858) se po studiu práv v Marburgu a Göttingenu chtěl v Berlíně habilitovat jako soukromý docent práv, avšak politické události mu v tom zabránily. Později emigroval do Francie, kde se k nechtí francouzských úřadů pokusil vydávat liberální noviny pro německé emigranty. Poté vstoupil do cizinecké legie a bojoval proti karlistům. Po návratu ze Španělska působil jako advokát v Kasselu a později byl civilním správcem a sekretářem zemské vlády v Lucembursku. Koch byl literárně činný a k jeho dílům patří *Prinz Rosa Stramin* nebo autobiografické práce *Aus dem Leben eines bösen Jungen* a *Gesammelte Schriften*. H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg*, s. 491.

²⁷² August Jochmus (1808-1881) se v Německu vyučil obchodníkem a v Paříži vystudoval vojenskou akademii. Zúčastnil se první karlistické války a jako náčelník hlavního štábu se vyznamenal v Sýrii ve válce proti Turecku v letech 1840-1841. TAMTÉŽ, s. 495.

²⁷³ August Jochmus (1808-1881) se v Německu vyučil obchodníkem a v Paříži vystudoval vojenskou akademii. Zúčastnil se první karlistické války a jako náčelník hlavního štábu se vyznamenal v Sýrii ve válce proti Turecku v letech 1840-1841. TAMTÉŽ, s. 495.

²⁷⁴ R. VON STUTTERHEIM, *Kriegszüge in Spanien während der Jahre 1835 bis 1838*, Braunschweig 1847, s. 29.

²⁷⁵ Ve Velké Británii propukly v době první karlistické války spory mezi liberální vládou, která podporovala Marii Kristýnu a konzervativní stranu toryů. K nejostřejším kritikům zahraniční politiky britského ministra zahraničních věcí Lorda Palmerstona patřili Lord Londonderry a Lord Mahon, kteří sympatizovali s Donem

Část evropských dobrovolníků bojujících ve vojsku Marie Kristýny působila zároveň jako váleční dopisovatelé nejrůznějších evropských novin²⁷⁶ a jejich příspěvky týkající se jejich působení ve Španělsku poskytují osobitý pohled na Španělsko v době první karlistické války. Pravidelným korespondentem *Allgemeinen Zeitung* byl Viktor Aimée Huber pozdější vážený konzervativní sociální politik a myslitel, který se postavil na stranu *exaltados*.²⁷⁷

Ve vojsku královny Marie Kristýny působil rovněž George Borrow, britský agent, který přijel do Španělska v době karlistické války a zanechal výstižné líčení průběhu občanské války.²⁷⁸ Borrow nebyl přesvědčeným liberálem a v žádném případě nesympatizoval s královnou Marií Kristýnou, ale byl anglickým patriotem, který považoval svou účast v bojích proti karlistickým „papežencům“ za svou občanskou povinnost.

Nadaný politik a vynikající dopisovatel deníku „*Journal des Débats*“ Adolphe Guérault, který svoje reportáže ze Španělska vydal v knižní podobě,²⁷⁹ byl podobně jako Borrow patriotem, který nade vše kladl zájmy Francie a spatřoval v karlistickém hnutí hrozbu pro červencovou monarchii. Proto souhlasil a také se aktivně podílel na francouzské intervenci ve prospěch liberalistické vlády Marie Kristýny.

V oddílech Dona Carlose bojovali zběhové z francouzské a anglické legie a evropští dobrovolníci, z nichž většina patřila k vysoce konzervativnímu okruhu, z části pocházeli z předních šlechtických rodů a z části byli nositeli významných jmen. Nejvýraznější osobností byl slezský magnát Felix Lichnowsky, který v karlistickém vojsku působil jako voják, vyjednávač, agent a dopisovatel. Jeho spolubojovníkem byl německý baron Wilhelm von Rahden, který byl podobně jako Lichnowsky příznivcem konzervatismu a ve Španělsku bojoval za zachování dynastické legitimacy.

Zajímavé svědectví nám zanechal pruský baron Eugen von Vaerst,²⁸⁰ který byl svým založením spíše diplomat než voják a který se po skončení karlistické války stal spisovatelem,

Carlosem, ale zastávali politiku neutrality a v parlamentních diskuzích se postavili proti Palmersonově intervenci ve Španělsku. H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg*, s. 493.

²⁷⁶ W. Stricker napsal práci týkající se Němců, kteří se zúčastnili bojů a zároveň působili jako váleční zpravodajové. W. STRICKER, *Die Deutschen in Spanien und Portugal und den spanischen und portugiesischen Länder von Amerika*, Leipzig 1850.

²⁷⁷ E. HEYCK, *Die Allgemeine Zeitung 1798-1898*, München 1898, s. 58.

²⁷⁸ G. BORROW, *The Bible in Spain*, London 1923.

²⁷⁹ A. GUÉROULT, *Lettres sur l'Espagne*, Paris 1838.

²⁸⁰ Eugen von Vaerst o svém pobytu na Iberském poloostrově napsal autobiografické dílo věnované pruské princezně. Jedná se o směs historek z cest, popis historických událostí a politických úvah. E. VON VAERST, *Die Pyrenäen*, Breslau 1847.

novinářem a ředitelem divadla ve Vratislavi. Vaerst pocházel z dobře situované rodiny a díky přízni, jíž se těšil na pruském dvoře, byl jmenován členem diplomatického poselstva, se kterým třikrát navštívil Španělsko v době karlistické války.²⁸¹ Svou účast v karlistické válce označoval jako „*poslání svého srdce*“ a jeho motivací byl nejen patriotismus, víra v dynastickou legitimitu, kterou upřednostňoval před církevní legitimitou,²⁸² ale také dobrodružná povaha hazardního hráče a šlechtického dandyho.

Obdobně byl motivován Adolf Loning, jediný německý důstojník, jež byl za své zásluhy v řadách karlistické armády odměněn Ferdinandovým řádem. Loning, jež získal od svých spolubojovníků přezdívku „Bodák“ (La Bajonetta), ve svých vzpomínkách napsal: „*Zapojil jsem se do boje v hrdinské době s vírou a s vojenskou rázností.*“²⁸³

Loningovým spolubojovníkem byl mladý hrabě Alfred Stolberg-Stolberg, syn známého básníka a konvertity hraběte Friedricha Leopolda Stolberga. Loning ho nazval pravým Germánem a ve svých vzpomínkách o něm napsal: „*Hrabě Alfred byl skvělý muž, s půvabnou tváří a s kučeravými vlasy. Ve své ostražitosti, v prozíravosti, ve výdrž, s rozvážnou myslí a s udivující statečností se těšil důvěře generála (Zumalacarreguie). Zbožnost, náboženská horlivost a bezúhonnost mu propůjčily autoritu, které se těšil během krátkého času v této zemi...*“²⁸⁴

V roce 1836 vstoupil do karlistického vojska poručík August von Goeben pozdější vynikající generál pruské armády, který se vyznamenal během německo-francouzské války v letech 1870-1871. Během svého pobytu na Pyrenejském poloostrově byl dvakrát zajat a jako jeden z mála cizích vojáků se zúčastnil poslední fáze první karlistické války. Po návratu do vlasti sepsal autobiografické dílo „*Vier Jahre in Spanien,*“²⁸⁵ ve kterém se vyznal: „*Kdekoli se bude jednat o karlistickou věc, za kterou jsem s hrdostí prolil svoji krev, jsem stále ochoten být karlistou.*“²⁸⁶

²⁸¹ Cílem diplomatické mise, na které se Vaerst podílel, byl sňatek dcery Marie Kristýny Isabely se synem Dona Carlose a v neposlední řadě také amnestie válečných zajatců. H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg*, s. 505.

²⁸² „*Ačkoli je v našem zájmu, zachovat ve Španělsku zásady legitimacy, avšak nechceme, aby se k moci dostala fanatická strana...*“ E. VON VAERST, *Die Pyrenäen*, s. 181.

²⁸³ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 198.

²⁸⁴ TAMTÉŽ.

²⁸⁵ A. VON GOEBEN, *Vier Jahre in Spanien. Die Carlisten, ihre Regierung, ihr Kampf ind ihr Untergang*, Hannover 1841.

²⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 5.

Kromě badenského důstojníka Strauße, nasavského majora Rotha, dvou hrabat Boos-Waldeck bojovala na straně Dona Carlose celá armáda pruských důstojníků, například Plesse, Rappard, Keltsch, Swiderski, Meding, Keyserling. Všichni přijeli bojovat za dědičnou legitimitu do země, jejíž vojenská organizace byla v osmnáctém století vzorem pro pruský vojenský služební řád.²⁸⁷

Podobně jako v konzervativních státech jakými bylo Prusko či Sardínie, v nichž se našlo mnoho přízniců karlismu, také ve Velké Británii se vzedmula vlna solidarity s karlistickým hnutím. Na straně Dona Carlose nebojovali pouze angličtí vojáci, ale také novináři a lékaři. K nejvýznamnějším účastníkům s britským původem patřili: důstojník Merry, komoří a pobočník španělského infanta Dona Sebastiana, dočasný hlavní velitel karlistických oddílů a kapitán Frederic Henningsen, jež věnoval svoje paměti „*Most striking Events of a Twelve Months' Campaign*“ lordovi Eliotovi.²⁸⁸ Henningsen v nich staví do kontrastu intervenci uskutečněnou z Eliotova podnětu sledující humanitární cíle s politikou Lorda Palmersona podporující Marii Kristýnu. Legii britských vojáků vedená Evanse nazval Henningsen „*otrhanci*“ a jeho silný antiliberalismus byl ovlivněn Byronovým antisemitismem. Ve své knize obvinil londýnské a pařížské burzy z podpory kristýnů, Židy nazval „šakaly a supy“ a podezříval je ze spolčení proti karlistům.²⁸⁹

Odezvu karlistického hnutí lze nalézt také v menších evropských státech s dlouhou konzervativní tradicí, tzn. v Sardínii, Portugalsku či ve Švýcarsku. Rahden se ve svých autobiografických pracech zmínil o švýcarském důstojníku Servertovi a jeho synech,²⁹⁰ Goeben si vzpomněl na svého spoluvězně Švýcara Guigera de Pranginse, jenž působil v gardě Karla X. a poté vstoupil do služeb sardinského krále.²⁹¹

Nejpočetnější skupinu nešpanělských vojáků v řadách karlistických vojáků tvořili francoúští royalisté. Vikomt Alfonso de Barrés du Molard v závěru svého autobiografického díla²⁹² sepsal ucelený seznam všech francouzských důstojníků, z větší části aristokratů, kteří se postavili na stranu pretendenta a byli odhodláni bojovat za dynastickou legitimitu počínaje

²⁸⁷ Španělský reglement, tzn. „povinnost a sláva vojenských řádů“ Sala y Abarca. Více M. JÄHNS, *Geschichte der Kriegswissenschaften vornehmlich in Deutschland*, II. Bd., München 1890, s. 1258.

²⁸⁸ C. F. HENNINGSSEN, *Captain of Lancers in the service of Don Carlos. The most striking events of a twelve months' campaign with Zumalacarregui in Navarre and the Basque provinces*, London 1836.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 18.

²⁹⁰ W. VON RAHDEN, *Wanderung*, s. 259.

²⁹¹ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 311.

²⁹² A. DE BARRÉS DU MOLARD, *Memoires sur la Guerre de la Navarre et des Provinces Basques*, Paris 1842, s. 421.

poručíky a konče generálporučíky. Francouzem byl také obávaný místodržící, vysoce postavený velitel, přesvědčený royalista a konzervativec, hrabě d'Espaigne, který nesouhlasil s Velkou francouzskou revolucí, později se zřekl francouzského občanství, své jméno si hispanizoval na d'Españña a v roce 1814 odmítl návrh francouzského krále Ludvíka XVIII., aby vstoupil do jeho služeb.

Většina Francouzů bojujících na straně Dona Carlose byli zpravidla příznivci Karla X., účastníci povstání ve Vendée v roce 1830-1831, či členové dvora vévodkyně z Berri, která se v evropských zemích těšila pověsti romantické hrdinky podobně jako bavorská princezna a neapolská královna Amálie, hrdinka z Gaety. Henningsen se zmínil o francouzském poručíku pěchoty Aubertovi, který nosil medaili s portrétem vévody z Bordeaux věnovanou vévodkyní z Beri.²⁹³

Francouzská legitimistická skupina byla ve svých politických názorech obzvláště radikální a nekompromisní, byla podporována sympatizující konzervativní šlechtou sídlící na jihu Francie a širokými vrstvami venkovského obyvatelstva, které poskytly pretendentovi značnou pomoc.²⁹⁴

²⁹³ C. F. HENNINGSEN, *Captain of Lancers*, ,s. 259.

²⁹⁴ H. GOLLWITZER, *Der erste Karlistenkrieg*, s. 509.

9. Reflexe Španělska v denících německých a rakouských vojáků

9. 1. Felix Lichnowsky

„Život po válce je nudné stání na stráži.“²⁹⁵

Kníže Felix Maria Vincenz Andreas Lichnowsky, hrabě von Werdenberg²⁹⁶ se narodil 5. dubna 1814 na zámku Hradec nad Moravicí u Opavy a pocházel ze starého šlechtického rodu.²⁹⁷ Proslul jako významný německý politik, zároveň byl velkostatkářem ve Slezsku. V letech 1834 – 1837 působil jako pruský důstojník, v roce 1837 přijel do Španělska, kde se zúčastnil první karlistické války, ve které bojoval na straně Dona Carlose jako brigádní generál a diplomat. Během svého pobytu působil ve Španělsku také jako válečný zpravodaj, který přispíval do Preußische Staatszeitung a do Breslauer Zeitung, které byly později přejaty augsburským Allgemeinen Zeitung.

Po návratu ze Španělska žil v Německu, kde se aktivně podílel na politickém životě, byl členem slezského zemského sněmu a pruského spolkového sněmu. V roce 1848 byl členem Frankfurtského národního shromáždění v kostele Svatého Pavla. Patřil k tzv. casino – frakci a byl členem tří výborů, mimo jiné ústavního výboru. 18. září byl společně s Hansen von Auerswaldem smrtelně zraněn při tzv. zářijových nepokojích, které vypukly během voleb ve Frankfurtu nad Mohanem.

Lichnowsky byl výjimečným zjevem a lze říci, že ve své době byl „moderním člověkem.“ Byl vynikajícím politikem a nadaným novinářem, jenž se těšil jak ve vídeňském Hofburgu tak na berlínském dvoře velkým sympatiím. Pruskému princovi ostatně věnoval první díl své autobiografické knihy, která představovala, jak Lichnowsky napsal: „*Torza z tragédie, která skončila s úspěchy, ale které snad budoucnost přisoudí větší význam než současnost.*“²⁹⁸ Mladý šlechtic si byl vědom zájmu, který vyvolala občanská válka v evropských zemích. „*Všech se zmocnil mocný pocit, když jsme spatřili řeku Ebro, na jejímž břehu jsme doufali, že vykonáme polovinu práce. Kolik lidí bylo přitahováno španělskými událostmi, ale kteří*

²⁹⁵ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 1. Teil, s. 2.

²⁹⁶ G. WEERTH, *Leben und Taten des berühmten Ritters Schnapphahnski, Fortsetzungsroman in der Neuen Rheinischen Zeitung*, Köln 1848 - 1849.

²⁹⁷ Rod Lichnowsky dokládá svoji urozenost od roku 1491, v roce 1727 byl povýšen do českého hraběcího stavu, v roce 1773 do pruského a v roce 1846 do rakouského knížecího stavu. *Brockhaus Enzyklopädie*, Mannheim 1991, s. 65.

²⁹⁸ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 1. Teil, s. 1.

nemohli řeku spatřit a kolik jí mohli nyní překročit, přičemž někteří již nikdy nespatří svoji vlast. Všichni jsme věděli: Evropa se na nás dívá.“²⁹⁹

O svém působení v karlistické armádě vydal po návratu ze Španělska v roce 1841 ve Frankfurtu nad Mohanem dvoudílné autobiografické dílo „Vzpomínky z let 1837, 1838 a 1839,“³⁰⁰ které bylo podle Lichnowského slov: „První část je určena pro přátele a druhá část dějinám.“³⁰¹

9. 1. 1. Popis pobytu v karlistickém vojsku

Sám kníže pohlížel na svou účast v první karlistické válce jako „na nový kurz své citové výchovy,“³⁰² a k cestě ho přiměla touha po dobrodružství. Podobně jako Lancknecht pocházel i Lichnowsky z urozené, konzervativní šlechtické rodiny,³⁰³ byl zkušeným světoběžníkem a výraznou individualitou. Na Iberský poloostrov se vydal v září roku 1837 a pro přechod španělských hranic si vybral město Bayonne, kde se ubytoval ve stejném hotelu U svatého Evžena jako o rok později Lancknecht, ve kterém se pravidelně scházeli karlisté. Sedmého března překročil Felix španělské hranice a byl přiřazen do oddílu markýze de Santa Olalla, který se nacházel v malém městečku Andoain ležícím mezi Bayonne a Madridem. Dne 12. března se poprvé na nedělní mši setkal osobně s Donem Carlose, jenž na něj zapůsobil nejen svým přátelským vystupováním ale rovněž svým skromným oblečením, takže Lichnowsky nebyl s to promluvit.

Na začátku května byl Lichnowsky převelen do tzv. Královské expedice, která přešla řeku Argo, v červnu uskutečnila tažení horním a dolním Aragonem. Lichnowsky se zúčastnil bitvy u Huescy a Barbastra, jeho oddíl přešel Cinca a došel až do Katalánska, poté vjel vítězně do Golsony a pochodoval až k Ebru. Během vojenského tažení Královské expedice Lichnowsky pobýval ve stejných městech jako Lancknecht, v květnu strávil pár dní v Estelle, Durangu, Oñate, Tolose označované jako „čtyři rezidence,“ protože v nich často sídlil královský tábor.³⁰⁴

²⁹⁹ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 1. Teil, s. 164.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 164.

³⁰¹ TAMTÉŽ, s. 3.

³⁰² TAMTÉŽ, s. 5.

³⁰³ Lichnowského otec, kníže Eduard, byl Metternichův blízký přítel a pravidelně si s ním dopisoval, později sepsal *Dějiny Habsburského rodu*.

³⁰⁴ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 108.

29. května Lichnowského vojsko přešlo řeku Ebro, z Tortosy pochodovali vojáci do Valencie a do Cantavieja, odkud dále pokračovali v tažení do Dolního Aragonu, do Kastílie a dvanáctého června roku 1837 dorazili do hlavního města Madridu. Z Madridu Lichnowsky společně s vojskem táhl do Valencie a znovu do dolního Aragonu, kde bojoval v srpnu v v přední linii v bitvách u Herrery a Billar de los Navarros, odkud se v září vrátili do Kastílie.³⁰⁵ Třináctého září začalo další tažení k Alcarriu. Lichnowského oddíly dobyly Guadalajaru, pochodovaly novou a starou Kastílií, kde se spojily s armádou velitele Zaratieguie. V Pyrenejích se armáda Královská expedice rozdělila a Lichnowsky s vojskem pochodoval v říjnu do Casy de la Reina a poté překročil řeku Ebro a dvacátého prvního října dorazil do Estelly.

Na konci října roku 1837 se Lichnowsky vrátil zpět domů a až do června 1838 pobýval částečně v Paříži, Salzburgu, Vídni a Modeně. Do Španělska se vrátil v červnu a jeho první cesta vedla do královského tábora v Elloriu. Lichnowsky žasl nad radikální proměnou karlistické armády, která byla před jeho odjezdem fyzicky a morálně zdecimovaná. Poté, co ji převzal Marot, byla jako vyměněná.³⁰⁶ Lichnowsky si všiml, že Maroto se již od prvního dne těšil neobyčejné důvěře vojáků i lidu, která nebyla vyvolána jen obnovením dodávek zásob a výplatou žoldu, ale také zrušil mimořádné daně, čímž si zajistil oblibu u venkovanů, i přesto že museli pravidelně odvádět zvláštní dávky.³⁰⁷

11. července opustil Lichnowsky společně s vojskem Tolosu, která tehdy byla shromaždištěm všech důstojníků, a směřovali přes východní Pyreneje do Katalánska. V druhé polovině září roku 1838 uskutečnil Lichnowského oddíl tažení do hor Bis Rivas, do města Rectoria de Fustina, poté pokračovali do Vergy až do Caserras, kde byl hlavní stan španělského generála de Espagňy. Do vlasti se definitivně vrátil v roce 1839, poté co byl zajat. O politické dění na Pyrenejském poloostrově se zajímal do konce svého života a nestálost režimu Marie Kristýny považoval za „*velkou historickou správnost*“, jež byla odplatou za porážku karlistického hnutí.³⁰⁸

³⁰⁵ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 165.

³⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 50.

³⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 51.

³⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 395.

9. 1. 2. Lichnowského reflexe Cabrery, Marota a de Espagňy

K nejzajímavějším částem Lichnowského dvoudílné knihy patří bezpochyby jeho reflexe velkých osobností první karlistické války tedy Ramóna Cabrery, Rafaela Marota a generála Charlese de Espagňy.

Lichnowsky se na rozdíl od Schwarzenberga osobně několikrát setkal s Cabrerou. Co se týče popisu osobnosti Cabrery Lichnowsky v prvním dílu svých vzpomínek odkazuje čtenáře na dílo Rahdena, nicméně se zmiňuje o jejich setkáních na španělských bojištích i mimo ně. Poprvé po Cabrerově boku bojoval již v červnu roku 1837, přestože Cabrera v době prvního setkání s Lichnowským utrpěl lehké, ale nepříjemné zranění, které mu znemožnilo sedět, takže musel jet na oslu na speciální sedačce vyrobené z dek.³⁰⁹

Lichnowsky popisuje ve svých vzpomínkách Cabreru jako mladého muže s černými vlasy a hnědým maurským obličejem, který měl bílou čepku (boinu) se zlatým střapcem, zelenou krátkou horní sukni s bílými knoflíky a světle červenými šaty, boty byly z přírodní kůže a na sedle měl připevněné ostruhy, šavli a dvě pistole.³¹⁰ Lichnowsky mu později věnoval další pistoli, vyrobenou v německé baskické továrně. Cabrera se i přes své skromné začátky u vojska, postupem času vypracoval na jednoho z nejschopnějších vůdců karlistické armády. Svých úspěchů si byl plně vědom a podle toho také vystupoval, Lichnowsky ho popisuje jako sebevědomého a energického mladého muže, který si byl ve všech situacích sebou zcela jist. Při jednom rozhovoru s Lichnowským ostatně Cabrera svoji osobu sebevědomě shrnul větou, která byla později mnohokrát citována: „*Já vím, nejsem svatý, ale dokážu dělat zázraky.*“³¹¹ Později se s Cabrerou setkal Cabrerou v červenci u El Povo, kde mu řekl, že je znechucen poměry na dvoře krále Dona Carlose a především jednáním několika osob, které proti němu intrikovaly.

Nejzajímavější reflexí španělského generála je Lichnowského pohled na Rafaela Marota, kterého Lichnowsky zpočátku podobně jako Lancknecht velice obdivoval a vážil si ho pro jeho zásluhy na bitevním poli. V dubnu 1838, v době kdy byl Maroto jmenován hlavním generálem, se Lichnowsky setkal v Bordeaux s jistým Donem Manuelem Valbésem, který cestoval pod jménem Le Beau Valdés.³¹² Po seznámení s Valdésem, který se velice

³⁰⁹ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 51.

³¹⁰ TAMTÉŽ, s. 173.

³¹¹ TAMTÉŽ, s. 200.

³¹² Don Manuel Valdés ve Španělsku sepsal romantické vzpomínky a ve Španělsku proslul především mezi ženami svou krásou. Dodnes se ve Španělsku zachovalo rčení: „Je to Valdés mezi kočkami.“ TAMTÉŽ, s. 21.

kriticky vyjadřoval o Marotových schopnostech a povaze³¹³ a především po setkání se starým vojákem, který s Marotem sloužil v Peru, změnil Lichnowsky na Marota zcela názor.³¹⁴

Většina jeho spolubojovníků se shoduje, že Maroto byl nesmírně krutý. Poté, co se Maroto vrátil do Španělska na dvůr Ferdinanda VII., zradil a udal své bývalé spolubojovníky, mezi kterými byli generálové Laferna, Espartero, Lahera, a za to měl získat vrchní velení v Asturii, které mu bylo za pár měsíců odňato, protože se místní obyvatelé proti Marotovi vzbouřili. Po vzpouře odjel do Valladolid a poté do Madridu. Zde pobýval na královském dvoře a díky vlivným známým byl poslán jako správce do provincie Toledo. Tohoto úřadu byl ale záhy zbaven, protože finančně poškodil několik osob. A opět díky vlivným přátelům unikl o vlásek soudnímu procesu, jehož akta měla být uložena v archívu v Nové Kastílii.

Po prozrazení všech svých pochybných obchodů, se stáhl do ústraní a jeho jméno se znovu objevilo v roce 1833, kdy se zapletl do zpoury proti králi. Byl uvězněn, ale znovu propuštěn na svobodu, zatímco jeho spolupachatelé byli odsouzeni na osm až deset let galejí. Starý voják řekl Lichnowskému, že se osobně setkal s mnoha lidmi, kteří mu potvrdili, že Maroto zradil a udal svoje spolupachatele.

Maroto, jehož trvalým bydlíště byla Sevilla, předstíral epidemickou nemoc, jen aby se zpět nemusel vrátit, a tak byl poslán do Granady. Brzy uprchl ale do Valencie, kde se vydával za oběť revoluce. Ve Valencii ho ukryli royalisté, kteří ho neznali. Mezitím Morella vyhlásila věrnost králi a v Aragonu se tvořily jednotlivé skupiny králových přívrženců. V této době pobýval Lichnowsky v Portugalsku, kde nabídl své služby králi Karlovi V. Maroto, nyní už vojenský maršál, byl Karlem V. jmenován generálním poručíkem. Od svého příjezdu do

³¹³ Valdés Marotem pohrdal a nazýval ho „ayacuchem“ – nadávka pro vojáky sloužící v Latinské Americe nebo „baratém“ – karbaník. F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2.Teil, s. 22.

³¹⁴ Maroto prý v době, kdy sloužil ve Valencii a získal hodnost poručíka, ukradl v Burgosu hodiny. Podle některých tvrzení se měl krádeže dopustit v paláci arcibiskupa, jiní tvrdili, že hodiny byly v jeho důstojnickém oddílu. Jen díky tomu, že v armádě tehdy panoval velký nepořádek, vyvázl Maroto jen s pokutou. V roce 1814 byl povýšen na nadporučíka, protože Španělská vláda tehdy automaticky udělovala vyšší stupeň, jakmile se voják rozhodl sloužit v Latinské Americe. Během bojů v Chile 1815 se podle řady svědectví Maroto žádnou velkou měrou nepodílel na bojích a později byl přeřazen do oddílu generála Dona Joaquina de la Pezuely, který ho jmenoval prozatímním šéfem svého generálního štábu. Toto výsadní postavení ovšem záhy ztratil, poté co se zjistilo, že ve svém domě zřídil hernu hazardních her. Po Marotových četných prosbách byl přeřazen ke generálovi Laferonovi, který mu svěřil prezidentství oblasti Charcas. V Charcas se objevily první důkazy jeho krutosti jeho charakteru a tak jako u nešťastné bitvy u Chacabuco. Chilské království ale brzy zapomnělo na Marotovu vinu na této prohrané bitvě. TAMTÉŽ, s. 25.

Portugalska měl neustále rozepře s královými rádci, s biskupem z Leonu, generálem Moreno a s dalšími, kteří mu nevěřili. Poté byl jmenován generálním komandantem v Biscaye a rovněž i o této době kolují nejrůznější zvěsti. V září roku 1835 měl odepřít pomoc generálu Morenovi v tzv. aféře v Arrigorriaga.

Lichnowsky uznal i přes své zcela otevřené nesympatie k Marotovi, že generál měl velký vliv na vojáky, kteří ho obdivovali. A to i přes to, že Maroto jednal s vojáky i se svými protivníky velmi tvrdě, čímž na druhé straně ustaly veškeré intriky uvnitř vojska. Velmi přísně a chladně jednal také se svými generály a důstojníky oddílu v přítomnosti níže postavených vojáků. Stále se vysmíval a hanlivě mluvil o nedostacích a chybách svých předchůdců.

Lichnowsky považoval podobně jako Rahden Marota za zrádce a za „hlupáka“,³¹⁵ který zradil karlistické ideály a uzavřel mír s generálem Esparterem. Lichnowsky ve své autobiografické knize napsal, že se Maroto s Esparterem znal již z dob války v Latinské Americe a byli blízcí přátelé Martina Schaida, který patřil k nejbohatším a nejváženějším mužům ve Španělsku. Oba dva nechávali jeho obchodní karavany tažené mezky volně procházet a zajistily jim bezpečnou cestu přes vojáky okupované území. Podle Lichnowského měl Espartero slíbit Martinovi Schaideovi miliony, když dohodne uzavření smlouvy s Marotem.³¹⁶

Lichnowsky měl jedinečnou příležitost osobně poznat Marotovy dvě dcery, se kterými se setkal v blízkosti Bordeaux v malé vile nazvané Allemagne. Lichnowsky je popsal jako nádherná stvoření a byl zcela okouzlen jejich krásou a temperamentem. Obě se narodily v Peru, vyrostly v Granadě a jejich jižanský původ byl patrný.³¹⁷ Lichnowskému se zalíbila především mladší dcera, která podobně jako starší sestra svého otce bezmezně obdivovala a nesmírně si ho vážila. Generál se podle jejích slov obětoval správné věci a také za ni padne.³¹⁸ O několik dní později se Lichnowsky dozvěděl, že toto něžné a nevinné stvoření zastřelilo zloděje, který se vloupal do jejich domu.³¹⁹

³¹⁵ „Považuji Marota za Esparterova hlupáka...“ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 53.

³¹⁶ TAMTÉŽ, s. 53.

³¹⁷ „Obě měly malé nožky, půvabné ručky, tmavé oči a dlouhé hedvábné řasy. Především mladší byla rozkošná bytost, pohled jejích hlubokých melancholických očí jí propůjčil osobité kouzlo.“ TAMTÉŽ, s. 17.

³¹⁸ TAMTÉŽ, s. 17.

³¹⁹ TAMTÉŽ, s. 17.

Lichnowsky sloužil ve vojsku hraběte de Espagňy,³²⁰ kterého mnohé dobové francouzské a španělské noviny popisovaly jako „nelidu,“ „krvežíznivce,“ „tygra“³²¹ a kritizovaly jeho krutost nejen vůči nepřátelům, ale i vůči vlastním vojákům. Generál byl v době prvního setkání s Lichnowským zdatný šedesátník. Jeho tváře měly nápadně bourbonské rysy. Oči byly laskavé, ale v momentě rozčilení nebo napětí vyzářovaly tmavý zápal. Na spáncích a na čele měl krátké bílé vlasy. Jeho vystupování bylo impozantní a uctihodně velitelské. Když ho Lichnowsky poprvé spatřil, měl generál modrý vojenský svrchník bez odznaků hodností a bez ozdob, na jeho stole ležel generálský klobouk s bílým pérem, jeho křivá šavle a španělská truba se zlatými knoflíky. Lichnowskému se omluvil, že nemluví příliš dobře francouzsky, na což mu Lichnowsky odpověděl, že můžou mluvit španělsky.³²²

Hrabě byl velmi dobře informován o Lichnowského působení ve Španělsku a již na začátku mu řekl, že doposud všechny francouzské, navarské a baskické vojáky poslal pryč. A zeptal se, s jakým úmyslem do jeho vojska přišel. Lichnowský odpověděl, že jestli mu dá na výběr mezi šavlí a puškou, zvolí raději to první, ale v případě potřeby bude bojovat i s kopím. Těmito slovy si generála získal a choval se k Lichnowskému velmi přátelsky a vstřícně,³²³ takřka jako k synovi a velmi často spolu vedli přátelské rozhovory.

Lichnowsky si všiml, že generál byl mimořádně jazykově vybaven, mluvil německy, anglicky, italsky, trochu francouzsky, portugalsky, španělsky a dokonce i latinsky, díky

³²⁰ Charles de Espagña se narodil 1773 ve francouzském hrabství Foir. Jeho otec, markýz d'Espagne, který působil jako francouzský generální poručík, určil svého druhorozeného syna vojenské kariéře. Rytíř d'Espagne vstoupil do vojska Ludvíka XVI. Již v útlém věku byl svědkem krutostí Francouzské revoluce, jeho otec a příbuzní skončili pod gilotinou. Spolu se starším bratrem bojovali ve vojsku vévody de Condé, po jeho rozpuštění odešel d'Espagna do Španělska, aby zde bojoval proti Napoleonovi. Po bitvě u Baylen byl povýšen na brigádního generála a po obsazení Pamplony získal Velký řád vojenského řádu Svatého Ferdinanda. Po boku Wellingtona vstoupil do Madridu, kde byl jmenován guvernérem města. Po uzavření Pařížského míru mu Ludvík XVIII. nabídl vstoupit do francouzské armády, což hrabě odmítl. Jeho odpor vůči všemu francouzskému zašel tak daleko, že odmítal mluvit francouzsky a své jméno si změnil na španělské, místo d'Espagne používal de Espagña. Roku 1815 získal hodnost generálního poručíka a později byl jmenován generálem královské pěší gardy. Roku 1819 se stal generálním kapitánem v Aragonu a sídlil čtyři roky v Zaragoze. V roce 1827 ho král Ferdinand jmenoval guvernérem v Katalánsku. 1. října 1839 byl generál zavražděn Donem Josem Ponsem, bývalým guvernatorem v Berga. F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 79.

³²¹ TAMTÉŽ, s. 234.

³²² TAMTÉŽ, s. 18.

³²³ „S generálem jsem mluvil o mně věcech, generál rád vypravoval a tak naše hovory trvaly celé hodiny.“ TAMTÉŽ, s. 19.

čemuž byl oblíben u kléru. Podle Lichnowského byl generál velmi náladový, když byl v dobrém rozmaru dokázal být velmi milý a příjemný, ale pouze tehdy když opravdu chtěl.

Generál měl velkou slabost pro anglickou kuchyni a při slavnostnějších příležitostech si nechával připravit vybrané pokrmy od anglického kuchaře.³²⁴ Sám Lichnowsky byl generálem velmi často zván na nejrůznější hostiny a rauty.

9. 1. 3. Lichnowského reflexe cizí země a jejích obyvatel

Lichnowsky ve svém vzpomínkovém díle detailně vylíčil nejen přesuny karlistické armády, provedené vojenské operace a bitvy, kterých se zúčastnil, ale zároveň podobně jako Lancknechtův deník zajímavě reflektuje odlišnou zemi, kulturu a její osobnosti.

Lichnowsky byl Španělskem podobně jako Lancknecht nadšen a jeho krajina, zvyky lidé si ho zcela podmanili, dokonce přirovnal Španělsko k bájenému novému Eldorádu, kde bylo množství krásných zahrad, věčně zelené horské louky, pomerančovníky, fíkové a datlové háje.³²⁵ Více než odlišná krajina Iberského poloostrova, exotická fauna a flora však Lancknechta nadchly ohnivé Španělky, které měly krásné tváře a postavy, mandlové oči a vlasy černé jako uhel a Lichnowsky nespátřil nikde tolik krásných žen jako ve Španělsku.³²⁶

Během pobytu ve Španělsku zažil Lichnowsky řadu zvláštních příhod, které odrážejí odlišné zvyky a kulturu Španělů. Na dvoře Dona Carlose byl Lichnowsky překvapen místním zvykem, kdy se králi podle staré dvorského španělského zvyku políbila maketa jeho ruky. Don Carlos stál uprostřed sálu a jeho poddaní poklekli a políbili ruku, která byla umístěna v drahé skřínce, aniž by něco řekli, nanejvýš se zeptali: „*Jak se daří?*“ Této zvyklosti se příkládalo na španělském dvoře velkou váhu a dodržovala se vždy při všech audiencích.³²⁷

Lichnowsky si povšiml, že mnozí obyvatelé Katalánska sympatizovali s Habsburky a přáli si jejich restauraci na španělský trůn. V knize zmiňuje, že před dvěma lety způsobila senzaci zpráva o možném sňatku Isabely s rakouským arciknížetem, v němž mnozí Katalánci

³²⁴ „*Nejrůznější druhy zvěřiny a nejjemnějšího hovězího z okolí Barcelony byly připravovány po anglickém způsobu a chutnaly skutečně výborně.*“ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 177.

³²⁵ TAMTÉŽ, s. 177.

³²⁶ „*Nikde jsem nespátřil tolik krásných žen jako ve Španělsku. V neděli po kostele se na náměstí shromáždilo mnoho Španělek a jen málokdy člověk zahlédl ošklivý obličej. Štíhlé postavy, malé nožky, a pod černými šaty se rýsovaly pravidelné křivky, tmavé, ohnivé oči s dlouhými řasami.*“ TAMTÉŽ, s. 76.

³²⁷ TAMTÉŽ, s. 189.

spatřovali ukončení zuřivé občanské války. Lichnowsky se upřímně podivil, že by od mnohých toužebně očekávaný sňatek královny s Donem Carlosem mohl přinést mír.³²⁸

O sympatiích Španělů k rakouskému vládnoucímu rodu se Lichnowsky osobně přesvědčil v malém katalánském městečku blízko Barcelony, v Gardedeu, kde Lichnowsky přespal v domě jedné zámožné rodiny. V této rodině se po generace udržoval starý zvyk. Hlava rodiny – starý pán se na počátku každého roku vsázel o krocana, že v novém roce bude v Katalánsku vládnout rakouský rod. Starý pán ale pravidelně prohrával a vždy na Štědrý den musel koupit krocana a upéci ho. Starý pán tento neobyklý zvyk přijal od svého praprapředka a tradice se v jeho rodě předávala z pokolení na pokolení.³²⁹

V době první karlistické války bylo na území Španělska velké množství chlapců ve věku od deseti do dvanácti let, kteří byli dětmi vojáků nebo uprchli z domova. Nepatřili nikomu, žili u voska, kradli jídlo a šaty u místních venkovanů. Španělé je nazývali „granujas.“³³⁰ Na rozkaz hraběte de España byli pochyťáni a asi čtyřem stovkám se dostalo vojenské výchovy na katalánském Vojenském výchovném ústavu.³³¹ V žádné jiné španělské provincii se nic podobného nezavedlo a Lichnowského udivilo, jak toto novum v praxi dobře fungovalo. Lichnowsky v knize poznamenal, že se později také Cabrera pokusil založit podobné akademie, ale válečné události následujícího roku mu v tom zabránily.

Lichnowsky se pravděpodobně zajímal o umění, protože se velmi často zmiňuje o obrazech v nejrůznějších kostelech a domech, které navštívil, a obrazy znalecky hodnotí a komparuje je s díly v dalších evropských galeriích.³³² Během občanské války byla řada cenných děl odcizena vojáky Marie Kristíny, ale i přesto spatřil Lichnowsky v zapadlých částech Španělska nádherné umělecké skvosty, které ušly pozornosti nepřátelských oddílů.³³³

³²⁸ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 138.

³²⁹ TAMTÉŽ, s. 139.

³³⁰ „Granujas“ doslova znamená „lotři“ nebo „zrníčka vína“. V lidovém nářečí má také význam „paběrky.“

³³¹ „Malá kompanie byla dobře oblečena a živena. Nižší poddůstojníci a důstojníci je v zimě vyučovali, na jaře se svými chovanci vrátili do praktického života války.“ TAMTÉŽ, s. 158.

³³² „V kostele Villas de los Navarros se nachází obraz „Korunování Marie“ s více než sty osobami od otce Heréry, který je stejně tak velký jako slavný „Spasitel“ v Escorialu. Také v ženském klášteře ve Vallboně, v Katalánsku, jsem viděl nádherný Zurbaran, který se svou kompozicí a provedením autora shoduje s dílem v galerii Aguado v Paříži.“ TAMTÉŽ, s. 282

³³³ „V jednom klášterním kostele jsem spatřil obraz Albrechta Dürera Spasitel mezi ubožáky. Není to jediné dílo od německého autora, které ve Španělsku spatřil, většinu hodnotných děl ale ukořistili Francouzi nebo vojáci královny Kristíny. Ale i přesto se v zapadlých městech mohli spatřit nádherná díla, která ušla pozornosti vojáků.“ TAMTÉŽ, s. 283.

Lichnowsky ve svých vzpomínkách také reflektuje všední vojenský život, podobně jako Lancknecht si velmi často stěžuje na špatnou a nedostatečnou stravu, kterou mnohdy tvořily jen osolené papriky a rajčata, a tak se mu stýskalo po německé kuchyni.³³⁴ Vojenskou stravu si Lichnowsky občas zpestřil návštěvou kaváren ve velkých španělských městech, ve kterých ochutnal zmrzlinu nebo vynikající španělskou čokoládu, která mu velmi chutnala.³³⁵

9. 2. Adolf Loning

Adolf Loning byl německý důstojník, který působil jako poručík v královské gardě španělského krále Ferdinanda VII. Po demobilizaci se v létě 1834 přihlásil do karlistické armády, jejímž velitelem byl Zumalacárregui. „*Byl jsem prvním Němcem v tomto polním táboře.*“ Loning se zúčastnil bitev Alegria de Álava a Venta de Echavarri v roce 1834. V roce 1835 vstoupil do třetího kastilského oddílu a během královské expedice vytvořil čtvrtou rotu cizinců s členy francouzské cizinecké legie, která bojovala po boku karlistů v bitvě u Barbastra v roce 1837. Díky svým mimořádným vojenským schopnostem, které prokázal v bitvě u Villar de los Navarros (1838) byl povýšen na kapitána. V roce 1838 během bitvy u Peñacerrady dobyl pevnost Urizarra. Pro své četné vojenské úspěchy v řadách karlistické armády byl jmenován rytířem první třídy vojenského Řádu svatého Ferdinanda.

Na konci života sepsal vzpomínkovou knihu *Španělský lid – jeho stavy, mravy a zvyky s epizodami z karlistické války*,³³⁶ která je jedinečným pramenem k dějinám každodennosti a mentalit. Loning se v knize jen okrajově zmiňuje o svém devíti letém působení v řadách karlistického vojska a mnohem větší prostor věnuje popisu španělské krajiny, Španělů a jejich každodenního života a zvyklostí.

³³⁴ F. LICHNOWSKY, *Erinnerungen*, 2. Teil, s. 191.

³³⁵ TAMTÉŽ, s. 189.

³³⁶ A. LONING, *Das spanische Volk in seinen Ständen, Sitten und Gebräuchen, mit Episoden aus dem karlistischen Erbfolgekrieg*, Hannover, 1844.

9. 2. 1. Loning a Zumalacarregui, Maroto a Don Carlos

Na začátku své mise působil Loning v armádě legendárního Zumalacarregui, který se i přes své krutosti³³⁷ těšil u prostých lidí velké oblibě a přezdívalo se mu „strýček Tomáš.“³³⁸ Loning k němu choval tak jako Lichnowsky a Lancknecht velké sympatie a obdiv. Podobně jako Schwanzenberg, který ho přirovnal k mladému Valdštejnovi, Loning napsal, že se Zumalacarregui podobá meteoritu, který září na tmavé obloze.³³⁹ Na Zumalacarreguiovi Loninga na první pohled zaujaly černé licousy, které se spojovaly se zakroucenými kníry. Zumalacarregui byl nadaný strateg, který proslul především tím, že ačkoli jeho vojsko čítalo jen desetinu vojáků než nepřítel, dokázal vždy vyhrát.³⁴⁰

Loning se setkal také s Marotem, jehož popsal jako statného muže s neklidnou povahou a s prudkým jednáním. Podobně jako Lichnowský si všiml radikální změny karlistické armády po převzetí vrchního velení Marotem. Maroto disponoval dvěma miliony franků, a proto mohl vyplatit vojáky čekající dlouhé měsíce na žold a na nové šaty. Zároveň bylo obnoveno pravidelné potravinové zásobování. Marotovi se podařilo dobýt město Estellu v Navaře a tímto činem si získal sympatie široké veřejnosti, které v něm vidělo následovníka nesmrtelného Zumalacarreguie.

Loning se mnohokrát setkal s Donem Carlosem, který pobýval nejčastěji v Estelle ve svém paláci a ve svých vzpomínkách popsal králův všední den. Don Carlos vstával obvykle v pět hodin a šel na první ranní mši, kterou sloužil v paláci jeho zповědník kapucín Larraga. V sedm ráno posnídal obvykle šálek čokolády s kozím mlékem. V devět ráno šel na mši do hlavního chrámu. Od deseti do jedenácti pracoval se svými ministry, poté se naobědval, ale po jídle nadržel odpolední siestu, ale při hezkém počasí se šel procházet na promenádu. Od šesti do devíti večer přijímal audience a poté se bavil s přáteli a v deset večer šel spát.³⁴¹

³³⁷ „Krádež a dezerce byly pro něj ty největší zločiny vojáka a byly velmi tvrdě trestány. Kruté disciplíně vděčíme, za to, že jsme byli venkovany srdečně přijati.“ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 164.

³³⁸ TAMTÉŽ, s. 152

³³⁹ TAMTÉŽ, s. 124

³⁴⁰ Loning uvádí, že během 3. května až 11. července 1835 se Zumalacarreguiovi podařilo zajmout 4200 nepřátelských vojáků a 142 důstojníků, 93 koní a 20 kanonů.“ TAMTÉŽ, s. 152

³⁴¹ TAMTÉŽ, s. 383.

9. 2. 2. Loningova reflexe Španělska

Loning byl tak jako Lancknecht a Lichnowsky Španělskem nadšen, ačkoli procestoval takřka všechny provincie, jeho srdce si získalo především Katalánsko, které Loning popsal jako nejhornatější a nejbohatší provincii Španělska, která dříve patřila Aragonskému království a její obyvatele považoval za nejpracovitější v celém Španělsku.³⁴²

Podobně jako Schwanzenberg byl Loning udiven a překvapen zálibou Španělů pro nejrůznější karetní hry, kterým nepropadali jen muži, ale karty hrály od útlého věku dokonce i děti a ženy³⁴³ Během hry se ukázal jejich ohnivý jižanský temperament a výbuchy zlosti či radosti vyvolala prohra nebo i výhra v hodnotě pár feniků. Nejoblíbenější hrou byla hra v karty, která se ve Španělsku nazývala „bank“³⁴⁴ ale úřady byla zakázaná. Většina obyvatel tento zákaz nerespektovala, a i přes vysoké pokuty se hra běžně hrála na ulicích a na náměstích.

Mezi Basky byla velmi oblíbená míčová hra, která se hrála na speciálním dvoře. Ke hře se používal míč a hráči dvou družstev měli dřevěné rukavice. V mnoha městech byly postaveny speciální domy pro tuto hru a součástí hry byly sázky na vítěze.

Další oblíbená hra nazývaná „chapas“ spočívala v hodů mince do vzduchu a hráči museli hádat, na jakou stranu mince spadla. Při hře byl obvykle přítomen rozhodčí tzv. barratero, který určoval výhry a pravidla. Při této hře vznikalo nejvíce výtržností, a dokonce i rozhodčí skončil nezdělavky v nemocnici. Loning si všiml, že hráčská náruživost byla vlastní Španělům všech stavů. Dokonce i ti nejchudší se vsázeli o nejzákladní věci, které vlastnili, ať šlo o potraviny, které vypěstovali, nebo o domácí zvířata.

Loning měl během svého pobytu ve Španělsku mnoho příležitostí se přesvědčit o zálibě Španělů pro nejrůznější slavnosti. V Katalánsku se v lednu v den, kdy se slavil svátek Antonína Poustevníka, který byl patronem domácích zvířat, zúčastnil jedné náboženské slavnosti, které měla pohanské kořeny. Všichni kočí, vlastníci oslů a mezků se slavnostně oblékli, svoje prasata a ovce nazdobili červenými mašlemi a jeli k místnímu kostelu, kde dali

³⁴² „Severní část Katalánska je divoce romantická a je vhodná jen pro chov dobytka, jihozápadní část od řeky Ebro má půvabnou a úrodnou půdu. Granátovník roste volně a je Einzaunung der Felder. V zahradách je tisíc pomerančovníků a citronovníků, nebo lépe řečeno na polích, které jsou zde pravé zahrady...“ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 340

³⁴³ „Ze všech vášní je Španělům nejbližší Spielsucht. Pravidelně každou neděli odpoledne, když chce člověk spatřit Španělky, pak musí jít na náměstí nebo na hlavní ulici, kde jsou shromážděni staří, mladí a hrají karty u dlouhého, malého stolu...“ TAMTÉŽ, s. 363

³⁴⁴ Hra se jmenovala „monte.“ TAMTÉŽ, s. 362

kněží zvířatům hrst posvěceného ječmene a modlili se, aby Bůh jejich zvířata uchránil před nemocemi. Kolem kostela se pořádaly trhy, na kterých obchodníci nabízeli „chlebičky svatého Antonína“³⁴⁵, které byly ze zvláštního těsta a prodávaly se jen v tento den.

Ze všech slavností byl ve Španělsku nejvíce oblíben karneval, který odpovídal jižanskému ohnivému naturelu a romantickému duchu španělského národa. Loning se zúčastnil karnevalu celkem třikrát v letech 1830, 1831 a 1838, kdy byl zajatcem v Madridu. Během posledních dní karnelu se konaly dvě zvláštní slavnosti, jejichž původ neznal nejen Loning ale ani sami Španělé. V úterý během karnevalu byl muž převlečený jako Don Juan nesen v procesí na nosítkách, na kterých klečel se sepjatýma rukama na bílém, hedvábném polštáři. Další zvláštní zvyk³⁴⁶ se držel na Popeleční středu. Černě oděný muž ležel se svázanýma nohama na nosítkách, představoval mrtvého a měl v sepjatých rukách sardinku. Byl doprovázen množstvím důstojníků, kteří odříkávali modlitbu za zemřelého. Toto procesí procházelo Madridem asi půl hodiny, potom mrtvý vstal a vesele si užíval spolu s dalšími účastníky průvodu slavnosti.

Na rozdíl od Lancknechta nebyl Loning vyděšen ani se nepohoršoval nad průběhem býčích zápasů, kterých se několikrát zúčastnil a ve své knize poznamenal, že tato slavnost se těšila oblibě u všech společenských tříd.³⁴⁷

Loning se na každém kroku setkal tak jako Schwanzenberg s příslovečnou španělskou pohostiností a měl řadu příležitostí poznat povahové rysy obyvatel z nejrůznějších částí Španělska, přičemž osobně považoval za nejzpůsobnější obyvatele Aragoňany.³⁴⁸ Osobně ve své knize zmínil a přijal řadu klisé o obyvatelích různých provincií. Podle Loninga byli Katalánci, jejichž většinu tvořili obchodníci, proslaveni po celém Španělsku svou pílí, kterou prokázali během první karlistické války,³⁴⁹ a také svou příslovečnou šetrností. Loning je stejného názoru a ještě dodal, že patřili k největším fanatikům na Iberském poloostrově.

³⁴⁵ „Panecillos de San Anton“ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 61

³⁴⁶ Loning jej nazval „enterar la sardina.“ TAMTÉŽ, s. 76.

³⁴⁷ „Kočí, nosiči vody a dívky z nejnižší třídy, které se v Madridu nazývají „manuolas“ se raději spokojí celý den s kouskem chleba a česneku a nebo nejl raději nic, jen aby nezmeškali ani jeden býčí zápas.“ TAMTÉŽ, s. 94

³⁴⁸ „Dokonce i sedlák zná etiketu jako kdyby žil ve městě a chová se i obléká tak že člověk nepozná, že není z města. V Navařře se říká: Aragoňan je falešný ale zdvořilý. Aragoňan o sobě sám tvrdí, že je tvrdohlavý a rád vypráví cizincům vtipy.“ TAMTÉŽ, s. 106.

³⁴⁹ „V žádné jiné provincii není válka vedena s takovou vášní a houževnatostí jako v Katalánsku.“ TAMTÉŽ, s. 112.

Obyvatelé Valencie byli podle Loninga velmi čistotní, střídají v pití a v jídle,³⁵⁰ zdvořilí ale také mazaní, lstiví a člověk by jim měl málo věřit. Ostatně jak Loning poznamenal, ve Valencii se stalo v době jeho pobytu nejvíce zločinů.³⁵¹

Vůči cizincům byli Španělé korektní, ale v hloubi duše je nenáviděli a pohrdali jimi. Ve Španělsku žilo spousta Italů a Francouzů, kteří zde vykonávali podřadnou práci, zabíjeli prasata a podobně. Obzvláště neoblíbení byli Francouzi, kterým dali Španělé přezdívku „gabacho“- frantík. Španělé také rádi říkali, že ve dvě hodiny odpoledne, kdy se ve Španělsku dodržuje siesta, mohl člověk na ulici spatřit pouze psy a Francouze.³⁵²

Mnohem větší oblibě se u Španělů těšili Němci, kteří byli Španěly považováni za velké pijany.³⁵³ Ve Španělsku bydlelo během Loningova pobytu také mnoho českých sklářů, kterých si Španělé vážili, ale považovali je za Němce, a proto jim také říkali Němci. Nejpoprvrhovanější národností na Iberském poloostrově byli již tradičně Židé a tímto termínem označovali Španělé všechny nekatolíky.

Co se týče mocenského vlivu v jednotlivých španělských provinciích zcela jednoznačnou převahu měl vojenský stav, jenž zcela ovládal správu země. V každé provincii stál v čele generál, kterému nebylo podřízené jen vojsko, ale také civilní úřady a užíval titul kapitální generál provincie.³⁵⁴ Zároveň byl prezidentem nejvyšších soudních dvorů v dané provincii. Kapitálnímu generálovi byl podřízen vícekapitální generál, který měl určitou vojenskou a správní moc v hlavním městě provincie.

Po celou dobu Loningova devíti letého pobytu se karlistické vojskou potýkalo s řadou finančních problémů, které se odrazily ve špatné vybavenosti vojska, jeho nedostatečném zásobování a neplacením žoldu. Mnozí vojáci byli karlistické věci zcela oddáni a na velitelích nic nežádali, přesto si občas stěžovali, především na nedostatek jídla.³⁵⁵ Loning popsal zoufalé případy, kdy vojáci prodávali venkovanům své čepice, které kradli svým spolubojovníkům, jen aby si opatřili trochu chleba. Nedostatkem trpěli také španělští

³⁵⁰ „Jejich obvyklou stravou je rýže, jižní ovoc a nesolený bílý chléb. Podle Španělů jsou obyvatelé Valencie milovníci sladkostí a jí je předtím než se napijí vody. Chudší třída jí sušené fíky. To dělají z opatrnosti, protože cukr ohřívá žaludek.“ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 343

³⁵¹ „Vraždy, krádeže, ublížení na zdraví byly v tomto pozemském ráji na denním pořádku“ TAMTÉŽ, s. 367.

³⁵² TAMTÉŽ, s. 372.

³⁵³ Loning se během svého pobytu setkal s pořekadlem: „Pije jako Němec.“ TAMTÉŽ.

³⁵⁴ „Capitan General de Provincia“ TAMTÉŽ, s. 116

³⁵⁵ „Vojáci neměli ani chleba. V této divoké krajině byl nedostatek vody, aby mohli vojáci utišit svoji žízeň a místní potoky byly znečištěné koňi, kteří se v nich myli. Ráno pátý den dostal každý voják hrst otrubů, ze kterých zdejší lidé pečou černý chleba. Maso a víno nechybělo, ty se ale člověku snadno zprotiv.“ TAMTÉŽ, s. 337.

generálové, kteří se museli tak jako jejich podřízení zříci všeho pohodlí a chyběli jim často základní věci.

Dalším Loningovým zájmem byl zájem etnografický. V jeho zápisech si můžeme číst poměrně detailní popisy krojů místních lidí, případně se dovídáme, jak vypadají. Do styku s venkovským obyvatelstvem se Loning dostal poměrně často, protože bydlel podobně jako ostatní důstojníci v soukromých domech nebo palácích. Loning si podobně jako Schwanzenberg všiml pestrobarevných španělských krojů a byl překvapen jejich různorodostí a bohatostí. Kroje nosili Španělé nejen na venkově, ale také ve městě, v zimě a na podzim byl součástí kroje tak jako v Německu kabát, pod kterým měli krátkou vestičku s malými knoflíky a na hlavu si posadili hedvábnou čapku zvláštního tvaru.³⁵⁶

Většina Španělek ze všech společenských tříd nosila národní kroj, protože jinak by jim hrozilo, že je budou ostatní urážet. Loning byl Španělkami okouzlen, posal je jako nádherná stvoření s krásnou postavou, kterou musely bohužel zahalit do tradičního kroje, jenž se skládal z černé hedvábné sukně zvané „baskina“, z mušelínového bílého nebo černého závoje zvaného „mantilla,“³⁵⁷ neodmyslitelnou součástí ženského kroje byl růženec a vějíř.

9.3. Baron Wilhelm von Rahden

Baron Wilhelm von Rahden (1793 –1860) byl významným vojákem a spisovatelem, který díky svým vojenským a organizačním schopnostem získal vavříny na evropských i mimoevropských bojištích. V roce 1809 vstoupil do pruské armády a v letech 1813 až 1815 se zúčastnil jako poručík vojenských tažení u Lützenu, Bautzenu, Lipska a aliančních válek.

Od podzimu 1829 působil v Petrohradě jako kapitán generálního štábu v carské armádě a v srpnu následujícího roku se vrátil do Pruska. O dva roky později byl dělostřelcem v citadele v Antverpách a při její obraně byl těžce zraněn. Poté se vydal na dobrodružnou cestu přes Francii do Španělska, kde bojoval jako dobrovolník v karlistické armádě. Pro své vojenské úspěchy byl jmenován plukovníkem dělotřelectva a v roce 1837 se zúčastnil všech bitev tzv. Královské expedice. V zimě 1837-1838 působil jako plukovník v hlavním Marotově štábu a v Cabrerově oddílu.

Po těžkém zranění se ze Španělska vrátil s hodností brigádního generála a v Německu se věnoval především literární činnosti. Během let 1845 až 1849 žil u vévodkyně Dorothey

³⁵⁶ A. LONING, *Das spanische Volk*, s. 111.

³⁵⁷ „Sukně se vyráběla v Moire a během slavností místo závoje nosily plášť zvaný „manto, kteý jim sahal až k zemi.“ TAMTÉŽ, s. 112.

von Sagan. Od roku 1849 se stal jeho útočištěm zámek Friedenstein v panství vévody Sachsen-Coburg und Gotha. Baron Wilhelm von Rahden je autorem třídílné autobiografie. První díl nazvaný „*Wanderung eines alten Soldaten. Befreiungskrieg von 1813, 1814 und 1815*“³⁵⁸ věnoval vévodkyni von Sagan. Kniha začíná rokem 1809, kdy vstoupil do pruské armády, popisuje své dětství a dospívání až po své působení u pruského dělostřelectva.

Druhý díl „*Wanderung eines alten Soldaten*“³⁵⁹ začíná rokem 1816, kdy se Rahden vrátil po účasti na vojenských taženích na řadě evropských bojištích zpět do Rakouska. Rahden se věnoval líčení politické situace v Evropě během patnáctiletého míru, poté popisuje svoje roční působení v carské armádě až po pobyt v Holandsku v letech 1833-1834.

Třetí díl Rahdenovy autobiografie „*Wanderungen eines alten Soldaten. Aus Spaniens Bürgerkrieg 1833-1840*“³⁶⁰ je věnován vévodovi Ernstu zu Sachsen-Coburg und Gotha. V padesátých letech devatenáctého století vydal Rahden dodatek, který se zabýval osobností Miguela Gomeze, pod jehož velením Rahden působil.³⁶¹ Generál Gomez vedl roku 1837 vojenské tažení, kterého se zúčastnil Rahden, a jehož hlavním úkolem bylo obsazení Asturie a Galicie, ve kterých měl shromáždit karlistické oddíly a vyvolat v provinciích povstání.

Rahden se na dobrodružnou cestu do Španělska vydal roku 1837. Již záhy po svém příjezdu do Španělska se zúčastnil nejdůležitějších vojenských konfliktů, bojoval v bitvě u San Sebastiánu, zúčastnil se Královské expedice španělského krále Karla V., která táhla Horním a Dolním Aragonem, Katalánskem, Valencií a oběma Kastíliemi, před Madridem se zastavila a vrátila se do Biscaye. Nejdříve sloužil v armádě pod vedením Guarqué, později působil v Navaře v oddílech Rafaela Marota, v zimě 1838 byl vyslán do Katalánska a Aragonu, kde bojoval na straně Cabrery až do roku 1839.³⁶²

Rahden se záhy po svém příjezdu velmi rychle asimiloval a během svého působení v karlistické armádě si získal respekt a uznání ostatních spolubojovníků a velitelů, jak dosvědčuje vojenská depeše hraběte d'Alcudia určená pro Meternicha.³⁶³

³⁵⁸ W. VON RAHDEN, *Wanderung eines alten Soldaten. Befreiungskrieg von 1813, 1814 und 1815*, 1. Theil, Berlin 1846.

³⁵⁹ TÝŽ, *Wanderung eines alten Soldaten*, 2. Theil, Berlin 1847.

³⁶⁰ TÝŽ, *Wanderungen eines alten Soldaten. Aus Spaniens Bürgerkrieg 1833-1840*, 3. Theil, Berlin 1851.

³⁶¹ TÝŽ, Supplement, *Aus Spaniens Bürgerkrieg. 1833-1840, Miguel Gomez. Ein Lebenslichtbild* Berlin 1859.

³⁶² O svém působení v Cabrerově oddílu podal Rahden zajímavé svědectví ve své knize W. VON RAHDEN, *Cabrera. Erinnerungen aus dem spanischen Bürgerkriege*, Frankfurt am Main 1840.

³⁶³ „Můj korespondent, kterého mám zde, je důstojník von Rahden, který zde slouží a plní přesně všechny mé plány, ve vojsku ani ve vládě není nikým ovlivněn. Velmi dobře se zde asimiloval a snad je vděčný za rady, které

Před Rahdenovým odjezdem do Tolosy se osobně setkal se Schwarzenbergem a s hrabětem Robertem Custinem. „*Měl jsem to potěšení se setkat s knížetem Bedřichem ze Schwarzenbergu, který sloužil jako dobrovolník několik měsíců v karlistické armádě generála Marota v Baskicku. Za několik měsíců se kníže, sám zkušený válečník, přesvědčil, že bude lepší, když se přidruží k jiným, schopnějším mužům a činům, než se kterými se setkal ve Španělsku. A tak blížící se zima dala knížeti příležitost k rychlému odjezdu ze Španělska, které opustil v doprovodu hraběte Custine, který do Španělska přivedl královnu*“³⁶⁴

Rahden bojoval v karlistickém vojsku s řadou pruských důstojníků, mezi nimiž podle jeho svědectví panovala přátelská a srdečná atmosféra, na rozdíl nepřátelské a zahořklé místní posádky. Pruští vojáci byli pravými patrioty, pravidelně slavili svátky a připomínali si výročí své vlasti, kromě toho byli věrnými služebníky a obdivovateli pruského krále Friedricha Wilhelma III. Při oslavě jeho narozenin přáli Donu Carlosovi všichni shromáždění: „*Pevnost v boji a vítězný věnec podobný tomu, jež zdobí Friedricha Wilhelma III. a nechť Don Carlos obšťastní svůj lid, jak to učinil náš král.*“³⁶⁵

9. 3. 1. Rahden a velké osobnosti karlistické války

Rahden se zúčastnil bojů u San Sebastina, byl členem expedice krále Karla V., která bojovala v horní a dolní Aragonu, v Katalánsku, ve Valencii a v obou Kastilcích. V Navaře sloužil ve vojsku Guergué a Marota. V zimě 1838 projel Katalánsko s Aragon a v roce 1839 sloužil u Cabrery. Kvůli četným zraněním a dalším okolnostem se musel vrátit domů. Ve svých vzpomínkách se soustředil na život a působení Cabrery, tedy na boje v Aragonu a ve Valencii

Rahden se v knize netajil svými nesympatiemi, které choval k Rafaelovi Marotovi, kterým pohrdal a považoval ho za zrádce, jenž se spojil s Esparterem a podepsal příměří ve Vergaře. Podle Rahdena vstoupil Maroto do karlistické armády s úmyslem, získat co největší vliv v zemi a uspokojit vlastní zájmy.“³⁶⁶

jsem dal také lehkomyšlnému brigádrovi Lichnowskému, který si jich neváží.“ Haus-, Hof und Staatsarchiv Wien, Spanien – Diplomatische Korrespondenz (1837-1840), Acta Don Carlos, č. 177, alt 204.

³⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 233.

³⁶⁵ W. VON RAHDEN, *Wanderungen*, s. 199.

³⁶⁶ „*Maroto vstoupil do karlistické armády s úmyslem, že všechny velké překážky přemůže svou silou a energií pána a správce země a že králi vnutí ústupky a na této jím navržené cestě se souhlasem, či nesouhlasem krále, dosáhne pacifikaci Španělska a zároveň bude hledět na své zájmy.*“ TÝŽ, *Wanderungen*, 3. Theil, s. 157.

Rahden měl příležitost se několikrát setkat s největším Marotovým nepřítelem Josem Ariasem Teijerem, který byl hlavním správcem země a vojska. Teijero udělal na Rahdena nejlepší dojem, působil na něj velice nenáročně, skromně, jeho chování bylo lehké a nápadné, jeho způsoby příjemné a podle Rahdena byl zcela oddán králi.³⁶⁷

Rahden byl podobně jako Lichnowsky a Schwarzenberg brzy po svém příjezdu do Španělska na audienci u princů asturských. Na královském dvoře se přísně dodržoval španělský dvorský řád, na který Don Carlos velmi dbal. Rahden měl podle starého, španělského zvyku pokleknout a políbit královskému páru ruku. Při jeho prvním setkáním mu tuto povinnost král odpustil, ale i přesto Rahden španělskou zdvořilost splnil a byl velmi překvapený, jak byla princova ruka hrubá. Později se dozvěděl, že princ od rána do večera krotil a drezíroval divoké koně. Naopak princeznina ručka byla heboučká a jemná.³⁶⁸

V roce 1838 přijel Rahden do Caserras, kde se nacházel hlavní kvartýr hraběte de Espagňy, se kterým se již v den svého příjezdu osobně setkal. Podle Rahdenova vyprávění byl generál Espagña malý, zavalitý postavy, ale impozantního vystupování, přestože mu bylo sedmdesát pět let, byl velmi statný a aktivní. Rahdena přivítal smeknutím malého klobouku s úzkou stříbrnou třásní ve stylu á la Napoléon a když uslyšel jeho jméno, nenapodobitelně zvolal: „*Vítejte, pane barone, jak se Vám daří? Půjdeme nahoru.*“ A zavedl ho do svého hlavního stanu, který vypadal jako venkovský statek s papírovými okny natřenými olejem. Generál pozval Rahdena na malé pohoštění, které se skládalo z jednoduchých jídel ale výborně připravených a občas se na stole objevily lahůdky, protože byl generál proslavený gurmán. Během pěti minut jsem se cítil jako v otcovské náruči. Jídelní servis byl vybrán s úmyslem tak, aby bilo do očí, čeho se bohatý generál dobrovolně zřekl. Hliněné mísy a talíře, dřevěné lžice a vidličky, žádné ubrousky, žádný nůž, který si musel každý přinést sám. Během jídla byl generál milý, mluvil rád anglicky a občas řekl pár vět německy.

Jako důkaz generálových vojenských a organizačních schopností uvedl Rahden, že na konci června 1838 přijel de Espagña do Katalánska, kde našel zcela nedisciplinovanou armádu, jejíž velitelé jednali jen s ohledem na vlastní zájmy. Další den si zavolał všechny důstojníky, kterým poděkoval za dosavadní úsilí a přísahal, že od nynějška pověsí každého, koho přistihne při nějakém nepoctivém činu.³⁶⁹ Později se mnozí z těchto důstojníků podíleli na generálově vraždě. Čtyři týdny po generálovo převzetí se původně zdecimovaný batalion

³⁶⁷ W. VON RAHDEN, *Wanderungen*, 3. Theil, s. 67.

³⁶⁸ „*Po políbené královy ruky jsem políbil princeznu ručka. Zdá se mi, že jsem se nikdy za celý svůj život nedotýkal tak měkké, nádherně tvarované, bělostné a růžolících prstíků.*“ TAMTÉŽ, s. 225

³⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 263.

zcela proměnil. Vojáci byli disciplinovaní, dobře oblečení a živeni. Organizace vojska byla rozdělena do čtyř divizí a pěti batalionů. Ve španělské armádě trpěla nedostatkem důstojníků. Celkově jim chyběla zručnost, chytrost a inteligence.

Generálovu tvrdost a nesmlouvavost dokazuje také jeden vtíp, který koloval mezi Španěly. Za doby panování Ferdinanda VII. byl Espagña generálním kapitánem v Katalánsku a tehdejší generální kapitán ve Valencii si mu stěžoval, že v jeho provincii jsou přeplněná vězení dlužníky. Na to mu generál s úsměvem odpověděl, že v Katalánsku jsou vězení prázdná, protože všechny dlužníky nechává ihned pověsit.³⁷⁰

Rahden přirovnal hraběte Espagña ke generálovi Suvorovi, protože se snažil davy pobavit a připoutat si je k sobě, přičemž se nikdo nepokusil překročit hranici respektu. Oba byli zkušenými válečníky a často diktovali s legračnými slovy strašné rozkazy.³⁷¹ Rahden zmiňuje jednu úsměvnou historku, která kolovala mezi karlistickými vojáky o obou generálech. Suvorov prý v noci občas vstal a běhal jako kohout v táboře, dokud všechny neprobudil. Podobně i hrabě nechal občas v noci bubnovat, aby probudil všechny vojáky, přičemž nedělal mezi vojáky žádné výjimky a dokonce i mladý poručík, který byl jeho oblíbencem, se musel účastnit nočního apelu, přestože právě prožíval svatební noc.³⁷²

Rahden zmínil ještě další historku, která dokresluje generálův charakter. Když do hlavního stanu dorazila dodávka nových děl, rozzářil se generálův obličej zlostí a zvolal: *„Kéž bych s nimi tak mohl tisíce našich nepřátel zabít. Jaká rozkoš! Nepřátelé mě nazývají tygrem. Ano, jsem tygrem a chci jím být a až do posledního dechu budu myslet na to, jak je zničím.“*³⁷³

Rahden si podobně jako Lichnowsky získal generálovy sympatie a generál byl jeho odjezdem velmi zklamaný³⁷⁴ a svěřil se mu, že ve svém vojsku nevěří nikomu až na dva důstojníky Segarra a Felixe Lichnowského.³⁷⁵

³⁷⁰ W. VON RAHDEN, *Wanderungen*, 3. Theil, s. 276.

³⁷¹ TAMTÉŽ, s. 268.

³⁷² TAMTÉŽ, s. 268.

³⁷³ TAMTÉŽ, s. 274.

³⁷⁴ „A skutečně mě chcete opustit? Mě starého muže, který Vás má rád a považuje Vás za vlastního syna?“ TAMTÉŽ, s. 274

³⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 274.

9. 4. August Karl von Goeben

August Karl von Goeben (1816-1880) se rozhodl pro vojenskou kariéru a roku 1833 vstoupil do dvacátého čtvrtého pruského pěšího pluku. V roce 1835 byl jmenován poručíkem a roku 1836 odjel na Iberský poloostrov, kde se v karlistické armádě zúčastnil pěti polních tažení. V roce 1842 se vrátil do Pruska a byl přijat jako podporučík do generálního štábu pruského prince. V roce 1855 byl jmenován podplukovníkem generálního štábu v Magdeburgu a o tři roky později se stal jejím velitelem. 1860 vedl jako plukovník ruský generální štáb ve španělském tažení proti Maroku. Během německo-dánské války v roce 1864 vedl pruskou četvu v bitvách u Düppelu a Alsenu. Za četné vojenské úspěchy byl povýšen na generálmajora a velitele třinácté divize. V roce 1866 se vyznamenal během prusko-rakouské války a roku 1870 byl jmenován generálem pěchoty. Po skončení francouzsko-německé války obdržel Železný kříž a poté působil jako generální velitel pruského vojska v Koblenzi.³⁷⁶

9. 4. 1. Goebenova reflexe první karlistické války

Goeben začal bojovat v Baskicku na jaře 1836 a postupně se zúčastnil bojů po celém Španělsku. V roce 1840 byl jediným německým důstojníkem, který bojoval v armádě pod velením Cabrery. Při psaní svých vzpomínek se opíral o knihu barona Rahdena věnovanou Cabrerovi, vynikajícímu vojenskému strategovi.³⁷⁷ Kromě Cabrery se setkal s další výraznou osobností první karlistické války s Marotem, kterého neměl podobně jako Lichnowsky a Loning v oblibě, i když uznal jeho válečnické kvality.³⁷⁸ V Baskicku měl možnost blíže

³⁷⁶ G. ZERNIN, *Das Leben des königlich-preußischen Generals der Infanterie August von Goeben*, Berlin 1895.

³⁷⁷ „Cabrera byl přísný, často tvrdý, protože chtěl vždy prosadit, co považoval za nutné a správné. Seběmenší náznak neposlušnosti měšťanů, sedláků a vojáků byla trestána okamžitou smrtí. Znal dobře lid, se kterým musel bojovat. V boji byl Cabrera strašný. Stále bojoval v přední linii a kde se objevil, tam nepřátelé zahynuli pod jeho železnou rukou. Vůči nepříteli byl ale milosrdný...“ W. VON RAHDEN, *Wanderungen*, 3. Theil, s. 341

³⁷⁸ „Maroto má velký talent. Je stálý, tvrdošjný, jeho vedení je energické a nehledí na prostředky, jak svůj cíl dosáhne, je obdařen prostupujícím rozumem a panovačnou povahou. Jeho vzezření a jeho chování působí na okolí a především na ženy neodolatelnou silou. Jeho hluboké, černé oči se zdají, že mají sílu hada, jehož pohled k sobě přivábí a spoutá chvějící se oběť. Udělal by vše jen, aby si získal lásku lidu a vděk krále, u kterého se těšil velké důvěře. Doslovala žíznil po lásce a důvěře vojáků. Když je naučil disciplíně, snažil se ze všech sil přímo s otcovskou pečlivostí uspokojit všechny jejich potřeby. Nikdy jim nechybělo jídlo, neboť peníze zmůžou všechno, bataliony a eskadrony dostaly nové uniformy a znovu vyzbrojeny, vojáci a důstojníci obdrželi pravidelně žold poprvé od časů Zumalarrague.“ A. VON GOEBEN, *Vier Jahre*, s. 289.

poznal generála de Espagňu, kterému vyčítal jeho despotismus spojený s tvrdostí a s náladovostí.³⁷⁹

Goebenovým spolubojovníkem v Cabrerově armádě byl baron Wilhelm von Rahden, se kterým se Goeben setkal záhy po zavraždění generála de Espagňy, jehož smrtí byl Rahden prý velmi zaskočen. Rahden byl podle Goebena ke generálovi přeložen poté, co měl neshody s Marotem. Rahden byl nadšen lidem i krajinou a nešetřil slova chvály na španělské lékaře, kteří mu vyléčili těžká zranění znemožňující mu jízdu na koni.³⁸⁰ Cabrera měl prý vůči Rahdenovi, jak se Goeben později z jeho okolí dozvěděl, mnoho předsudků, tak jako každý Španěl vůči cizincům...Ale Rahdenovi se podařilo především díky svým dlouholetým zkušenostem na bitevním poli získat Cabrerovy sympatie a záhy se s ním spřátelili.³⁸¹ Ostatně o Rahdeoných vojenských zkušenostech pěl chválu také Goeben, kterého neudivilo, že ostatní na jeho vojenské úspěchy žárlili a nenáviděli ho.³⁸²

Goeben si podobně jako Schwanzenberg povšiml neshod panujících v hlavním stanu Dona Carlose. Dvůr a velitelé karlistických vojsk byli rozděleni rozbroji, intrikami a vnitřním osočováním, což přispělo k oslabení karlistů a k paralyzaci jejich úsilí. Dvě hlavní strany nebo frakce stály proti sobě. První skupinu, označoval nepřítel jako ultraroyalistickou, tzn. strana uctívající krále a královnu, jejíž členové byli odhodláni bojovat až do poslední kapky krve. K ní patřili muži, kteří již od počátku války prokázali věrnost a hrdinství, odmítali transakce, jednání a chtěli buď vítězství, nebo smrt. Druhá strana se zaměřila na obhajobu Karla V. a podporovala jeho osobní důvody a zájmy, válku považovala za prostředek obohacení. Tato strana boháčů usilovala a hnala se za vítězstvím, aby získala legitimitu.³⁸³

K nejzajímavějším pasážím v Goebenových vzpomínkách patří jeho reflexe jednotlivých španělských národností, které měl možnost během svého působení ve vojsku Ramóna Cabrery poznat, protože jej tvořili hlavně Aragonci, Valencijští a Katalánci. O

³⁷⁹ „Dvě chyby zatemňovaly generálovy ostatní vynikající vlastnosti, byl náladový a chtěl všechno hned. Svým despotismem spojeným s tvrdostí si získal řadu nepřátel. Karlisté a také jejich nepřátelé se třásli i při pouhém vyslovení generálova jména. Jeho vystupování a chování odpovídalo obavě a naději.“ A. VON GOEBEN, *Vier Jahre*, s. 256.

³⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 532.

³⁸¹ TAMTÉŽ, s. 533.

³⁸² „Rahden bojoval se severskou, neochvějnou bravúrou, která vzbudila úžas jičanů a několikrát jsem sám slyšel, jak Cabrera řekl, že Rahden je ten nejsmělejší voják, kterého kdy viděl a že jeho chladnokrevnost nechápe. Není překvapující, že ostatní na něj žárlili, nenáviděli ho a kladli mu do cesty tisíce překážek.“ TAMTÉŽ, s. 536.

³⁸³ TAMTÉŽ, s. 289.

Aragoncích Rahden napsal, že jsou nevzdělaní a obhroublí, ale zároveň bodří, dobrosrdeční a velmi pobožní. Snad každý Aragonec nosil na prsou amulet „Panny ze Zaragozy“, jež byla patronkou Aragonu, a pravidelně se k ní před vojenskými taženími modlili a naprosto jí důvěřovali.³⁸⁴

Opakem drsného Aragonce byl Valencián bojující v první bitvě lehce a obratně, později ale jeho úsilí polevilo, což možná podle Rahdena způsobilo místní klima a životní styl, nicméně pro tuto schopnost tvořili Valencijské oddíly určené k prvnímu a rychlému útoku. Povahou byl Valencián nestálý, nerozhodný, ale také bystrý a lstivý, avšak na rozdíl od Aragonce mu chyběla víra a věrnost. Měl cholerickou povahu, snadno se rozčlil a urazil, ale brzy se uklidnil a hned se zase usmíval.³⁸⁵

Katalánci měli v krvi kromě neúnavné síly a výdrže Aragonců, také šikovnost a lehkost Valenciánů a jejich prudkost, pomstichtivost a chytrost. Patřili k nejlepším vojákům, kteří byli vynikající zejména v útocích a v dlouhém boji, přičemž neztratili klid a rozvahu.³⁸⁶

³⁸⁴ A. VON GOEBEN, *Vier Jahre*, s. 334.

³⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 435.

³⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 436.

Závěr

Lancknechtův deník není suchopárným zápisníkem zkušeného vojáka a nenapravitelného idealisty, naopak představuje mozaiku rozmanitých postřehů, zkušeností a zážitků, které během svého tří měsíčního pobytu ve Španělsku získal. Osobnosti pisatele prozrazuje, že byl všímavý pozorovatel, který se na svět díval s nadhledem a ironií.

Lancknecht odjel do Španělska s vizí bojovat za romantické ideály, tj. bránit slabé, trpící a utiskované. K cestě ho také hnala vášeň po dobrodružství, po objevování nových věcí, touha po poznání cizích lidí a zvyků. Tato očekávání se mu splnila vrchovatou měrou.

Během svého pobytu se seznámil s řadou významných osobností, které určovaly chod španělských dějin. Již po svém příjezdu byl přijat donem Carlosem, se kterým se spřátelil a později byl pravidelně zván ke královskému dvoru. Schwanzenberg si také získal sympatie manželky dona Carlose, Marie Terezie, a infanta dona Sebastiana. Na příkaz krále bojoval v oddílech zkušeného vojáka, generála Marota. Zatímco Lancknechtovi se generál na první pohled líbil, byl Maroto vůči knížeti zpočátku rezervovaný a chladný. Schwanzenberg si ho ale získal svou statečností a odhodláním k boji, takže se záhy spřátelili.

Ačkoli Lancknecht Marota obdivoval, největším hrdinou v karlistickém hnutí pro něj byl stále Ramón Cabrera, který na rozdíl od Marota neuznal příměří ve Vergaře a bojoval za karlistické ideály bez jakékoli finanční podpory i po útěku dona Carlose ze Španělska. Lancknecht bojoval v karlistické armádě po boku mnoha vojáků z celé Evropy, ty na rozdíl od něj hnala k boji touha po penězích, a jen někteří bojovali za vítězství karlistických ideálů.

Schwanzenberg byl už od počátku nucen konfrontovat své romantické iluze s drsnou válečnou realitou. Nedostatečná finanční podpora karlistických oddílů se promítla do každodenního života obyčejných vojáků. Lancknecht si v deníku stěžoval na špatnou a jednostrannou stravu, na nekvalitní vojenskou výzbroj a na nedostatek kvalifikovaných vojenských odborníků. Mnozí vojáci byli oblečeni v civilním oblečení a někdy nedostali žádný žold, i přes to bojovali s nadšením a odhodláním, neboť věřili ve vítězství karlistického hnutí.

Kníže byl velmi vnímavým pozorovatelem, důkazem toho jsou detailní popisy krajiny, kostelů a budov. Jako rodilý Středoevropan si všímal odlišné španělské krajiny, která byla v době jeho pobytu v rozkvětu, byl okouzlen bujarou přírodou, barevnou architekturou španělských domů a překvapen velkými moderními městy. Jeho romantické představy o Španělech se shodovaly s tím, co poznal. Lancknecht obdivoval nejen hrdé a mužné Basky, kteří se zapojili do karlistické války z vlastního přesvědčení, ale vážil si také krásných a

statečných Španělek, které se aktivně zúčastnily bojů. Španělský ohnivý temperament se projevil při nejrůznějších slavnostech a zvycích, kterými byl Lancknecht mnohdy překvapen a upřímně zděšen.

Během svého tří měsíčního pobytu na Iberském poloostrově měl jedinečnou příležitost zdokonalit se ve španělštině. Kníže byl mimořádně jazykově nadaný a jak vyplývá z jeho deníku, pravděpodobně uměl obstojně španělsky.³⁸⁷ Na dvoře dona Carlose se mluvilo francouzsky, v karlistické armádě, která byla vzhledem k jejímu složení internacionální, hovořil španělsky vzácně, ale protože velmi často pobýval v nejrůznějších pronajatých bytech a Maratovy oddíly procházely zapadlými španělskými vesnicemi, byl Lancknecht donucen komunikovat s místními obyvateli španělsky. Díky tomu se postupem času v řeči výrazně zlepšil.³⁸⁸ I po návratu si španělsky dopisoval se svými baskickými přáteli.

Špatně organizované karlistické oddíly, které neměly dostatečnou finanční podporu, vyčerpávající vojenské přesuny, nepohodlný život v Marotově armádě a nakonec bolestivé zranění nohy, které Lancknecht utrpěl, když spadl z koně, byly důvody, proč se v polovině listopadu rozhodl vrátit do Vídně.

Přestože se do Rakouska vracel silně rozčarován stavem armády, stále věřil ve vítězství karlistického hnutí a po celý svůj život byl na svou účast v první karlistické válce velice hrdý a mnohdy se o ní zmiňoval ve své korespondenci.

Pobyt ve Španělsku pro něj nebyl jen romantickým dobrodružstvím, ale také záležitostí osobní cti, protože po celý svůj život se snažil hájit práva chudých a utiskovaných a bojovat za spravedlnost a čest. Na rozdíl od svého hrdinného vzoru Cabrery, který se nakonec smířil se synem Isabely II., zachoval Lancknecht věrnost karlistickým myšlenkám až do konce svého života, protože jak sám poznamenal v závěru svého deníku: „*Já jsem bojoval a trpěl za potlačené právo, za správný cit svého srdce.*“³⁸⁹

Lancknechtovy spolubojovníci byli ovlivněni vlnou tehdy módního zájmu řady evropských států o Španělsko. Tito skvěle vzdělaní aristokraté se karlistické války zúčastnili s romantickými myšlenkami, že bojují za „právo a pravdu“ v křížácké výpravě.³⁹⁰

³⁸⁷ „Člověk musí umět dobře španělsky, jinak potřebuje tlumočnicka (jako já více než když jsem byl v Konstantinopoli).“ F. SCHWARZENBERG, *Aus dem Wanderbuche*, s. 75.

³⁸⁸ „*Moje španělština je již obstojná.*“ TAMTÉŽ, s. 125.

³⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 128.

³⁹⁰ C. F. HENNINGSEN se přiznal, že ho ovlivnila četba děl Waltera Scotta. TÝŽ, *Campaña de doce meses*, s. 91.

Lichnowsky nosil dokonce na bitevním poli uniformu maltézských rytířů. Ostatně romantické prvky v souvislosti se zájmem o folkloristiku lze nalézt v dílech Lichnowského, Loninga a Schwanzenberga, kteří si všimli a popsali četné lidové zvyklosti a politickou situaci v baskických severních provinciích Španělska. Všichni bojovali ve Španělsku za legitimitu a byli svým smýšlením podobně jako Schwanzenberg konzervativci

Po návratu z karlistické války sepsali mnozí autobiografie o svém působení ve vojsku Dona Carlose. Ve své práci jsem se zabývala čtyřmi vzpomínkovými díly Felixe Lichnowského, Augusta Karla von Goebena, Adolfa Loninga a Wilhelma von Rahdena, jejichž práce se zcela liší od Schwanzenbergova vydaného deníku, jenž představuje pestrou směsicí autorových postřehů, přičemž jeho hlavním záměrem bylo pobavení čtenáře. Rahdenovy, Goebenovy a Lichnowského autobiografické práce mají vojenský charakter a autoři, kteří byli svým založením vojáci, se zabývali především analýzou válečných tažení, taktickým a strategickým úvahám týkajícím se operací na bitevním poli a otázkami organizace armády.

I přesto můžeme nalézt zajímavá svědectví o velkých osobnostech první karlistické války a poskytují nám prostor ke konfrontaci s Lancknechtovými vzpomínkami. K nejzajímavějším kontrastům patří rozporuplné názory na Rafaela Marota, jehož Lancknecht obdivoval, ačkoli Rahden, Lichnowsky, Loning a Goeben ho ve svých dílech zcela otevřeně kritizovali a považovali ho zrádce karlistické věci a za zaprodance slávy a touhy po moci. K zajímavým postřehům patří poznámky o Karlu V. a významných karlistických vůdcích, například o generálovi Cabrerovi a generálovi de Espagňovi.

Popisem krajiny, obyvatel Španělska a popisem místních zvyků a tradic se podobně jako Lancknecht mnohem více věnoval Adolf Loning, jehož dílo má převážně sociálně-geografický charakter. Loning se o svém působení v karlistických oddílech takřka vůbec nezmínil a naopak se soustředil na popis rozmanitého Španělska, takže jeho autobiografická práce získala u řady čtenářů velkou popularitu podobně jako Schwanzenbergův deník

Moji práci lze chápat nejen jako příspěvek k dobrodružnému životu Bedřicha ze Schwarzenbergu a v české historiografii doposud málo známému tématu karlistických válek, ale především jako příspěvek k dějinám válečné každodennosti a k dějinám mentalit.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Nevydané

Státní oblastní archiv Třeboň

RA Schwarzenberg, sign. II-58/2, Autobiografie knížete Bedřicha, kart. 146.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

Spanien – Diplomatische Korrespondenz (1837-1840) , č. 177, alt 204.

Vydané

SCHWARZENBERG K. (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.

SCHWARZENBERG F., *Fragmente aus dem Tagebuche während einer Reise in die Levante I-II*, Wien 1856.

SCHWARZENBERG F., *Aus dem Wanderbuche eines Verabchiedeten Lanzknechts IV.*, Wien 1845.

SCHWARZENBERG F., *Rückblicke auf Algier und dessen Eroberung durch die königlich-französischen Truppen im Jahre 1830*, Wien 1837.

Literatura

ALTAMIRA R., *History of Spanish Civilization*, London 1940.

ARTOLA M., *La España de Fernando VII*, Madrid 1978.

ARZADÚN J., *Fernando VII y su tiempo*, Madrid 1924.

AUVERGNE E. B., *Queen at bay: the story of Maria Cristina and Don Carlos*, Baltimore 1910.

AZCONA J. M., *Zumalacárregui. Estudio crítico de las fuentes históricas de su tiempo*, Madrid 1946.

BACON F., *Historia de la Revolucion de las Provincias Vascogadas y Navarra desde 1833 al 1837, con una reseña política y religiosa de España*, San Sebastian 1973.

BARTOŠ L., *Dějiny a kultura Španělska*, Brno 1998.

BARRÉS MOLARD A.d., *Memoires sur la Guerre de la Navarre et des Provinces Basques*, Paris 1842.

BAUMGARTEN H., *Geschichte Spaniens vom Ausbruch der französischen Revolution bis auf unsere Tage*, III. Teil, Leipzig 1870.

BELKE H., *Autobiographie und Zeitkritik. Friedrich zu Schwarzenberg als Schriftsteller*, Düsseldorf 1971.

BERNATH M., *Europa von der Französischen Revolution zu den nationalstaatlichen Bewegungen des 19. Jahrhunderts*, Stuttgart 1981.

BERTHART OLÍVAR R., *Así cayó Isabel II*, Barcelona 1956.

TÝŽ, *El caballero Prim*, Barcelona 1959.

BETTELHEIM - GABILLON H., *Fürst Friedrich zu Schwarzenberg, der Lanzknecht*, Österreichische Rundschau 1910.

BEZECNÝ Z., *Marie Anna ze Schwarzenbergu*, in: *Milena Lenderová a kol, Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s.155-164.

TÝŽ, *Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století*, JSH 68, 1999, s. 129-146.

TÝŽ, *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859 – 1913)*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities. Supplement 3, 2000, s. 77 – 82.

BORROW G., *The Bible in Spain*, London 1923.

Brockhaus Enzyklopädie, Mannheim 1991.

BRUGUERA F. G., *Histoire contemporaine d'Espagne 1789-1950*, Paris 1953.

BULLÓN MENDOZA A. d., *La Primera Guerra Carlista*, Madrid 1992.

CANAL J., *El Carlismo*, Madrid 2000.

CARDUPUY G., *Don Carlos. La guerra civile en Espagne 1833-1840*, Paris 1938.

CARR R., *Spain 1808-1939*, Oxford 1966.

CLEMENTE J. C., *Las Guerras Carlistas*, Barcelona 1982.

CRAWLEY CH. W., *Storia del mondo moderno IX.. Le guerre Napoleoniche e la restaurazione 1793-1830*, Garzanti 1969.

COVERDALE J., *The Basque Phase of Spain's First Carlist War*, Princeton 1984.

DEL BURGO J., *Para la historia de la Primera Guerra Carlista*, Pamplona 1981.

TÝŽ, *Fuentes de Historia de España, Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX.*, Pamplona 1953-1960.

ERTZDORF X. v. – NEUKIRCH D. (edd.), *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Amsterdam – Atlanta 1992.

EXTRAMIANA J., *Historia de las guerras carlistas*, San Sebastián 1987.

GALINDO HERRERO S., *Primera Guerra Carlista*, Madrid 1954.

VON GOEBEN A., *Vier Jahre in Spanien. Die Carlisten, ihre Erhebung, ihr Kampf und ihr Untergang*, Hannover 1841.

GOLLWITZER H., *Der erste Karlistenkrieg und das Problem der internationalen Parteigängerschaft*, *Historische Zeitschrift* 176, Wien 1953.

GRIEP W. (edd.), *Sehen und Beschreiben. Europäische Reisen im 18. und frühen 19. Jahrhundert*, Heide 1991.

GUÉROULT A., *Lettres sur l'Espagne*, Paris 1838.

HALADA J., *Lexikon české šlechty*, Praha 1992.

HARRISON J., *An Economic History of Modern Spain*, London 1978.

HENNINGSSEN C. F., *Campaña de doce meses en Navarra y las Provincias Vascongadas noc el General Zumalacárregui*, Madrid 1935.

HEYCK E., *Die Allgemeine Zeitung 1798-1898*, München 1898.

HOLT E., *The Carlist Wars in Spain*, London 1967.

HÖFKEN G., *Tirocinium eines deutschen Offiziers in Spanien*, Stuttgart 1841.

HUME M., *Modern Spain*, London 1907.

JARNÉS B., *Zumalacárregui. El caudillo romántico*, Madrid 1931.

JÄHNS M., *Geschichte der Kriegswissenschaften vornehmlich in Deutschland*, II. Bd., München 1890.

KERN R. W., *Historical dictionary of modern Spain 1700-1988*, Westport 1990.

KRASNOBAEV B. I. – ROBEL G. – ZEMAN H. (edd.), *Reisen und Reisebeschreibungen im 18. und 19. Jahrhundert als Quellen der Kulturbeziehungsforchung*, Essen 1987.

LAZO DÍAZ A., *La desamortización de las tierras de la Iglesia en la provincia de Sevilla 1835-1845*, Madrid 1970.

LENDEROVÁ M., *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*, *Minulostí Západočeského kraje* 33, 1998, s. 161 – 197.

LICHNOWSKY F., *Erinnerungen aus den Jahren 1837, 1838 und 1839*, Frankfurt am Main 1841.

LLORCA C., *Isabel II. su tiempo*, Alcoy 1956.

LONING A., *Das spanische Volk in seinen Ständen, Sitten und Gebräuchen, mit Episoden aus dem karlistischen Erbfolgekrieg*, Hannover, 1844.

LOVETT G. H., *Napoleon and the birth of modern Spain, I-II*, New York 1965.

MAGUÉS I., *Don Carlos e i suoi Difessori*. Firenze 1837.

MARKUS A., *Rod knížat ze Schwarzenbergu*, Třeboň 1936.

MAŠEK P., *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

MATĚJČEK J., *Šlechta v českých zemích v 19. století (První pokus o přehled)*, Slezský sborník 98, 2000, s.279-299.

MAYR M., *Der italienische Irredentismus*, Innsbruck 1917.

MAZCARELLE RÍOS M., *Diccionario de los Reyes de España*, Madrid 2003.

MOXÓ S.d., *La disolución del régimen señorial en España*, Madrid 1969.

MÜHLENDORFER J., *Friedrich Fürst von Schwarzenberg. Sein Leben und seine Werke*. Dissertation, Wien 1901.

MUNDET J. M., *La Primera Guerra Carlista a Catalunya. Historia militar i política*, Barcelona 1990.

NOVÁK J. B., *Polní maršál Karel kníže ze Schwarzenberka. Historický portrét podle rodinné korespondence*, Praha 1913.

TÝŽ, *Briefe des Feldmarschalls Fürsten Schwarzenberg an seine Frau*, Wien 1913.

TÝŽ, *Ze zápisků posledního „lancknechta“*, ČČH 31, 1925, s. 141-163.

Ottův slovník naučný, 23. díl, Praha 1904.

Ottův slovník naučný, 10. díl, Praha 1900.

Ottův slovník naučný, 5. díl, Praha 1892.

Ottův slovník naučný, 15. díl, Praha 1900.

OYARZUN R., *Historia del carlismo*, Madrid 1939.

PAULA MADRAZO F. d., *Historia militar y política de Zumalacárregui*, Valladolid 1941.

PIDAL MENÉNDEZ R., *Historia de España. Las bases políticas, económicas y sociales, de un régimen en transformación (1759-1834)*, Madrid 1998.

TÝŽ, *Historia de España. Los fundamentos de la España liberal (1834-1900). La sociedad, la economía y las formas de vida*, Madrid 1997.

TÝŽ, *Historia de España. La era Isabelina y el sexenio democrático (1834-1879)*, Madrid 1981.

PIERSON H., *Gustav Kühne, sein Lebensbild und Briefwechsel*, Dresden 1890.

PIRALA A., *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista*, Madrid 1984.

POLIŠENSKÝ J.- BARTEČKA I., *Dějiny Iberského poloostrova přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2002.

PORRES MARTÍN – CLETO J., *La desamortización del siglo XIX en Toledo*, Toledo 1965.

PUGA M., *El matrimonio de Isabel II*, Pamplona 1964.

RAHDEN W. v., *Wanderung eines alten Soldaten. Befreiungskrieg von 1813, 1814 und 1815, I. Theil*, Berlin 1846.

TÝŽ, *Wanderung eines alten Soldaten, II. Theil*, Berlin 1847.

TÝŽ, *Wanderungen eines alten Soldaten. Aus Spaniens Bürgerkrieg 1833-1840*, Berlin 1851.

TÝŽ, *Aus Spaniens Bürgerkrieg. 1833-1840, Miguel Gomez. Ein Lebenslichtbild*, Berlin 1859.

TÝŽ, *Cabrera. Erinnerungen aus dem spanischen Bürgerkriege*, Frankfurt am Main 1840.

RÉPIDE P. d., *Isabel II. reina de España*, Madrid 1932.

ROBERT A., *Perspectivas de la economía española 1800-1940*, Madrid 1954.

ROKYTA H., *Emilie von Binzer. Prototyp "komtesy Hortenzie" „Babičce“ Boženy Němcové*, Časopis Společnosti přátel strožítností 65, 1957, s. 38.

TÝŽ, *Orlík v literárním díle historické „komtesy Hortenzie“*, in: *Orlík. Státní hrad a okolí*, Praha 1967.

ROMÁN O., *Historia del carlismo*, Madrid 1969.

ROMANO J., *Cabrera, el tigre del Maestrazgo*, Madrid 1936.

ROSENWALD W., *Der 1. Karlistenkrieg von 1834-1840 in Spanien (1. Teil)*, Zeitschrift für Heereskunde, Berlin 1990.

SCHWARZENBERG K., *Geschichte des reichsständigen Hauses Schwarzenberg*, II, Neustadt an der Aisch 1963.

SECO C., *Don Carlos y el carlismo*, Madrid, 1955.

SECO SERRENO C., *Tríptico carlista. Estudios sobre la historia del carlismo*, Madrid 1973.

SEGARRA F. d., *La primera guerra carlina a Catalunya*, Madrid 1935.

SEKYRKOVÁ M. – SEKYRKA T., *Bratři Šternberkové na cestách*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997.

SEVILLA ANDRÉS D., *Historia política de España 1800 - 1967*, Madrid 1974.

SIMÓN SEGURRA F., *Contribución al estudio de la desamortización en España*, Madrid 1969.

STRICKER W., *Die Deutschen in Spanien und Portugal und den spanischen und portugiesischen Länder von Amerika*, Leipzig 1850.

SUARÉZ F., *La crisis política del Antigua Régimen en España (1800-1840)*, Madrid 1950.

TUÑÓN DE LARA M., *La España del siglo XIX.*, Madrid 1961.

UBIETO ARTETA A. – REGLÁ CAMPISTOL J. – JOVER ZAMORA J. M. – SECO SERRANO C., *Dějiny Španělska*, Praha 1995.

VON VAERST E., *Die Pyrenäen*, Breslau 1847.

VICENS VIVES J., *Historia social y economica de España y America*, Barcelona 1972.

TÝŽ, *Manual de Historia Económica de España*, Barcelona 1959.

VILLA URRUTIA M. d., *La reina gobernadora, doña María Cristina de Borbón*, Madrid 1925.

TÝŽ, *Fernando VII. , rey absoluto (1823-1833)*, Madrid 1931.

TÝŽ, *Fernando VII. rey absoluto (1823-1933)*, Madrid 1931.

VILAR P., *Spanien. Das Land und seine Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin 1992.

VYBÍRAL J. – SEKYRKOVÁ M., *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu 1825*, *Umění* 66, 1998, s. 129 – 145;

WEBSTER CH., *The Foreign Policy of Palmerston*, London 1951.

WISDOM T., *Estudió histórico militar de Zumalácarregui y Cabrera*, Madrid 1890.

TÝŽ, *El general Don Cabrera*, Barcelona 1928.

WURZBACH C., *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, sv. 33, Wien 1876.

ZABALA Y SERA P., *España bajo los Borbones*, Barcelona 1853.

ZÁLOHA J., *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*, České Budějovice, b. d.

ZARATIEGUI A., *Vita e hechos de D. Tomás de Zumalacárregui*, San Sebastián 1946.

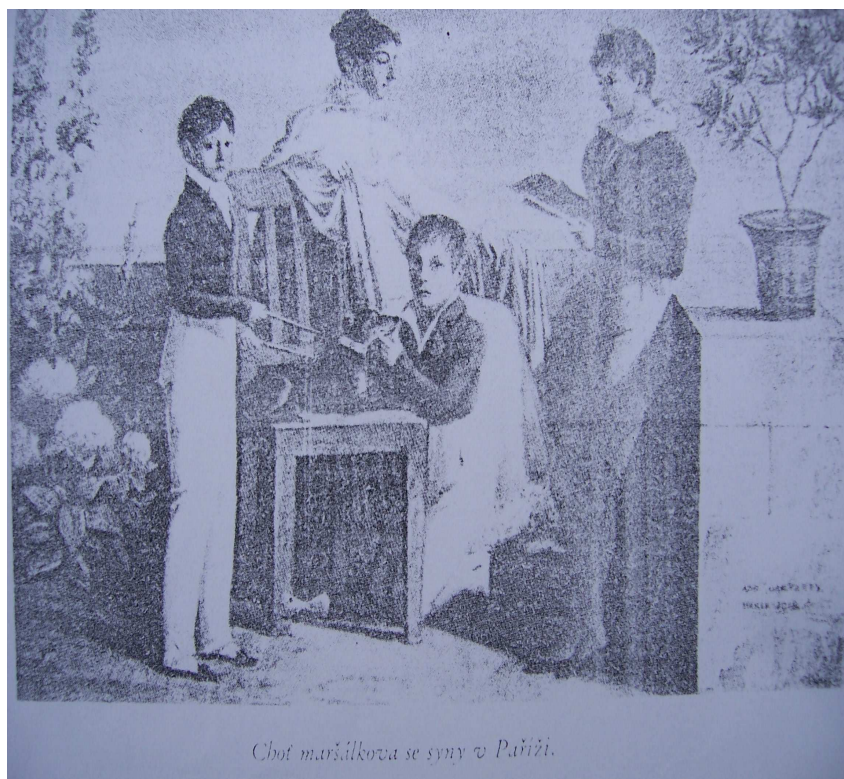
ZERNIN G., *Das Leben des königlich-preußischen Generals der Infanterie August von Goeben*, Berlin 1895.

ZOEPFL H., *Die spanische Sukzessionsfrage*, Heidelberg 1839.

Seznam příloh

1. Lancknecht s matkou a bratry v Paříži (K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.)
2. Bedřich ze Schwanzenbergu, zvaný Poslední lancknecht, pol. 19. století (SOA Třeboň, RA Schwanzenberg-Orlík, sign. G-2.)
3. Baskický jezdec (K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.)
4. Lancknechtova hůl s hlavou Žižky a karlistická šavle (K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.)
5. Úvodní strana Lancknechtova vydaného deníku *Fragmente aus dem Tagebuche eines Facciosos* (F. SCHWANZENBERG, *Aus dem Wanderbuche eines Verabchiedeten Lanzknechts IV.*, Wien 184.)
6. Mapa Lancknechtových cest během jeho pobytu ve Španělsku (K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.)
7. Don Carlos María Isidro Benito de Borbón-Parma – španělský král Karel V., V. López, 1863. (C. SECO, *Don Carlos y el carlismo*, Madrid, 1955.)
8. Marie Kristýna de Borbón, V. López 1865. (M. DE VILLA URRUTIA, *La reina gobernadora, doña María Cristina de Borbón*, Madrid 1925.)
9. Tomás Zumalacárregui y de Imaz (B. Jarnés, *Zumalacárregui. El caudillo romántico*, Madrid 1972.)
10. Ramón Cabrera y Griño, W. E. Kilburn 1864. (J. Romano, *Cabrera, el tigre del Maestrazgo*, Madrid 1936.)
11. Baldomero Espartero a Rafael Maroto, B. López 1863. (A DE FIGUEROA Y TORRES, *Espartero, el general del pueblo*, Madrid 1932.)
12. Kníže Felix Maria Vincenz Andreas Lichnowsky, hrabě von Werdenberg (*Zeitgenossen in Biographieen und Porträts, ein Volksbuch*, Jena 1849.)
13. August Karl von Goeben, H. Jerosch, 1892. (J. SCHEIBERT MAJOR, *Der Krieg zwischen Frankreich und Deutschland in den Jahren 1870/71. Unter Zugrundelegung des Großen Generalstabswerkes*, Berlin 1892.)

Přílohy

1. Lancknecht s matkou a bratry v Paříži

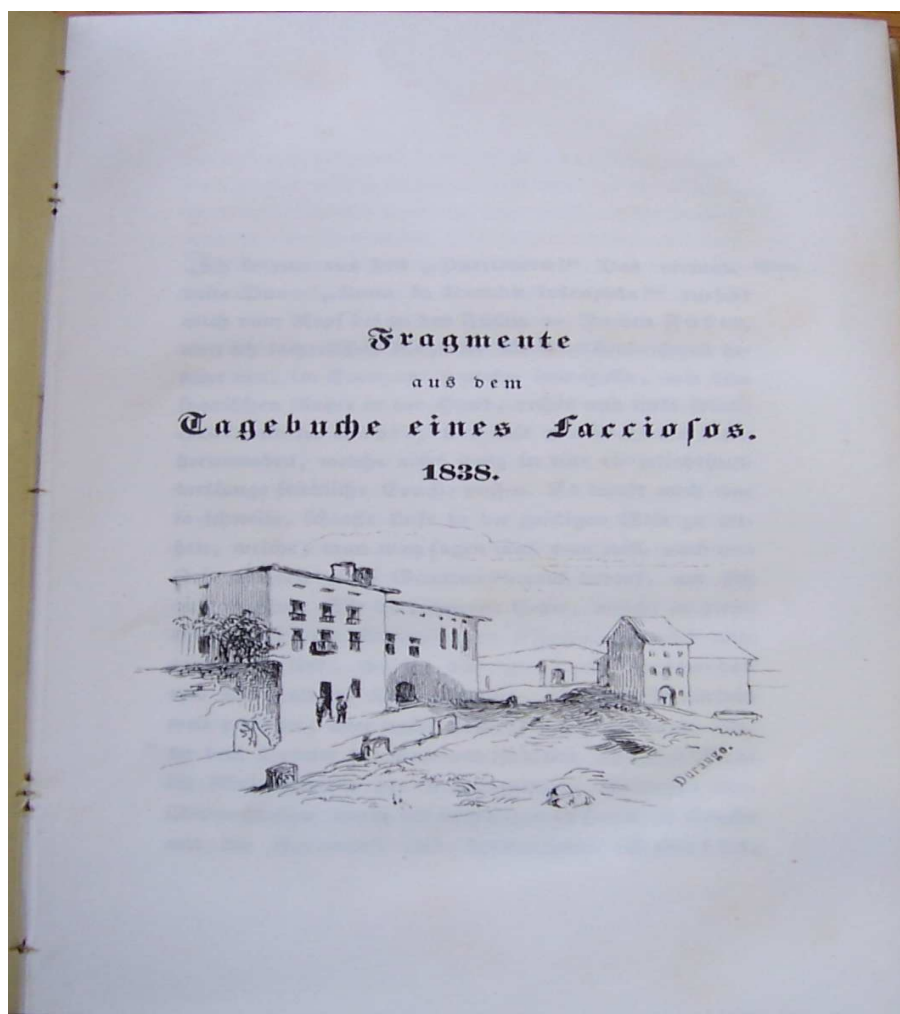
2. Bedřich ze Schwanzenbergu, zvaný Poslední lancknecht

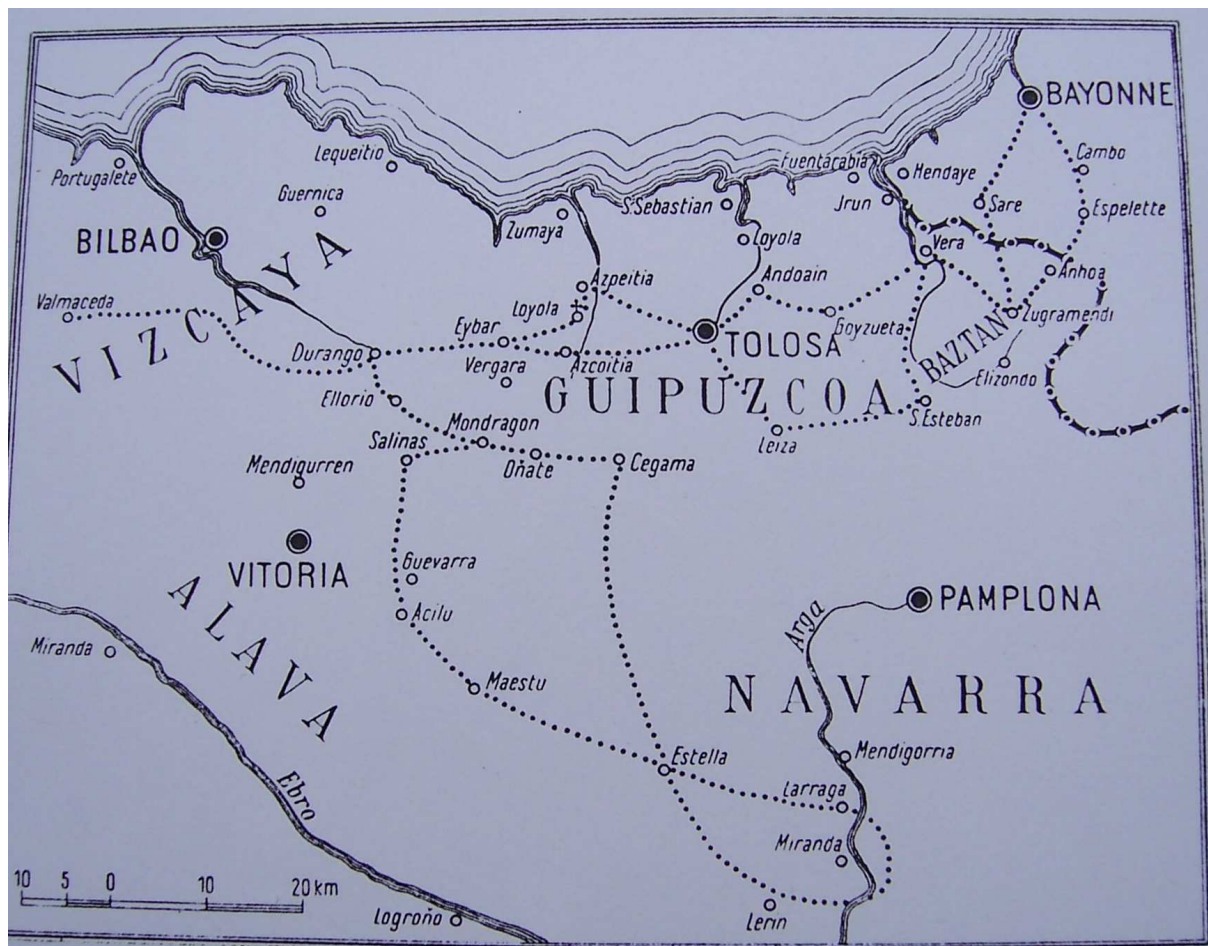
3. Baskický jezdec

4. Lancknechtova hůl s hlavou Žižky a karlistická šavle

5. Úvodní strana Lancknechtova vydaného deníku *Aus dem Wanderbuche eines Verabchiedeten Lanzknechts IV.*

6. Mapa Lancknechtových cest během jeho pobytu ve Španělsku

7. Don Carlos María Isidro Benito de Borbón-Parma – španělský král Karel V.

8. Marie Kristýna de Borbón

9. Tomás Zumalacárregui y de Imaz

10. Ramón Cabrera y Griño

11. Baldomero Espartero a Rafael Maroto

12. Kníže Felix Maria Vincenz Andreas Lichnowsky, hrabě von Werdenberg

13. August Karl von Goeben

